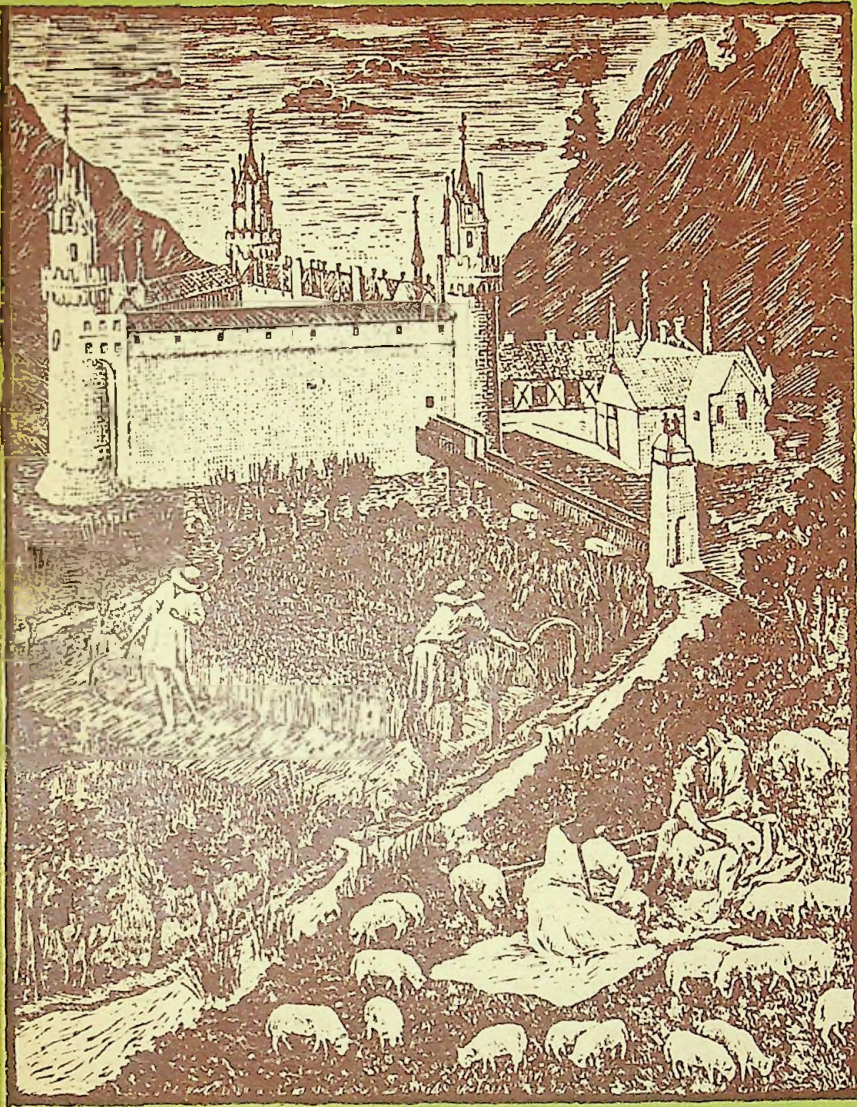

20731

FRANCISC PALL
CAMIL MUREȘAN

ISTORIA EVULUI MEDIU

CLASA a IX-a

EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ • 1957

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Biblioteca Centrala

L142681160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

FRANCISC PALL

CAMIL MUREȘAN

2073i

ISTORIA EVULUI MEDIU

MANUAL PENTRU CLASA A IX-A

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
— SIBIU —
INVENTARIAT 1988

20 FEB 1986

EDITURA DE STAT DIDACTICA ȘI PEDAGOGICA
1957

INVENTAR
2020

Bibl. Inst. de Inv. Superior
INV. Nr. 13807 1978

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Aprobat de Ministerul Învățămîntului și Culturii cu nr. 26962/1957

Coperta: G. GOTTWALDT
Prezentare grafică: ADRIAN ZAHAREANU

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

INTRODUCERE IN ISTORIA EVULUI MEDIU

Termenul de ev mediu.

Termenul de *ev mediu* înseamnă epoca sau vîrsta de mijloc, prin urmare denumește o perioadă intermediară între alte două epoci. Termenul acesta a fost introdus în împărțirea istoriei generale pe epoci de istoricii aparținînd curentului ideologic numit *umanism*, din secolul al XV-lea și al XVI-lea. Umaniștii nutreau o adîncă admirație pentru cultura greco-romană. Între epoca veche și cea nouă, în care tradiția culturală a antichității fusese reînviată de umaniști, exista însă o perioadă intermediară de vreo mie de ani, considerată de ei drept o epocă de incultură, de barbarie, căreia i-au dat numele de *evul mediu*. Ei au stabilit astfel obiceiul curent de a împărți întreaga istorie, din punct de vedere cronologic, în trei părți: *istoria antică*, *istoria evului mediu* și *istoria modernă*.

Periodizarea istoriei evului mediu.

Problema periodizării istoriei a fost rezolvată științific de istoriografia marxistă, pe baza materialismului istoric, adică a științei despre societate și legile dezvoltării ei, ale cărei baze au fost puse de Marx și Engels. Această știință a fost dezvoltată mai departe de către Lenin și ea progresează neînterupt, îmbogățindu-se prin experiența construirii socialismului.

Materialismul istoric a stabilit că factorul pe care se întemeiază viața și dezvoltarea societății este producția bunurilor materiale. Pentru a produce bunurile necesare traiului, oamenii nu lucrează izolați, ci în legătură unii cu alții, în cadrul anumitor *relații de producție*. Împărțirea istoriei în perioade mari se face ținîndu-se seamă de felul relațiilor de producție dintre oameni, pe diferite trepte ale dezvoltării societății.

Materialismul istoric distinge cinci tipuri de relații de producție, și potrivit cu ele, cinci *orînduiri sociale*: comuna primitivă, sclavagismul, feudalismul, capitalismul și socialismul. Acestea constituie totodată și marile epoci în care istoriografia marxistă împarte dezvoltarea istoriei.

Evul mediu este epoca în care au predominat relațiile de producție feudale. În cadrul acestei orînduiri sociale, proprietatea asupra mijloacelor de producție, în primul rînd asupra pămîntului, aparținea *clasei feudale*. Marea masă a producătorilor, țărani, erau *șerbi sau iobagi*, adică țărani supuși stăpînilor feudali și obligați, în schimbul unei bucăți de pămînt, primită în folosință, și de care erau legați, să muncească gratuit pentru feudali un număr de zile pe an, să le dea o parte (de obicei o zecime) din produsele lotului de pămînt pe care-l lucrau și să le mai plătească și anumite sume de bani. Aceste obligații ale țaranului iobag reprezintă forma în care el era exploatat de nobilul feudal, care avea un drept de proprietate incompletă asupra țaranului iobag. Ele poartă, cu un cuvînt, numele de *rentă feudală*. După cum se vede, renta era de trei feluri: *în muncă, în produse și în bani*.

V. I. Lenin a stabilit caracteristicile de bază ale orînduirii feudale. Ele sînt în număr de patru și anume:

1. *Predominarea economiei naturale.* Moșia feudală trebuia să-și producă aproape tot ceea ce avea nevoie, găsindu-se într-o legătură foarte

slabă cu restul lumii.

2. *Producătorul direct (țăranul iobag) este înzestrat cu mijloace de producție în general și cu pămînt în special.* Spre deosebire de sclavul din antichitate, el are un lot de pămînt în folosință, un mic inventar agricol (unelte, vite), care îi asigură independența economică.

3. *Dependența personală a iobagului față de feudal.* Dacă stăpînul feudal n-ar fi avut o putere directă asupra iobagului, el nu l-ar fi putut obliga să lucreze pentru el, deoarece iobagul era înzestrat cu pămînt și cu gospodărie proprie. De aceea stăpînii feudali și-au arogat un drept de judecată asupra oamenilor de pe moșia lor. Ei au impus iobagului situația de om neliber, dependent de stăpînul moșiei și legat de pămînt. Dacă fugea de pe moșie, era readus cu forța și silit să-și îndeplinească obligațiile. Iobagul era deci exploatat de feudal prin mijlocirea unei *constrîngerii extra-economice*. O formă foarte eficace de constrîngere extra-economică era răspunderea colectivă: cînd un iobag fugea, ceilalți trebuiau să suporte și obligațiile acestuia.

4. *Starea înapoiată a tehnicii.* În urma izolării lor economice, a dependenței personale, a lipsei interesului de a produce tot mai mult, a ignoranței și înjosirii în care erau ținuți, iobagii lucrau după metode învechite. De aceea tehnica folosită de ei se dezvoltă foarte încet.

Obiectul istoriei
evului mediu și
perioadele acesteia.

Orînduirea socială sau modul de producție caracterizat prin aceste trăsături a predominat în cursul istoriei cam de prin veacul al V-lea, de la prăbușirea Imperiului Roman de Apus, sub loviturile barbarilor și ale răscoalelor sclavilor, pînă la mijlocul veacului al XVII-lea,

cînd are loc în Anglia cea dintîi revoluție burgheză mai însemnată. Istoria evului mediu e, îndeosebi, istoria producției de bunuri materiale, istoria maselor populare producătoare de bunuri, istoria luptei lor împotriva exploatării feudale.

De-a lungul timpului în care a predominat, orînduirea feudală n-a rămas însă neschimbată. Ea a fost într-o continuă schimbare și dezvoltare. La început, caracteristicile ei sînt slab pronunțate, apoi din ce în ce mai puternice, mai consolidate, pentru ca în cele din urmă aceste relații de exploatare feudală să înceapă a slăbi, a se descompune treptat, fiind înlocuite cu relațiile de producție capitaliste. În dezvoltarea orînduirii feudale și a evului mediu, corespunzător ei, se pot deosebi următoarele trei perioade:

1. Între secolul al V-lea și al XI-lea se cuprinde o primă perioadă a orînduirii feudale, în care caracteristicile ei sînt pe cale de formare. Aceasta este perioada *evului mediu timpuriu*, cînd predomină economia naturală, schimbul de mărfuri e foarte puțin dezvoltat, orașele sînt mai mult reședințe administrative decît centre de producție meșteșugărească

și de schimb, iar alături de relațiile de producție feudale, în dezvoltare, persistă rămășițe ale sclavagismului.

2. Cu începere din secolul al XII-lea pînă în secolul al XV-lea, relațiile feudale de producție ating deplina lor dezvoltare și înflorire. Nobilii dețin aproape în întregime proprietatea asupra pămîntului, țărani și, în majoritatea lor, șerbi sau iobagi. Lupta șerbilor împotriva exploataării feudale ia o mare amploare. Se dezvoltă meșteșugurile, comerțul, orașele. Este perioada *apogeului sau înfloririi evului mediu*.

3. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea relațiile feudale se descompun, fiind înlocuite, treptat, cu noile relații de producție capitaliste, fenomen care duce la izbucnirea primelor revoluții burgheze și la prăbușirea orînduirii feudale. Veacurile amintite formează ultima perioadă a istoriei medievale, *evul mediu târziu*.

Limitele cronologice de mai sus nu trebuie luate însă rigid, deoarece feudalismul în unele țări s-a dezvoltat mai repede, în altele mai lent, în raport cu condițiile lor particulare. Am indicat deci limitele cele mai largi, valabile în linii generale.

Importanța studierii
istoriei evului mediu.

Studiul evului mediu nu are numai o importanță în sine, nu ne oferă numai cunoașterea unei epoci din trecutul frămîntat al omenirii. El ne permite înțelegerea multora din fenomenele istorice mai noi, unele chiar contemporane. În evul mediu s-au pus bazele națiunilor și statelor moderne. La sfîrșitul acestei epoci iau naștere burghezia și proletariatul, clase sociale a căror luptă formează conținutul istoriei moderne și contemporane. În multe părți ale lumii, în Asia, Africa, America de Sud dăinuie și astăzi puternice rămășițe ale orînduirii feudale. Pe plan ideologic, influența pe care o mai exercită biserica și doctrinele religioase reprezintă de asemenea o rămășiță a evului mediu, epocă în care religia era atotputernică. Studiul istoriei evului mediu prezintă deci și un interes de actualitate.

Căile de formare a orînduirii feudale

Criza sistemului
sclavagist.

Pină prin veacul al V-lea al erei noastre, în dezvoltarea istorică a numeroase popoare din Europa și Asia au predominat relațiile de producție sclavagiste. În primele veacuri ale erei noastre, în cuprinsul Imperiului Roman se observă adîncirea unei crize a sistemului social întemeiat pe munca și exploatarea sclavilor. Semnele acestei crize se ivesc în toate domeniile: economic, social, politic și cultural.

Agricultura, meseriile, comerțul stagnează. Orașele decad, populația lor scade. Produsele necesare traiului devin mai rare, mai scumpe; moneda se devalorizează. Producția societății sclavagiste nu mai era în stare să satisfacă nevoile societății.

Cauzele ei.

Productivitatea muncii sclavului era limitată prin înseși condițiile inumane în care era el exploatat. Sclavul era ținut într-o stare de adîncă mizerie materială și într-o totală ignoranță. Brutalitatea cu care era tratat, nivelul cu totul inferior de trai care-i era îngăduit, lăuau sclavului orice interes pentru muncă. Dimpotrivă, ele făceau din el un revoltat, care se folosea de orice prilej spre a se sustrage muncilor grele la care

era supus: fugea de la stăpîn, distrugea uneltele, se răscula. Inapoierea lui intelectuală și lipsa de interes în muncă îl făceau incapabil de a minui o unealtă mai perfecționată sau de a se gîndi la metode de îmbunătățire a muncii. Prin urmare, producția bazată pe munca sclavului nu poate depăși un anumit nivel, ea nu poate satisface trebuințele unei societăți mai dezvoltate, care pretinde produse tot mai multe, de o calitate mai bună. De la un anumit moment, *munca sclavului* începe să apară *nerentabilă* și în acest fapt constă cauza adîncă a crizei economice resimțite în Imperiul Roman încă de prin secolele al II-lea și al III-lea al erei noastre.

Întețirea luptelor sociale.

Al doilea aspect al crizei modului de producție sclavagist, strîns legat de primul, se poate urmări pe plan social și politic. Cu începere din veacul al III-lea, înrăutățirea situației economice determină un val de nemulțumire în rîndul maselor populare din imperiu. Toate provinciile sînt zguduite de răscoale. În Galia și Spania se desfășoară mișcarea *bagauzilor*, nume prin care sînt arătați sclavii, țărani și soldații dezertori, strînși în detașamente de luptă împotriva asupririi exercitate de proprietarii de sclavi și slujbașii romani.

O mișcare asemănătoare cuprinde, mai ales în primele decenii ale secolului al V-lea, Africa romană. Este răscoala *agonisticilor*, mișcare eretică ce propovăduia egalitatea între oameni și era îndreptată împotriva bisericii oficiale și a proprietarilor romani.

Apariția germenilor unor noi relații de producție.

În fața acestui val revoluționar crescînd, ce cuprindea și armata romană, în fața crizei economice care amenința latifundiile sclavagiste, clasa marilor proprietari de sclavi a început să renunțe la exploatarea muncii sclavului, căutînd metode care să coinlereseze pe producătorul direct în muncă.

În locul muncii sclavilor începe să se răspindească pe marile moșii munca așa-numiților *coloni*. Aceștia fuseseră țărani liberi, care își pierduseră pămîntul și se văzuseră nevoiți să arendeze loturi din moșia vreunui mare proprietar, plătindu-i o parte din produsele lotului arendat. Marii proprietari au constatat că exploatarea moșiei cu ajutorul coloniilor e mai productivă decît cu ajutorul sclavilor, întrucît coloniile erau interesate în muncă, bucurîndu-se și ei de o parte din produsul muncii lor.

Colonatul se înfățișează astfel ca un element social nou, care permitea rezolvarea crizei din agricultura romană, determinată de nerentabilitatea muncii sclavului. „*Colonii* — spune Engels — *sînt precursorii șerbilor medievali*”.

Marii proprietari romani încep să aplice un tratament asemănător și sclavilor. Ei le acordau un lot de pămînt, cu o căsuță și cu puțin inventar agricol, obligîndu-i să dea stăpînului lor o parte din produsele lotului pe care-l munceau. Condiția acestor sclavi, numiți *servi casati* (sclavi inzestrați cu casă și cu gospodărie) era mai ușoară decît a sclavilor obișnuiți. Ea se asemăna cu aceea a coloniilor. Aceste două categorii au sfîrșit prin a se contopi, formînd clasa șerbilor din evul mediu.

În felul acesta, în sinul vechii societăți sclavagiste apar germele unor noi relații de producție, mai favorabile dezvoltării producției, vieții economice. Vechile relații sclavagiste frînau dezvoltarea forțelor de producție și duceau societatea la ruină. Ele trebuiau înlocuite, în interesul întregii societăți și în primul rînd în interesul maselor celor ce munceau. Cu sprijinul popoarelor migratoare sau „barbare”, lupta sclavilor, a colonilor și a tuturor elementelor asuprite a dus la pieirea orînduirii sclavagiste, al cărei loc a fost luat de o nouă orînduire, orînduirea feudală.

Trecerea la feudalism în lumea barbară.

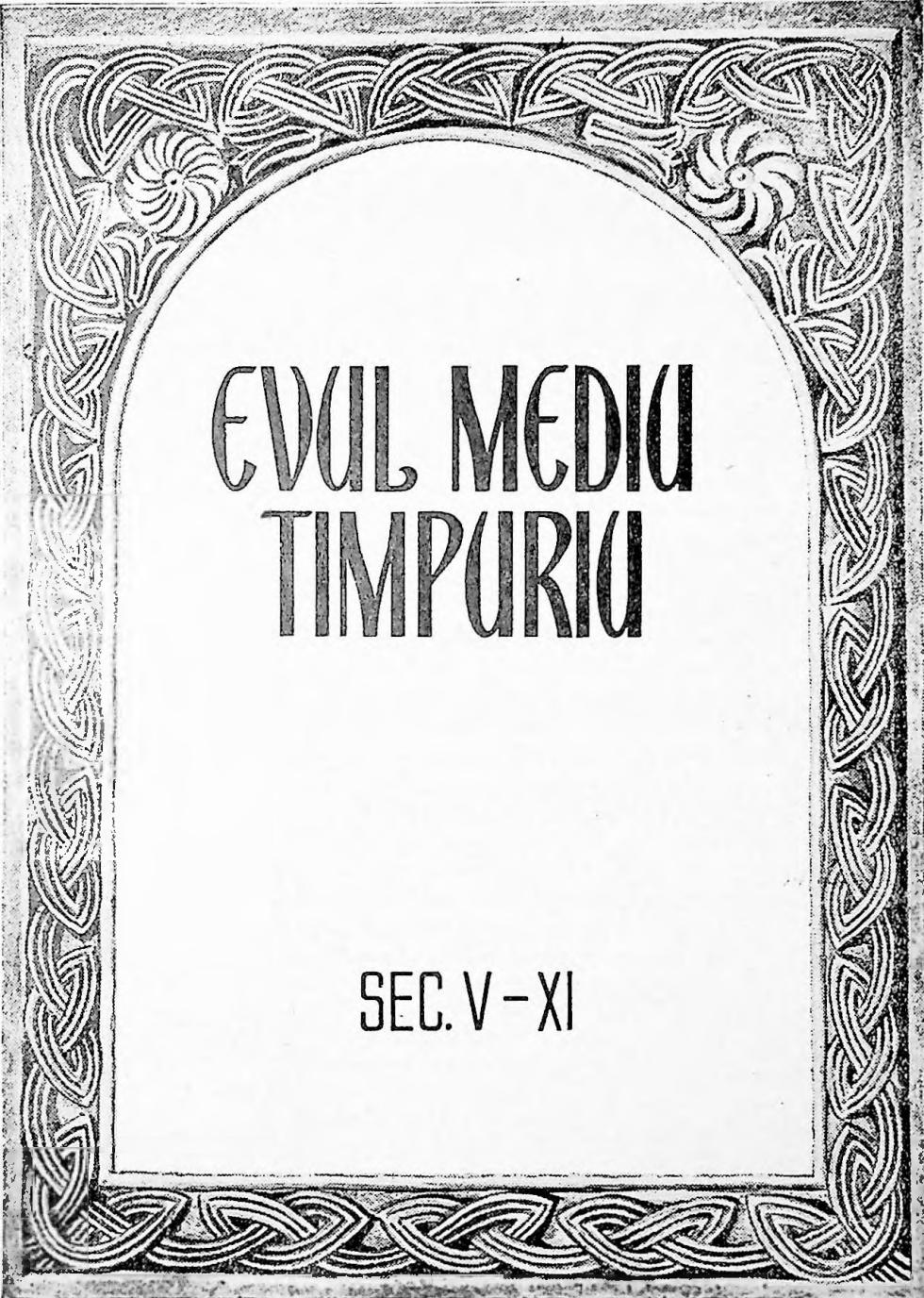
La popoarele „barbare” predominau încă, pînă în primele secole ale erei noastre, relațiile gentilice. În epoca marilor migrații, barbarii, așezîndu-se pe teritoriul Imperiului Roman și amestecîndu-se cu populația locală, s-au diferențiat tot mai mult. Proprietatea privată a dat naștere

și la ei societății împărțite în clase. Deoarece prin veacurile al V-lea și al VI-lea, cînd se produce această întrepătrundere între lumea romană și cea barbară, sclavagismul era deja un mod de producție învechit și decăzut, pe cale de a fi înlocuit cu modul de producție feudal, societatea barbară a trecut direct de la orînduirea comunei primitive la noile relații de producție feudale.

Concluzie.

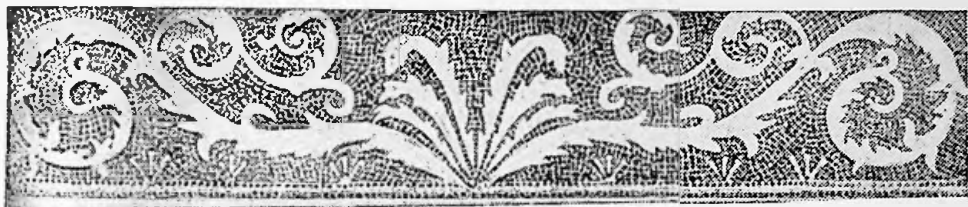
Evul mediu este o epocă istorică cuprinsă între secolele al V-lea și al XVII-lea, cînd au predominat relațiile feudale de producție. Baza relațiilor feudale de producție o formează proprietatea feudală asupra pămîntului și se caracterizează prin dependența producătorilor direcți de

stăpînii de moșie. Dar iobagul, spre deosebire de sclav, are un lot de pămînt și gospodărie proprie, din produsele căreia e nevoit să dea o parte feudalului. Relațiile feudale au apărut pe două căi: prin descompunerea relațiilor sclavagiste din Imperiul Roman (despre care am vorbit) și prin descompunerea orînduirii comunei primitive la popoarele barbare.

EVUL MEDIU
TIMPURIU

SEC. V - XI

FORMAREA TREPTATĂ A ORINDUIRII FEUDALE

LECȚIA a II-a

POPOARELE MIGRATOARE (BARBARE)

Termenul de „barbar“ nu avea odinioară înțelesul jignitor ce i se atribuie de obicei în zilele noastre: acela de om crud sau dușman al culturii. Grecii și romanii numeau „barbare“ toate popoarele care se deosebeau de ei prin limbă, moravuri și așezăminte.

1. Popoarele barbare mai însemnate.

Printre popoarele barbare care au jucat un rol mai însemnat în cursul marilor migrații sau năvăliri din evul mediu se pot distinge două mari grupe:

- 1) *popoarele barbare din Europa*, de origine germană și slavă;
- 2) *popoarele barbare care proveneau din Asia*, de origine mongolă, fino-ugrică, iraniană și semită.

Din prima grupă făceau parte următoarele popoare *germane*: *goții*, *vandalii*, *longobarzii*, *francii*, *alamanii*, *burgunzii*, *anglo-saxonii* și *normanzii*. În aceeași grupă intrau și *slavii* răsăriteni, *apuseni* și *sudici*.

Din a doua grupă făceau parte următoarele popoare, mai ales *mongole*: *hunii*, *avarii*, *bulgarii*, *pecenegii*, *cumanii*, *tătarii* și *turcii*. Tot aici se încadrează *ungurii*, de origine fino-ugrică, *alanii*, de origine iraniană și *arabii*, de origine semită.

Istoriografia marxistă
despre rolul
popoarelor barbare.

Istoriografia burgheză susține greșit că popoarele barbare alcătuiau la început unități etnice bine încheiate, care s-ar fi împărțit în mai multe ramuri abia în cursul migrațiilor. De asemenea atribuie o importanță exagerată popoarelor germane în distrugerea Imperiului Roman și în instaurarea feudalismului.

După cum arată istoriografia marxistă, vechii germani, ca și celelalte popoare, s-au format treptat, alcătuiind mai multe popoare, prin unirea și contopirea unor triburi înrudite. Alături de popoarele germane, un rol deosebit de important în transformările care au dus la decăderea lumii sclavagiste și la nașterea orînduirii feudale au avut și alte popoare, mai ales slavii.

2. Orînduirea socială a vechilor germani

Din datele istorice care ni s-au păstrat, rezultă că popoarele barbare au cunoscut în general aceleași faze de dezvoltare socială. Dar din cauza condițiilor particulare de organizare economică, de așezare geografică sau de altă natură, popoarele barbare n-au trecut toate în același timp prin aceste faze.

Teritoriul
pe care erau așezați
vechii germani.

Înainte de migrațiile lor, triburile germane erau împrăștiate pe teritoriul mărginit la apus de Rin, la răsărit de Vistula, la miazănoapte de Marea Nordului și de Marea Baltică (inclusiv sudul Scandinaviei), iar la miazăzi de Alpi și Dunăre. În unele regiuni, ele s-au infiltrat printre triburile celtice (în apus) sau printre cele slave (în răsărit). Vechii germani erau împărțiți în triburi numeroase, care pot fi distinse în trei grupe:

- 1) *germanii apuseni*, care locuiau la vest de Elba;
- 2) *germanii răsăriteni*, la est de acest fluviu;
- 3) *germanii nordici*, din Peninsula Scandinavă și Danemarca;

Despre orînduirea socială a vechilor germani avem mărturii mai ales la Cezar (mijlocul secolului I înainte de era noastră) și la Tacit (sfârșitul secolului I al erei noastre).

Orînduirea socială
a germanilor
în timpul lui Cezar.

Cezar, vestitul comandant și scriitor roman, arată că germanii (el se luptase cu cei din regiunea Rinului) foloseau pământul în comun. Mai multe familii înrudite formau o gîntă. Fiecare gîntă cultiva o anumită suprafață de pământ, pe care o schimba anual. În anul următor ea se muta în alt loc, pentru ca nici un membru al gîntii să nu tindă la proprietatea particulară asupra pământului și la îmbogățire. Totuși, la germani, rolul principal în producerea bunurilor de trai nu-l juca agricultura, ci creșterea vitelor și vînătoarea. Fiind seminomazi, ei își schimbau des așezările, în căutare de pășuni noi și de vînat.

În vremea aceea germanii nu cunoșteau încă diferențierea în clase sociale, nici statul, fiind organizați în *triburi*, alcătuite din mai multe gînti înrudite. Deși aveau căpetenii alese dintre membrii gîntii, aceștia nu se deosebeau prin avere de oamenii de rînd. Cu ocazia războiului sau a incursiunilor de pradă, își alegeau conducători militari. Uneori, în vederea expedițiilor comune, *se uneau vremelnice mai multe triburi* sub același conducător. Ei trăiau într-o fază mai înaintată a orînduirii comunei primitive.

Inceputul diferențierii
sociale la germani
în timpul lui Tacit.

Din descrierea lui Tacit, celebru istoric roman, reiese că într-un veac și jumătate cît îi despărțea de vremea lui Cezar, germanii au făcut unele progrese în viața lor economică și socială. În afară de agricultură și creșterea vitelor, o parte dintre ei (îndeosebi cei învecinați cu Imperiul Roman) încep să se ocupe cu schimbul de produse. Germanii cunoșteau acum și unele meșteșuguri, ca țesutul lînii și inului, olăria, extracția și prelucrarea metalelor.

De la munca în comun din timpul lui Cezar s-a trecut, pînă în vremea lui Tacit, la lucrarea și folosința particulară a pămîntului, probabil de către comunitățile familiale sau casnice, cuprinzînd trei generații: tată, fiu, nepot, cu familiile lor. Acestor comunități li se împărțea pămîntul arabil după cîntea sau vaza fiecăreia în sînul ginții, după ce gînta însăși luase în stăpînire pămînturile de cultură. Tacit scrie că și în timpul lui ogoarele se schimbau în fiecare an. Restul pămîntului, pădurile, pășunile, cursurile de apă rămîneau în folosința comună a întregii obști gentilice sau sătești (numite astfel după satele constituite de ginți), asemănătoare comunităților de marcă de mai tîrziu.

Vase germane din sec. III—IV.

În timpul lui Tacit a început diferențierea socială în sînul ginții. Nu toate familiile erau socotite egale. Astfel se formează treptat o aristocrație (*nobilime*) gentilică, ce se ridică deasupra masei oamenilor liberi de rînd. Nobilimea folosea suprafețe mai întinse de cultură și putea să țină un număr mai mare de vite. Ea începea să se deosebească și prin îmbrăcăminte de oamenii simpli.

Inegalitatea economică și socială se adîncea în urma luptelor dintre triburi și a incursiunilor de pradă în Imperiul Roman. Conducătorii în aceste lupte sau incursiuni, care deveneau tot mai dese, se înconjurau cu *cete de nobili*, din aristocrația gentilică. Șefii expedițiilor militare

luau partea cea mai mare din pradă; războinicii din cete, legați de șefii militari prin jurămînt de credință și întreținuți de aceștia și în timp de pace, căpătau, la rîndul lor, o parte mai însemnată decît luptătorii de rînd. Astfel apare, alături de nobilimea gentilică, organizația cetelor permanente de războinici din suita conducătorilor militari.

În războaiele și năvălirile întreprinse de aceștia se luau și prizonieri, care erau transformați în sclavi. Uneori puteau să ajungă în sclavie chiar membri ai aceluiași trib. Tacit arată că în patima jocurilor de noroc (cu zaruri), unii germani, „cînd nu mai au nimic de jucat, cu cea din urmă aruncătură pun la bă-

taie libertatea și capul. Cel biruit, merge de bunăvoie în sclavie”. Situația sclavilor era însă mai bună în societatea gentilică germană decît la romani. Ei aveau gospodăria lor, fiind datori a da stăpînului dijma fie din cereale sau vite, fie din țesături. În comparație cu masa oamenilor liberi, numărul acestor sclavi era redus. Ei nu alcătuiau masa producătorilor de bunuri, ca la romani. Spre deosebire de sclavagismul dezvoltat al lumii greco-romane, vechea societate germană (asemenea celei celtece și

Cetele militare.

Sclavia patriarhală la germani.

slave) nu cunoștea modul de producție propriu-zis sclavagist, ca orînduire următoare comunei primitive, ci de la aceasta a trecut treptat la orînduirea feudală. La vechii germani exista doar o formă mai blîndă a sclaviei: *sclavia patriarhală*.

Organizarea politică.

Inceputul diferențierii sociale se oglindește în organizarea politică din timpul lui Tacit. *Sfatul nobilimii* din trib hotăra singur în treburile obștești de mai mică însemnătate. Problemele mai importante, după ce erau cercetate de sfatul nobilimii, erau supuse *adunării poporului* din care făceau parte toți bărbații adulți și liberi, care se prezentau înarmați la adunare. Aceasta decidea asupra războiului sau păcii, încheierii alianțelor, pedepsirii trădătorilor. Propunerile se făceau însă de nobili sau de conducătorii militari și de sfatul nobilimii; masa membrilor de rînd încuviința numai propunerile cu care era de acord sau respingea pe cele ce nu erau pe placul ei.

În fruntea triburilor apar conducători permanenți, numiți de Tacit *regi*, asemănători cnejilor la slavi. Ei erau aleși de adunarea poporului, de obicei dintre nobili. Uneori ei conduceau uniuni de triburi formate în vederea războiului. Autoritatea regelui era încă foarte îngrădită de adunarea poporului și în special de sfatul nobilimii.

„Democrația militară“.

Astfel, o parte din triburile germane trec (în timpul lui Tacit) de la organizația gentilică la stadiul numit de Engels „democrație militară“, stadiu premergător formării statului. Organele de conducere în stadiul democrației militare erau: *conducătorul oastei* (regele), *sfatul nobilimii* și *adunarea poporului*. Războiul și incursiunile de pradă au devenit îndeletnicirea principală a tribului, a uniunilor de triburi sau a popoarelor germane, precum și a celorlalte neamuri barbare. Tacit arată că bărbații, mai ales cei viteji, dacă nu se aflau la o expediție de pradă sau la vînătoare, nu făceau altceva decît chefuiau (berea fiind băutura lor preferată), mînceau și dormeau, lăsînd grija gospodăriei ca și cultivarea pămîntului pe seama femeilor și bătrînilor. Bogăția statelor sclavagiste vecine (ca Imperiul Roman în Europa, India și China în Asia) stîrneau lăcomia popoarelor barbare. „Războiul dus înainte vreme numai pentru răzbunarea încălcărilor sau pentru extinderea teritoriului... se poartă acum numai cu scopul de a prăda și devine o îndeletnicire permanentă“ (Fr. Engels).

În stadiul democrației militare a crescut tot mai mult puterea nobilimii și a regilor. Mai tirziu se va dezvolta un nou organ de constrîngere: statul barbar, prin care nobilimea în frunte cu regele își va impune stăpînirea asupra masei oamenilor de rînd, șerbîndu-i treptat în cursul formării orînduirii feudale.

Religia vechilor germani.

Vechii germani, ca și celelalte popoare barbare care se aflau pe aceeași treaptă a dezvoltării sociale, erau politeiști. Ei se închinau la mai mulți zei: ca *Wodan* sau *Odin*, zeul scarelui și al războiului; *Thor*, zeul trăsnetului etc. Așadar religia lor consta în personificarea forțelor și fenomenelor naturii, văzînd în ele — în acea epocă de ignoranță și de superstiții — manifestări miraculoase, supranaturale.

Concluzie: rolul istoric,
al popoarelor germane.

Popoarele germane au jucat un rol principal între popoarele migratoare care au contribuit la prăbușirea orînduirii sclavagiste și a Imperiului Roman de Apus. Organizația gentilică a vechilor germani va furniza elemente importante pentru formarea treptată a orînduirii noi, a celei feudale, în statele pe care le vor întemeia pe ruinele Imperiului Roman de Apus. În afară de popoarele moderne de origine germană, cărora le vor da naștere, ei vor contribui, din punct de vedere etnic, și la formarea celorlalte popoare din apusul Europei (francezii, italienii, spaniolii, portughezii).

LECȚIA a III-a

3. Orînduirea socială a vechilor slavi

Pe cînd în apusul Europei rolul principal în răsturnarea Imperiului Roman sclavagist a revenit popoarelor germane, în răsărit un rol asemănător au avut popoarele slave.

Primele știri
despre slavi.

Cele mai vechi mărturii despre slavi datează din secolele I și al II-lea al erei noastre. *Pliniu cel Bătrîn, Tacit și Ptolemeu* menționează prezența, pe țărmurile Mării Baltice, între fluviile Oder și Vistula, a unui popor numit *venezi* sau *veneți*.

Informații mult mai ample se găsesc în operele scriitorilor bizantini din veacul al VI-lea și din secolele următoare. Abundența mai mare a știrilor cuprinse în operele scriitorilor bizantini se explică prin faptul că, în veacul al VI-lea, slavii se puseseră și ei în mișcare, în cadrul procesului de migrație a popoarelor, ajungînd în vecinătatea Imperiului Roman de Răsărit, sau așezîndu-se chiar pe teritoriul acestuia.

Teritoriul de origine
al vechilor triburi
slave.

În scrierile istoricilor și filologilor burghezi, problema teritoriului de origine al slavilor a fost pusă în mod greșit, căutînd să se stabilească un anumit ținut restrîns, unde ar fi avut loc formarea poporului și limbii slave.

Din acest teritoriu slavii s-ar fi răspîndit apoi pe o suprafață întinsă, diferențiîndu-se în numeroasele popoare și limbi înrudite, în care se împart ei în timpurile mai apropiate de noi. Cercetările istoriografiei și filologiei sovietice au stabilit însă că, din cele mai vechi timpuri, slavii au locuit vastul teritoriu dintre Marea Baltică și lacul Ladoga, fluviul Elba, regiunea Volgăi și Marea Neagră. Aici s-au format numeroase triburi slave, înrudite între ele prin limbă și obiceiuri. În spațiul imens pe care îl ocupau, ele au cunoscut, în mod firesc, o dezvoltare întrucîtva deosebită, sub influența condițiilor particulare în care au trăit unele sau altele din acele triburi.

Astfel putem deosebi trei mari grupe de popoare slave: *slavii răsăriteni*, *slavii apuseni* și *slavii sudici*. Aceste grupe s-au conturat și mai mult în timpul migrației slavilor și a formării primelor lor state. Slavii de răsărit au dat naștere poporului *rus*, *ucrainean* și *bielorus*; slavii de apus reprezintă trunchiul din care s-au desprins popoarele *polon*, *ceh* și *slovac*; iar din slavii de sud s-au format *bulgarii*, *sîrbii*, *croații* și *slovenii* de astăzi.

Orînduirea socială a vechilor slavi.

Din ştirile pe care ni le-au păstrat izvoarele bizantine din secolele al VI-lea şi al VII-lea rezultă că slavii practicau agricultura, pe lângă creşterea vitelor, vînătoare şi pescuit. Practicarea agriculturii este dovedită şi de cercetările arheologice din ultima vreme, care atestă că

din timpuri foarte vechi slavii întrebunţau plugul cu brăzdar de fier. Tot prin descoperiri arheologice s-a dovedit că slavii se îndeletniceau şi cu diferite meşteşuguri: erau olari, fierari şi argintari iscusiţi.

În organizarea lor socială distingem multe trăsături asemănătoare cu acelea ale societăţii barbare germane, aşa cum au fost ele zugrăvite de Tacit.

Unitatea socială şi economică de bază la slavi era comunitatea casnică, familia mare, ce reunea în cadrele aceleiaşi gospodării mai multe generaţii (tată, fiu, nepot), împreună cu soţiile şi copiii lor. Această comunitate purta, la slavii de sud, numele de *zadruga*. Membrii ei cultivau pămîntul în comun, se întreţineau din produsele muncii comune şi stăpîneau împreună prisosurile pe care eventual le realizau. În fruntea unei zadruge era un şef, ales, care nu era totdeauna cel mai bătrîn membru al comunităţii.

După caracterizarea lui Engels, *zadruga* ar reprezenta o fază de tranziţie de la comunitatea familială gentilică la obştea sătească (marca). Obştile săteşti, cu organizarea lor specifică (stăpînirea în comun, de către întregul sat, a pădurilor, livezilor, păşunilor şi exploatarea individuală, prin împărţire periodică a ogoarelor), sînt semnalate de asemenea în cadrele vechii societăţi slave.

Mai multe obşti formau un trib, ce ocupa un teritoriu deosebit de al altor triburi. Acest teritoriu se numea *jupa*.

Triburile slave nu aveau, în timpurile mai vechi, organe de conducere politică, separate prin atribuţiile lor de celelalte funcţii de interes obştesc. Adunarea poporului, numită la slavi *vece*, lua hotărîri care priveau întregul trib, iar şeful care se alegea, numit *cneaz* sau *jupan*, exercita conducerea în deplin acord cu aceste hotărîri. *Procopie din Cesarea*, istoric bizantin din secolul al VI-lea, spune despre triburile slave că ele: „... nu sînt conduse de un singur om, ci trăiesc din vremuri străvechi sub conducerea poporului, în democraţie, şi de aceea la ei fericirea şi nenorocirea sînt suportate în comun“.

Această caracterizare a lui Procopie şi întregul tablou schiţat pînă aici, cu privire la organizarea socială a slavilor, nu mai corespunde întru totul perioadei secolelor al VI-lea şi al VII-lea. În acest timp, între membrii triburilor slave apare diferenţierea socială bazată pe proprietatea privată şi inegalitatea de avere; se formează o *aristocraţie gentilică*, din rîndul căreia sînt aleşi în mod exclusiv şefii triburilor, *cnejii*, sau şefii militari, *voievozii*. Aristocraţia gentilică poseda o avere mai mare, mai ales în bunuri mobiliare. Un alt istoric bizantin scrie despre slavi: „ei au devenit bogaţi, au mult aur, argint, herghelii de cai şi arme...“ Nobilimea începe să aibă, într-un număr nu prea mare, şi *sclavi*, pe care îi exploata în alte condiţii decît acelea ale sclavajului de tip clasic. Prin această diferenţiere socială, apare deci la triburile slave, ca şi la vechii germani, *sclavia*

patriarhală. Pentru a-și strînge averi, prin organizarea de incursiuni de pradă, și pentru a-și asigura îmbogățirea, prin subjugarea propriului trib, în jurul cneazului se formează o ceată militară permanentă, numită *drujina*. Mai multe triburi se întovărășeau uneori, formînd *uniuni de triburi*, conduse de un singur cneaz, cu *drujina sa*.

Toate aceste date dovedesc că în sec. al VI-lea—al VII-lea triburile slave erau în pragul formării claselor sociale și a organelor politice ale statului. Ele se aflau, prin urmare, în stadiul *democrației militare*.

Trecerea la o conducere politică cu caracter permanent și tendința triburilor slave de a se uni reieș limpede dintr-un izvor bizantin de la sfîrșitul secolului al VI-lea. Acesta recomandă ca unii dintre cnejii slavi să fie atrași de partea imperiului prin promisiuni și daruri bogate „pentru ca să nu se unească între ei și să nu accepte conducerea unui singur cneaz“.

Triburile slave s-au dovedit o forță de temut, în lupta împotriva Imperiului Roman de Răsărit. Această forță nu se datora numai numărului lor mare, ci și vitejei și progreselor lor în cunoștințele militare.

Viața militară.

Armamentul unui luptător slav se compunea din scut și două lănci scurte, pentru azvîrlire de la distanță. Uneori întrebunțau ca armă ofensivă arcul, cu săgeți muiate în otravă. Mai purtau și securi sau paloșe cu două lăișuri. Luptau, în general, pe jos.

Slavii excelau în utilizarea avantajelor terenului, care le permiteau să biruie un dușman superior ca număr. Ei atrăgeau de obicei dușmanii în locuri păduroase sau nelăstinoase, unde aceștia nu se putea organiza pentru luptă și acolo îi nimiceau prin atacuri neașteptate. Ei și-au însușit cu vremea arta asedierii cetăților.

Slavii erau și navigatori curajoși. Traversau fluviile și se avîntau în expediții pe mare, în luntri scobite din trunchiuri de copac. Cu asemenea flete au întreprins campanii și împotriva Bizanțului, asediindu-l în câteva rînduri.

Valoarea militară a slavilor rezultă și din adîncă lor dragoste de libertate, caracteristică popoarelor ce nu cunoscuseră înjosirea sclaviei. Bizantinii recunoșteau că triburile slave nu se lăsaș convinse să primească sclavia sau supunerea și își apărau libertatea cu mult curaj, preferînd moartea în locul aservirii.

Religia.

Religia vechilor slavi consta în personificarea și divinizarea forțelor naturii, împărțite după cum ele apăreau prielnice sau nefavorabile omului și condițiilor materiale de care depindea viața sa. Vechii slavi erau politeiști.

Ei recunoșteau drept zeu suprem pe *Perun*, zeul focului și al tunetelor. Un alt zeu se chema *Dajbog* și era simbolul luminii și al soarelui.

Cultul religios consta în jertfe de animale; în timpul jertfelor se căuta, după anumite semne, să se ghicească voința zeilor.

Slavii se mai închinau și unor zeități feminine, ce întruchipau rîurile, pădurile, norii. Acestea erau *rusalcele* și *vilele*, a căror amintire s-a păstrat în legendele populare, chiar și în folclorul poporului nostru, sub numele zînelor și al ieielor.

**Concluzie: rolul istoric
al popoarelor slave.**

Prin pătrunderea lor în Imperiul de Răsărit, slavii au determinat, în parte, transformările sociale care s-au produs în acest imperiu, în cursul secolelor al VI-lea și al VII-lea. Migrația lor a favorizat procesul de destrămarea a relațiilor sclavagiste și răspîndirea obștilor țărănești, după modelul organizației sociale a slavilor. Slavii au întemeiat în răsăritul Europei a serie de state, care au jucat un rol însemnat în istorie. Ei reprezintă unul din elementele etnice care stau la baza formării poporului român. Rolul lor în formarea orînduirii feudale din cuprinsul Europei răsăritene poate fi comparat cu acela al popoarelor germane, în Europa apuseană.

LECȚIA a IV-a

MIGRAȚIILE POPOARELOR „BARBARE” ÎN SECOLELE AL III-LEA — AL VII-LEA

Cele mai multe și mai importante migrații au avut loc între secolele al III-lea și al VII-lea, cînd au pătruns pe teritoriul Imperiului Roman o serie de popoare germane, slave și mongole. Năvălirile lor au fost înlesnite atît de criza modului de producție sclavagist, cît și de răscoalele aproape neîncetate și tot mai puternice ale slavilor și colonilor, care au slăbit rezistența internă a imperiului, în fața primejdiei externe.

1. Cauzele economice și sociale ale migrațiilor

Nomade sau seminomade, popoarele barbare aveau nevoie de terenuri întinse pentru creșterea vitelor și pentru agricultura lor puțin productivă. Creșterea populației, în raport cu nivelul scăzut al forțelor de producție, silea popoarele barbare să-și schimbe des locul și să caute mereu alte teritorii.

Aceste popoare, care se găseau în stadiul *democrației militare*, se simțeau atrase de bogățiile statelor sclavagiste, bogății strînse din exploatarea muncii sclavilor și din războaie de aservire. Popoarele barbare s-au folosit de slăbiciunea internă a acestor state, subminate de contradicțiile și luptele sociale, pentru a le ataca. În sfîrșit, sub presiunea unui popor pus odată în mișcare, erau silite să-și schimbe locul și alte popoare, devenind la rîndul lor migratoare.

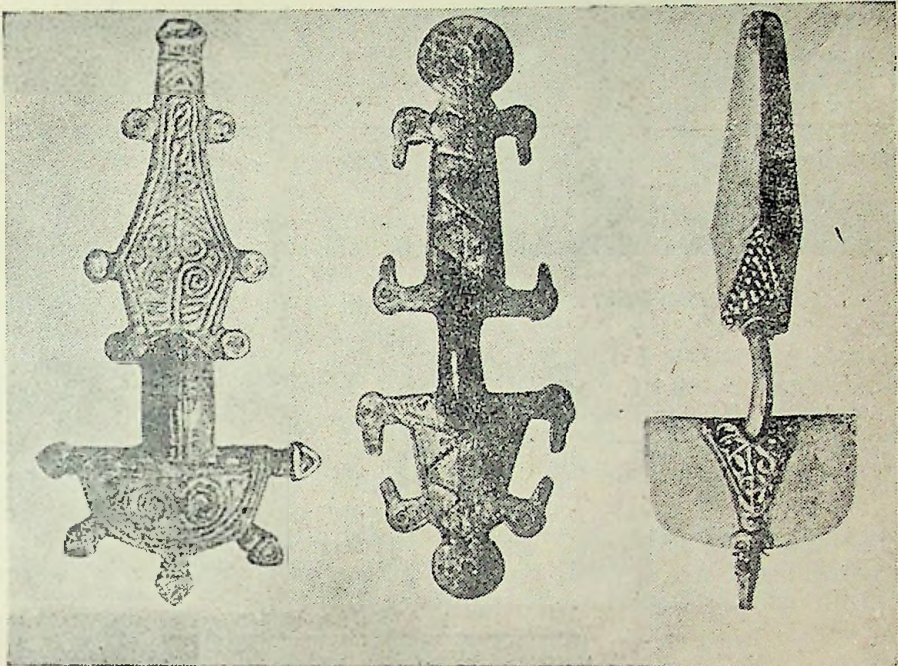
2. Marile migrații și sfîrșitul Imperiului Roman de Apus (476)

Primul popor care s-a stabilit și a întemeiat un stat pe teritoriul imperiului au fost *vizigoții*, o ramură a goților.

Goții.

Coborîndu-se de la țărmurile Mării Baltice, *goții*, care făceau parte din germanii răsăriteni, se aflau începînd cu secolul al III-lea în stepele din nordul Mării Negre; ei s-au contopit în parte cu populația băștinașă de aici și au atacat teritoriul Imperiului Roman, mai ales Dacia. *Vizi-*

goții (goții apuseni) s-au așezat în regiunea Nistrului, iar *ostrogoții* (goții răsăriteni) s-au stabilit pe cursul inferior al Niprului. Venind în contact cu creștinismul, sub forma ereziei ariane, goții s-au creștinat în veacul al

Agrafe gotice de argint și de bronz din epoca migrațiilor.

IV-lea. Biblia, tradusă pe la mijlocul acestui secol de *Wulfila*, episcopul lor, e primul monument al vechii limbi germane. Uniunea sau federația triburilor ostrogotice a fost însă atacată și învinsă de federația *hunilor*, de origine mongolă.

Vizigoții.

Sub presiunea hunilor, vizigoții au trecut Dunărea în 376, așezîndu-se în *Moesia* (Bulgaria de azi), — cu aprobarea mai mult forțată a împăratului, — ca federați ai imperiului. Dar în curînd, vizigoții, fiind asupriți de statul roman și suferind de foame, s-au răscolit, în alianță cu masele de sclavi și de coloni din Peninsula Balcanică. Vizigoții, cărora li s-au alăturat și numeroși soldați romani, de origine barbară, au zdrobit armata romană și au pustiit întreaga peninsulă. În urma unei noi răscoale, sub conducerea lui *Alaric*, regele lor, ei și-au continuat expedițiile de

Pecetea lui Alaric.

Vandalii.

a creștinismului, arianismul. Regatul vandal, care cuprindea și insulele din bazinul apusean al Mediteranei, a durat pînă la 534, cînd a căzut sub loviturile oștirilor Imperiului Roman de Răsărit.

Migrațiile altor popoare germane.

Transilvania, iar *ostrogoții*, ca

Năvălirea hunilor.

copiii îi urmau cu carele în migrațiile lor neîncetate și rezezi după pradă.

Ei au năvălit mai întîi din Mongolia în *China*, fiind atrași de bogățiile acestei țări slăbite de luptele interne, ca și Imperiul Roman din aceeași epocă. Pe la mijlocul secolului al IV-lea, siliți de alte popoare nomade mongole să se retragă din *China*, hunii s-au îndreptat spre apus, ajungînd pe la anul 370 în stepele rusești, unde, după ce au supus pe *alani*, au atacat și învins pe *ostrogoți*. Incorporînd în cetele lor o parte din po-

pradă în *Italia*, cucerind în 410 *Roma*, ale cărei porți au fost deschise de sclavii în revoltă. „Orașul care biruise lumea întreagă, a fost biruit la rîndul său“, scrie adînc impresionat un contemporan. După o serie de noi expediții, vizigoții s-au instalat, în 419, în *Galia meridională*, întemeind aici un regat, care depindea numai cu numele de imperiu. Ei și-au întins stăpînirea și asupra Spaniei, smulgînd-o de la celelalte popoare barbare, pătrunse acolo în timpul expedițiilor lui Alaric (mai ales de la vandali). Regatul vizigotic a dăinuit pînă la 711, cînd i-a pus capăt cucerirea arabă. Amintirea vizigoților se păstrează pînă astăzi în numele provinciei *Catalonia* (*Gothalonia*), iar a vândalilor, în acela al *Andaluziei* (*Vandalusia*).

Respinși de vizigoți din Spania, *vandalii*, care făceau parte tot din grupul germanilor răsăriteni, au trecut, în 429, în *Africa de nord*. Ei au cucerit Tunisia, apoi Algeria, fiind favorizați de marea răscoală populară a agonisticilor. *Vandalii*, ca și goții, au adoptat o formă eretică

Alte popoare germane, mai importante, care s-au pus în mișcare în prima jumătate a secolului al V-lea, au fost: *francii*, așezați ca federați în *Galia nordică*, *burgunzii*, în aceeași calitate, în sud-estul Galiei; *alamanii* s-au instalat în *Alsacia* și *Elveția*; *gepizii* în supuși ai hunilor, în *Panonia* (*Ungaria*).

Triburile nomade ale hunilor se găseau pe o treaptă inferioară de dezvoltare socială în comparație cu alte popoare barbare, seminomade, ce se îndeletniceau și cu agricultura. Nomazi călări, hunii se hrăneau cu rădăcini și carne crudă, pe care o așezau sub șa. Femeile și

poarele subjugate, hunii au continuat să înainteze ca un puhoi irezistibil spre apus, pînă ce s-au așezat în cîmpia Panoniei și în regiunea Tisei.

Attila.

Din aceste părți, regele lor *Attila* și-a întins stăpînirea asupra unui teritoriu uriaș, între Volga și Rin. După ce hoardele hunilor, sub conducerea lui Attila (poreclit pentru cruzimea și prădăciunile sale „biciul lui Dumnezeu“) pustiiseră Peninsula Balcanică, au pătruns, în 451, în Galia. De aici însă ele au fost respinse de o oaste romano-barbară comandată de generalul *Aetius*. Attila a năvălit, în anul următor, în Italia. Locuitorii din orașul *Aquileia* s-au refugiat din fața lui în lagunele de lîngă țărmul Adriaticii, punînd bazele *Veneției* de mai tîrziu. După moartea lui Attila (în 453), statul său imens, întemeiat pe cotropire și jaf, s-a destrămat în urma certurilor dintre fiii săi și a răscoalei ostrogoților și gepizilor.

Sfîrșitul Imperiului
Roman de Apus.

Prăbușirea regatului hunilor n-a putut salva Imperiul Roman de Apus, subminat de atîtea contradicții. Ultimii săi împărați erau simple unelte în mina comandanților de mercenari barbari. În 455, vandalii au debarcat în Italia, au cucerit și au devastat cumplit Roma, lăsînd posterității trista faimă a *vandalismului* lor, termen cu care se înfierează pînă azi distrugerile monumentelor de cultură. În 476, *Odoacar*¹, comandant de mercenari germani, a detronat pe *Romulus Augustulus*, ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus. El a trimis insignele împărătești la Constantinopol, restabilind măcar teoretic unitatea Imperiului Roman (împărțit în două, în anul 395). În ciuda semnelor de supunere față de curtea imperială de la Constantinopol, Odoacar înțelegea să stăpînească independent în Italia.

Astfel, în 476, Imperiul Roman de Apus, care se afla în plină criză economică și socială încă din secolul al III-lea, și-a încheiat existența sa politică. El va fi restabilit în anul 800 de Carol cel Mare, dar în condiții istorice cu totul deosebite.

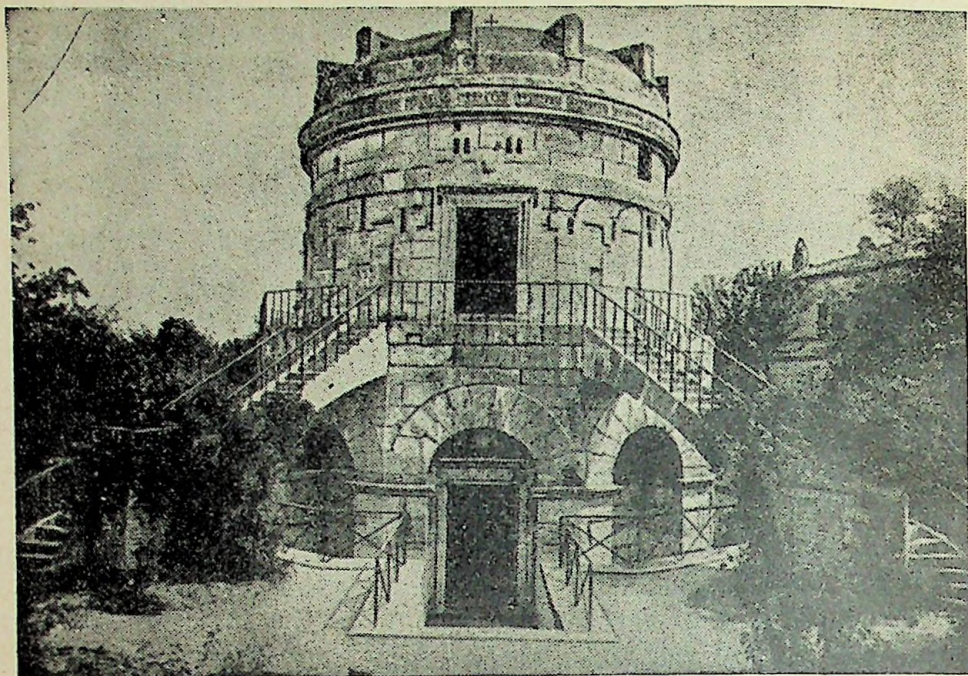
3. Migrațiile din secolele al VI-lea și al VII-lea

După căderea Imperiului Roman de Apus au urmat noi migrații în Italia.

Astfel, sub conducerea regelui lor *Teodoric*, ostrogoții părăsîră Panonia, intrară în Italia și, în urma unor lupte, răsturnară stăpînirea lui Odoacar, în 493. Regatul ostrogoților, cu capitala la *Ravenna*, regat care a cunoscut o mare înflorire sub Teodoric, n-a dăinuit mult, fiind cucerit în 554 de armatele Imperiului Roman de Răsărit, care au restabilit în Italia stăpînirea romană.

Dar restaurarea romană a fost de scurtă durată. În 568 *longobarzii*, originari din părțile Elbei, după ce au stat cîtva timp în Panonia, au cucerit Italia. Italia nordică, unde se afla centrul puterii lor, se cheamă și azi Lombardia, după numele lor.

¹ Odoacru e o formă modernă și artificială a numelui său, adoptată din istoriografia tranzeză.

Mormintul lui Teodoric la Ravenna (sec. VI; scările sînt din sec. XVIII).

Avarii, înrudiți cu hunii și cu ungurii de mai târziu, au apărut în Europa pe la sfîrșitul veacului al V-lea, în urma frămîntărilor din China, de unde fuseseră alungați. În alianță cu longobarzii, ei au distrus regatul *gepizilor* și, prin năvălirile lor, au pustiit mai ales Imperiul Roman de Răsărit.

În sfîrșit, *anglii* și *saxonii*, popoare germane așezate în Danemarca și nordul Germaniei, au cucerit, în secolele al V-lea și al VI-lea, Britania,

4. Urmările migrațiilor

Migrațiile au avut urmări foarte importante atît asupra orînduirii sclavagiste, cît și asupra popoarelor barbare înseși.

Migrațiile au grăbit descompunerea relațiilor sclavagiste. Popoarele germane, care s-au instalat prin cucerire pe teritoriul Imperiului Roman de Apus, au luat o parte din latifundiile romane și le-au împărțit între luptători, în raport cu inegalitatea socială dintre ei. Nobilimea

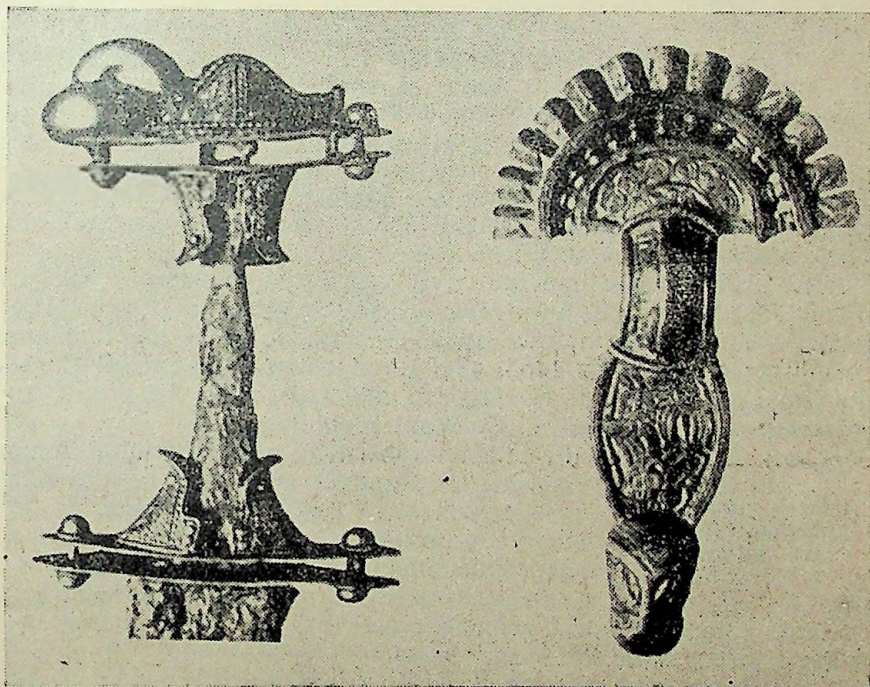
barbară, întărită și îmbogățită, se asimila tot mai mult cu latifundiarul roman. Un număr din ce în ce mai mare de sclavi erau așezați de aristocrația romană și barbară pe domeniile lor, în condiții asemănătoare cu ale colonilor.

**Germeii
relațiilor feudale.**

ioasă față de popoarele barbare. Totodată, creșterea rezistenței sclavilor față de vechea formă a exploatării a dat naștere — după cum am văzut — la răscoale care s-au ținut lanț între secolele al III-lea și al V-lea. De aceea, marii proprietari preferau să-și dea moșiile lor în arendă sub formă de loturi, îngăduind producătorilor direcți să păsteze o parte din produse, ca să-i intereseze în ridicarea productivității muncii. Astfel apar germeii relațiilor feudale.

**Descompunerea orînduirii
primitive și apariția
statului barbar.**

Descompunerea comunei primitive barbare (proces paralel cu descompunerea orînduirii sclavagiste romane) a fost grăbită de instalarea uniunilor de triburi migratoare pe ruinele Imperiului Roman sclavagist. Societatea barbară s-a diferențiat tot mai mult în două clase, cu interese contradictorii: masa țăranimii libere și nobilimea, care își impunea tot mai hotărît dominația. Drept urmare au apărut statele sau regatele barbare, ca organe de constrîngere folosite de clasa stăpînitoare pe cale de feudalizare, pentru asigurarea dominației sale asupra țăranimii. După cum vom

Obiecte longobarde — mîner de sabie și agrafă din Italia (sec. VII).

vedea, țărâניה barbară și-a pierdut treptat libertatea, fiind transformată în serbi, contopindu-se cu masa populației cucerite, compusă din sclavi asimilați cu colonii. Statul barbar, ca organizație politică, corespunde perioadei de formare a relațiilor feudale, asigurând trecerea de la statul sclavagist la cel feudal.

Poapele barbare și biserica creștină.

Papii de la Roma și ceilalți episcopi (căpeteniile bisericii creștine) din apusul Europei au jucat un rol important în apărarea imperiului sclavagist de atacurile poapelelor barbare, mai ales că majoritatea celor germane s-au creștinat în forma ariană, socotită eretică. Clerul catolic, alături de latifundiarii sclavagiști, era un dușman înverșunat al regatelor ariane (vizigotic, vandal sau ostrogotic), în care cuceritorii au pus mâna și pe moșiile bisericii. Dar în acele state (de exemplu în regatul francilor sau regatele anglo-saxone) care au adoptat forma catolică a creștinismului, iar regii și nobilimea barbară au sporit cu danii domeniile bisericii, clerul catolic a colaborat cu clasa dominantă la înălțarea statului barbar și a sprijinit procesul său de feudalizare.

Concluzie.

Răscoalele sclavilor și colonilor pe de o parte, migrațiile poapelelor barbare pe de altă parte, au dus la prăbușirea orînduirii sclavagiste romane și la înlocuirea ei treptată cu orînduirea feudală. Noua orînduire va asigura condiții mai bune pentru dezvoltarea forțelor de producție și pentru dezvoltarea întregii societăți din Europa apuseană. Din amestecul poapelelor germane cu populația băștinașă cucerită a Imperiului Roman de Apus vor lua naștere poape noi, care vor juca un mare rol în istoria generală.

LECȚIA a V-a

IMPERIUL ROMAN DE RĂSĂRIT ÎN SECOLELE AL V-LEA ȘI AL VI-LEA

În anul 395 Imperiul Roman s-a împărțit definitiv în două state. Partea de apus, după cum am văzut, a fost cucerită de poapele migratoare în cursul secolului al V-lea.

Partea răsăriteană a imperiului, cu capitala la Constantinopol, cuprindea Peninsula Balcanică, Asia Mică, Siria, Palestina și Egiptul. Ea n-a împărțit soarta Imperiului de Apus, ci a reușit să se mențină aproape încă o mie de ani, pînă la 1453, cînd turcii otomani au cucerit Constantinopolul. Imperiul Roman de Răsărit este numit de obicei *Imperiul Bizantin*, după *Bizanț*, vechiul nume al Constantinopolului.

Cauzele menținerii Imperiului Roman de Răsărit.

Provinciile răsăritene ale Imperiului Roman se găseau la un nivel mai înalt de dezvoltare a vieții economice decît cele apusene. În răsărit marea proprietate lucrată cu sclavi nu era atît de răspîndită, iar exploatarea sclavilor nu atînsese, în general, forme atît de grave ca în apus.

Răspîndirea colonatului a însemnat prezența unei pătri numeroase de producători direcți, mai interesați în muncă decît sclavii. Drept urmare, agricultura continua să rămînă deosebit de productivă pentru acele timpuri. Pe de altă parte, în Imperiul de Răsărit se mențineau orașe mari, ca centre meșteșugărești și comerciale importante. Astfel se explică men-

ținerea Imperiului de Răsărit ca stat, în vreme ce Imperiul de Apus s-a prăbușit sub loviturile răscoalelor sclavilor și ale năvălirilor barbare.

Datorită abundenței produselor agricole și meșteșugărești, împărații de la Constantinopol dispuneau de mari resurse în bani sau în natură, cu ajutorul cărora puteau să întrețină o armată puternică și un aparat funcționăresc numeros. Statul a putut astfel să reziste, atât primejdiei externe, cât și răscoalelor din interior.

Pe când în întreaga Europă sclavagismul se prăbușea, făcând loc noilor relații de producție feudale, Imperiul Roman de Răsărit apare ca un bastion întârziat al acestui sistem social învechit. Politica lui internă și externă tinde la apărarea și restabilirea dominației proprietarilor de sclavi, având astfel un caracter vădit reacționar. Caracterul acestei politici a apărut deosebit de limpede în prima jumătate a veacului al VI-lea, în timpul împăratului *Iustinian*.

Domnia împăratului
Iustinian (527—565).

Împăratul Iustinian era originar din Macedonia. El fusese adus la tron de partida marilor proprietari de sclavi, *aristocrația senatorială*, care forma aripa cea mai reacționară a clasei dominante, interesată în menținerea cu orice preț a imperiului sclavagist. Aristocrația senatorială, aliată cu biserica, îl împingea pe Iustinian la o politică de reprimore brutale a mișcărilor populare, ca și împotriva oricărei opoziții interne, ce se manifesta pe plan politic sau religios (așa-numitele erezii); de asemenea încuraja înfățișarea fiscalității, în vederea organizării unei armate puternice, cu ajutorul căreia să se poată trece la recucerirea provinciilor din apus, luate în stăpânire de barbari. Iustinian și sfetnicii săi și-au înfățișat politica lor în fraze pompoase, vorbind de o „restaurare” a Imperiului Roman în hotarele sale de odinioară. Sub această încercare de restaurare se ascunde, în fond, ultima ofensivă a proprietarilor de sclavi împotriva situației mai bune pe care și-o câștigaseră masele populare din Europa apuseană, în alianță cu barbarii.

Răscoala „Nika”
(532).

Politica brutală de represiune n-a putut înăbuși valul de revoltă al maselor, ci i-a dat o și mai mare amploare, îndeosebi în orașe. În 532 a izbucnit la Constantinopol una din cele mai violente răscoale populare, împotriva regimului apăsător al lui Iustinian, a aristocrației senatoriale și a abuzurilor administrației.

După strigătul de luptă al răsculaților, răscoala aceasta a primit numele de *Nika* (învingel). Deși a fost curînd înăbușită, ea constituie o dovadă a îndirjirii maselor populare împotriva regimului sclavagist, un semn al crizei sociale care se adîncea și în Imperiul de Răsărit.

Legislația lui
Iustinian.

Una din măsurile cele mai importante, prin care Iustinian a încercat să întărească regimul sclavagist și să înfrîneze mișcările maselor populare, a fost promulgarea unui nou cod de legi. El a fost alcătuit de un grup de juriști, în frunte cu *Trebonian*, un colaborator apropiat al împăratului, om foarte învățat, dar urît de popor, pentru corupția sa. Acestui cod de legi i se va da mai târziu numele de *Corpus Juris Civilis* (Codul de drept civil).

Introducerea acestui cod înseamnă încercarea lui Iustinian de a menține o legiuire cu caracter sclavagist, adaptînd-o întrucîtva împrejurărilor politice ale secolului al VI-lea, cînd autocrația imperială se îmbina strîns cu poziția dominantă în stat, ocupată de biserica creștină.

Politica externă a lui Iustinian.

Imperiul Roman între vechile lui hotare.

Servind interesele aristocrației senatoriale, Iustinian a inaugurat o politică externă agresivă împotriva statelor barbare din Europa apuseană și Africa de nord. Scopul lui era de a „restaura“

Punerea în aplicare a planurilor lui Iustinian a început, în 534, cu ocuparea *statului vandal* din Africa de nord.

Cucerirea regatului vandal.

Acest stat era subminat nu numai de atitudinea dușmănoasă a unei părți din populația cucerită de vandali, dar și de luptele dintre partidele din sînul aristocrației vandale. Succesul obținut de bizantini în Africa, conduși de generalul *Belizarie*, nu însemna însă o victorie deplină. Indirjite de restaurarea puterii proprietarilor de sclavi romani, de asprimea fiscalității și a administrației bizantine, în 536 masele populare s-au răscolit. Abia după vreo zece ani de lupte, mișcarea a putut fi înăbușită de trupele imperiului.

Cucerirea regatului ostrogotic.

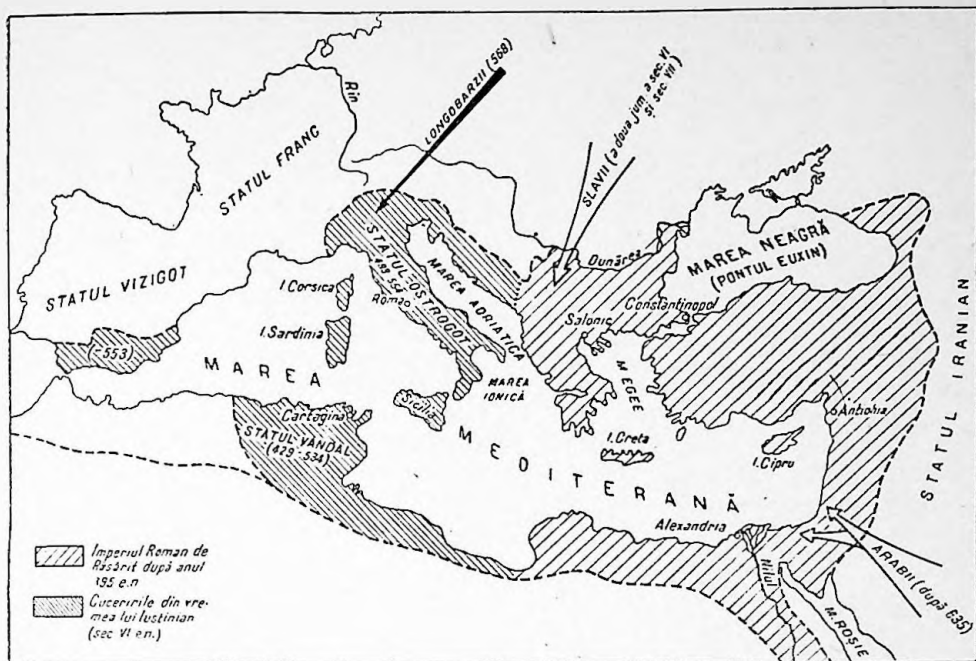
Războiul împotriva ostrogoților din Italia a fost și mai îndelungat. În cursul acestor expediții, începute în anul 535, armata bizantină a dobîndit la început un succes, recucerînd cea mai mare parte a Italiei. După cîțiva ani însă izbucni în Italia o *răscoală generală antisclavagistă*. Masele populare, romani și goți împreună, se ridicară împotriva bizantinilor. În fruntea lor se afla un conducător valoros, cu numele *Totila*, proclamat în 541 rege al ostrogoților. El a cîștigat mai multe victorii împotriva lui Belizarie. În 546 Totila recuceră Roma. Sclavii și colonii se înrolară în rîndurile oștirii sale. Prin hotărîrea lui, toți aceștia fură scutiți de orice îndatoriri față de stăpînii moșiilor, neavînd alte obligații decît cele față de stat. Observăm deci că în cursul acestei lupte de eliberare se adîncește *procesul revoluționar de desființare a relațiilor sclavagiste* pe teritoriul Italiei.

Împotriva ostrogoților fură trimise noi și puternice armate bizantine. Totila, cu tot eroismul trupelor sale, a fost înfrînt.

Iustinian dădu o hotărîre, potrivit căreia pămînturile și bunurile confiscate proprietarilor de sclavi, în vremea luptei de eliberare, au fost restituite acestora, iar colonii și sclavii ce se eliberaseră au fost dați din nou stăpînilor lor.

Cuceriri în dauna vizigoților.

În timpul cît în Italia se mai dădeau ultimele lupte, în 553, bizantinii întreprinseră și o expediție împotriva regatului vizigoților din Spania. Rezultatul ei a fost cucerirea colțului de sud-est al Peninsulei Iberice și a insulelor Baleare.

Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin) în sec. IV—VI.

**Caracterul șubred
al succeselor lui
Iustinian.**

Acțiunile militare din vremea lui Iustinian sînt departe de a fi restabilit unitatea imperiului. Galia, Britania, o parte din Africa de nord și cea mai mare parte a Spaniei rămăseseră în afara teritoriului ocupat de bizantini. De altfel, chiar în ținuturile realipite Imperiului de Răsărit, cucerirea s-a dovedit șubredă, tocmai datorită faptului că ea întîmpina ostilitatea majorității populației, împotriva revenirii unui regim social și politic reacționar, ca acela instaurat de Iustinian.

Faptul acesta apare limpede din scurta durată a stăpînirii bizantine în aceste teritorii. La prima ocazie, populația Italiei a sprijinit pătrunderea în peninsula a unui alt popor german, *longobarzii*, care, în 568, smulg bizantinilor o însemnată parte a cuceririlor lor. Sub stăpînirea Imperiului de Răsărit rămîne doar Ravenna cu ținutul înconjurător, Roma și împrejurimile, precum și sudul Italiei.

Peste cîteva decenii sînt pierdute și teritoriile din Spania și nordul Africii. „Restaunarea” imperiului a însemnat, în realitate, un eșec.

**Războaiele de la hotarele
răsăritene și nordice
ale imperiului.**

În răsăritul Imperiului Bizantin se afla puternicul *stat iranian* (persan), care se întărise din nou în vremea dinastiei *Sassanizilor* (cu începere din secolul al III-lea). Între acest stat și cel bizantin dăinuia o *rivalitate comercială*, legată de dominația asupra drumurilor pe care se făcea negoțul între bazinul Mării Mediterane și Orientul îndepărtat. Aceste interese comerciale au fost apănate adesea, de ambele părți, pe calea armelor. În 562 s-a încheiat o pace (respectată, de altfel, doar cîteva

ani), prin care bizantinii cedară unele teritorii, obligîndu-se și la plata unui tribut anual.

La *frontiera dunăreană*, imperiul avea de luptat cu incursiunile tot mai dese ale popoarelor barbare. După anul 550 s-au întezit năvălirile avarelor și slavilor. Iustinian se dovedi incapabil să apere acest hotar și să împiedice așezarea masivă a slavilor în Peninsula Balcanică. Pentru a compensa slăbiciunea militară a imperiului în aceste părți (majoritatea trupelor fiind întrebuințate pentru cuceririle din apus), Iustinian a căutat să învrăjbească între ei pe conducătorii barbari ori să-i cîștige cu mari sume de bani.

Cultura bizantină în vremea lui Iustinian.

Stăpînirea lui Iustinian reprezintă prima epocă de înflorire a culturii în statul bizantin.

O deosebită dezvoltare a cunoscut istoria și teologia. Cel mai de seamă istoric al epocii lui Iustinian este *Procopie din Cesarea*, care a descris războaiele, viața de la curte și construcțiile monumentale din acea vreme.

Spre a-și întări prestigiul domniei în ochii poporului, împăratul a cheltuit mari sume pentru diferite lucrări publice, clădiri religioase și civile, cu care s-a împodobit mai cu seamă capitala.

Arta bizantină.

Unul din cele mai frumoase monumente ale arhitecturii religioase din arta bizantină și din toate timpurile este *biserica Sfînta Sofia*, ridicată din porunca lui Iustinian, în locul unei biserici mai vechi, ce fusese distrusă cu ocazia

răscoalei din anul 532. Ea există și azi, transformată de turci în moschee.

Biserica sf. Sofia din Constantinopol.

În această construcție se pot observa principalele caracteristici ale artei bizantine: îmbinarea armonioasă a unor elemente din stilul clasic cu altele, de origine orientală. Biserica are planul dreptunghiular al unei vechi bazilici romane, la care s-a adaptat un element arhitectonic de proveniență iraniană: cupola. Decorația bogată de marmoră și de mozaic a interiorului prezintă de asemenea influențe orientale. Artă bizantină apare deci ca o sinteză a tradiției clasice și a creației diferitelor popoare

Împăratul Iustinian și curtenii săi.

din Orientul apropiat și din Peninsula Balcanică, pe care Imperiul Bizantin le stăpânea, sau cu care venise în contact.

Dintre celelalte monumente ridicate în această epocă amintim biserica *San Vitale* de la Ravenna, unde se pot vedea pînă astăzi două splendide tablouri în mozaic, contemporane cu clădirea, reprezentînd pe Iustinian și pe Teodora, soția sa, în mijlocul curtenilor lor.

Cultura bizantină va exercita o mare înrîurire asupra celorlalte popoare, nu numai din răsărit (slavii și românii), ci și din Europa apuseană (mai ales asupra italienilor).

Urmările negative ale domniei lui Iustinian.

Domnia împăratului Iustinian și în special politica sa externă au constituit o sarcină prea grea pentru statul bizantin. Războaiele necontenite, la toate hotarele, sleiră vistieria imperială, care, pentru a acoperi golarile, fu silită să mărească impozitele. Nici prin această metodă, deficitul bănesc rezultat în urma războaielor nu putu fi compensat.

Urmările nu întârziară a se arăta. Masele populare, nemulțumite de creșterea impozitelor, se răscoală din ce în ce mai des. Împărații nu au mijloace financiare trebuincioase armatelor cu care să poată înăbuși aceste răscoale și să reziste în același timp și la hotărele tot mai greu amenințate de năvălirile slavilor. În provinciile răsăritene, nemulțumirile sociale au îmbrăcat și forma unor erezii religioase.

**Răsturnarea puterii
proprietarilor de
sclavi.**

Împărăteasa Teodora și curtea ei.

În anul 602, în armata de la Dunăre s-a produs o răscoală. În fruntea ei era un ofițer inferior, un sutaș cu numele *Focas*. Ajutat de armată și de sărăcimea din Constantinopol, el s-a proclamat împărat.

Împotriva lui *Focas* s-a ridicat însă nobilimea din provincii. Această nobilime nu era legată de vechile forme de exploatare sclavagistă. Pe moșiile sale se dezvoltase colonatul și germeii relațiilor de exploatare feudală. Nobilimea provincială a înăbușit mișcarea de sub conducerea lui *Focas*, punând pe tron un reprezentant al ei, în persoana lui *Heraclios* (610—641), fostul guvernator al provinciei Africa. Începând cu domnia acestui împărat, statul bizantin pășește pe calea feudalizării treptate. Totodată, creșterea influenței nobilimii din provincii se leagă de o tot mai largă răspândire a limbii și culturii grecești. Imperiul Roman de Răsărit se grecează.

Concluzie.

Datorită resurselor economice mai bogate de care dispuneau, împărații și clasa proprietarilor de sclavi din Imperiul Roman de Răsărit au putut să-și prelungească un timp oarecare dominația și chiar să reia ofensiva împotriva lumii barbare. Ei n-au putut sustrage însă acest stat legilor dezvoltării istorice, care impuneau înlocuirea relațiilor sclavagiste, spre a face astfel posibil progresul economic și cultural al societății. Germeii noilor relații de producție feudale, mai avansate, creind condiții mai favorabile de muncă pentru masele exploatate, se ivesc cu încetul și pe moșiile marilor proprietari din Imperiul Roman de Răsărit.

FORMAREA ORINDUIRII FEUDALE ÎN EUROPA APUSEANĂ.
STATUL FRANC ÎN TIMPUL MEROVINGIENILOR

(secolul al V-lea—mijlocul secolului al VIII-lea)

Am văzut că aproape toate statele barbare întemeiate în urma migrațiilor, pe ruinele Imperiului Roman de Apus, au fost creații șubrede, făurite prin războaie de cucerire. Ele au dispărut după o existență relativ scurtă. Regatul francilor n-a împărțășit această soartă. El a fost cel mai important dintre aceste state și istoria sa este cea mai caracteristică pentru formarea orînduirii feudale din Europa apuseană.

1. Intemeierea statului franc. Creșterea puterii regale sub Clodovec

Francii făceau parte din uniunile de triburi ale germanilor apuseni; ei erau împărțiți în secolul al V-lea în două ramuri mari:

a) *francii salieni*, așezați în Belgia actuală, în apropierea mării;

b) *francii ripuari*, situați pe cursul inferior al Rinului și pe valea Moselei.

Descompunerea orînduirii primitive și formarea claselor sociale la franci au fost grăbite de așezarea lor în calitate de cuceritori în Galia și de apariția succesivă a statului lor pe teritoriul acestei foste provincii romane. Intemeietorul regatului franc a fost *Clodovec*¹, care la început era regele unuia din triburile francilor salieni. Crud, perfid, de o energie și dibăcie deosebită, el a unit aceste triburi spre sfîrșitul secolului al V-lea și la începutul celui următor, omorînd, unul după altul, pe regișorii lor. El a purtat

Obiecte france — pahar și corn de sticlă, vase de lut — din valea Rinului (sec. VI—VII).

¹ Aceasta e forma istorică a numelui său, iar nu Clovis, formă modernă și artificială, folosită de obicei în istoriografia franceză.

lupte victorioase cu romanii, alamanii, burgunzii și vizigoții, întinzându-și stăpînirea asupra celei mai mari părți din Galia.

Un eveniment important pentru urmările lui politice, pentru creșterea puterii regale, a fost creștinarea lui Clodovec și a francilor, în forma catolică. Regele franc a cîștigat astfel sprijinul clerului catolic de pe tot cuprinsul Galiei.

Clodovec a făcut din Paris capitala regatului. El și-a întins stăpînirea și asupra francilor ripuari, unind pe toți francii într-un singur stat. În urma războaielor de cucerire și de jaf, a reunit în mîinile lui mari bogății și moșii foarte întinse, mijloace materiale pe care le-a pus în serviciul întăririi puterii regale. El a fost cel mai de seamă rege din dinastia Merovingienilor, numiți astfel după *Meroveu*, bunicul său. După moartea lui *Clodovec* (în 511), regatul a fost împărțit ca o moșie particulară, în mai multe rînduri, între urmașii săi.

Slăbirea puterii regale
sub urmașii lui
Clodovec.

Urmașii lui Clodovec au continuat expedițiile de cucerire și de pradă în toate direcțiile: contra *burgunzilor*, al căror regat l-au cucerit definitiv, în 534; împotriva *turingilor* de peste Rin, a căror țară au cuprins-o de asemenea; contra *vizigoșilor* din Spania (ale căror posesiuni din Galia meridională fuseseră cucerite aproape în întregime încă de Clodovec) și împotriva *ostrogoșilor* din Italia. De la aceștia din urmă au luat Provența, în sud-estul Galiei. În secolul al VII-lea ei au mai purtat războaie cu *bascii* din Pirinei și cu *slavii* din Cehia, dar fără succes.

Urmașii lui Clodovec se luptau nu numai cu popoarele amintite ci și între ei înșiși, precum și cu marii proprietari franci. Aceștia se întăreau tot mai mult, căutînd să îngrădească puterea regală și să-și aservească țărănimia liberă francă. Limitarea puterii regale, întărirea marilor proprietari și aservirea treplată a țărănimii constituie etape importante ale *procesului de feudalizare* în statul franc. Acest proces însă nu se desfășura în chip egal în toate ținuturile. Din a doua jumătate a secolului al VI-lea se distingeau în acest stat următoarele patru ținuturi sau părți mari:

Urmașii lui Clodovec se luptau nu numai cu popoarele amintite ci și între ei înșiși, precum și cu marii proprietari franci. Aceștia se întăreau tot mai mult, căutînd să îngrădească puterea regală și să-și aservească țărănimia liberă francă. Limitarea puterii regale, întărirea marilor proprietari și aservirea treplată a țărănimii constituie etape importante ale *procesului de feudalizare* în statul franc. Acest proces însă nu se desfășura în chip egal în toate ținuturile. Din a doua jumătate a secolului al VI-lea se distingeau în acest stat următoarele patru ținuturi sau părți mari:

1) *Austrasia* (țara de est), în nord-est, cu axa pe Rin;

2) *Neustria* (țara nouă), regiunea la nord și nord-vest de fluviul Loara, afară de Bretagne;

3) *Burgundia*, în est și sud-est, cu axa pe Ron;

4) *Aquitania*, în sud, între Loara și Pirinei.

Creșterea puterii
majordomilor.

În cursul secolului al VII-lea puterea regală a slăbit tot mai mult, întărindu-se în schimb aceea a marii aristocrații în frunte cu *major-domii* (*major domus* = mai marele palatului). Aceștia, din administratori ai curții și moșiilor regale au devenit conducătorii de fapt ai re-

gatului, în locul așa-zisilor *regi trîndavi* ai dinastiei merovingiene, degenerată complet, sărăcită și lipsită de autoritate. Ultimii Merovingieni erau niște modești proprietari de țară, călătorind în care cu boi. Deși ei au purtat coroana regală pînă în 751, cînd au fost înlăturați, statul franc era guvernat în realitate de majordomi, dintre care cei mai puternici erau *Pipinizii* din Austrasia.

2. Orînduirea socială a francilor în timpul Merovingienilor

Cucerirea Galiei a provocat mari transformări în orînduirea socială a francilor. Se adîncește destrămarea vechilor relații gentilice. În locul lor apar, în ceea ce privește țărănimea liberă, obștile sătești numite și *mărci*, iar vechea nobilime gentilică e înlocuită și ea de una nouă, care se contopește cu aristocrația din teritoriul cucerit.

Legea salică.

Trecerea de la organizarea gentilică la marcă se oglindefe în legea salică, o culegere de obiceiuri juridice ale francilor salieni, întocmită în timpul lui Clodovec, dar cuprinzînd și adăugiri de mai tîrziu, din întreaga perioadă merovingiană. Legea salică e cea mai importantă, deși nu cea mai veche, dintre legile popoarelor

germane. Această lege cuprinde încă multe obiceiuri anterioare perioadei merovingiene. Amenziile pe care le statornicește, între altele pentru cazurile de furt, reflectă procesul formării proprietății private.

Marca, obștea teritorială a țărănimii libere.

Proprietatea asupra pămîntului o avea de obicei obștea sătească sau marca. Cu toate că formarea acesteia începuse mai devreme, ea s-a dezvoltat și s-a impus abia după cucerirea Galiei. Organizarea gentilică, întemeiată pe înrudire, nu mai corespundea instalării pe teritorii noi și ameste-

cului cu populația cucerită. Așadar, obștea gentilică s-a descompus și s-a transformat dintr-o comunitate familială într-una teritorială, sătească, numită marcă, în care erau grupați țărani liberi din fiecare sat. Fiecare membru al obștei primea un lot de pămînt arabii, iar pădurile, pășunile și apele se foloseau în comun. Prin adîncirea deosebirii de avere a apărut și proprietatea privată asupra pămîntului. De la sfîrșitul secolului al VI-lea, acesta se putea înstrăina, prin vînzare. Proprietatea particulară asupra pămîntului, care se putea vinde, se chema *allodiu*. Baza organizării economice a societății france din timpul Merovingienilor a rămas marca. Ea reprezintă trecerea de la proprietatea gentilică la cea particulară asupra pămîntului.

Întărirea nobilimii france și începuturile feudalizării ei.

Francii trăind împrăștiați pe marile întinderi cucerite, ar fi fost greu pentru sfatul nobilimii gentilice să se adune. De altfel acest sfat era pe cale de dispariție și fu înlocuit cu suita regelui, alcătuită din ceata războinicilor celor mai viteji și fideli. Din această ceată s-a format o nouă nobilime, care s-a contopit treptat cu aristocrația galo-romană.

Fiind răsplătită de rege, pe lîngă o parte din păzi, și cu daniile din pămîntul cucerit, ea devenea mare proprietară de pămînt. Pămîntul acesta era dat uneori în deplină proprietate, alteori în stăpînire vremelnică. Concesiile din urmă se cheamă *beneficii*. Ele erau acordate pentru timpul cît ținea slujba militară sau administrativă pe care o îndeplinea cel ce primea dania. El era legat de persoana regelui și prin jurămîntul de credință, punîndu-se sub protecția sa prin actul numit *comendație*. Aceasta era o continuare a legăturii dintre conducătorii militari și cetele lor din organizația gentilică. Prin donațiile lor numeroase, regii merovingieni au înstrăinat o parte tot mai mare din bunurile regalității. Acest proces a fost grăbit de luptele interne dintre urmașii lui Clodovec, care căutau să-și atragă unul pe oamenii celuilalt, întrecîndu-se în dărnicie.

Rezultatul a fost sărăcirea și slăbirea regalității în folosul nobilimii. Acestea sînt începuturile îndepărtate ale feudalizării nobilimii franceze.

Inceputurile șerbirii țăranimii libere.

În același timp a început ruinarea țăranimii libere și au apărut primele semne ale șerbirii ei. Fiecare franc, om liber, era obligat la serviciul militar, trebuind să meargă la război echipat pe propria sa cheltuială, sub pedeapsa unei amenzi grele. Urmașii lui Clodovec au extins

această îndatorire asupra tuturor supușilor liberi ai statului. Țăranii liberi au fost ruinați treptat de dese războaie externe și de luptele interne, ca și de tendințele de acaparare a pămînturilor țărănești de către marii proprietari, într-o epocă de economie naturală, în care forma principală a bogăției era pămîntul. Marii proprietari căutau să asimileze pe țăranii liberi cu colonii galo-romani, ca să aibă brațe de muncă suficiente pe moșiile lor în creștere.

Pe de altă parte, spre a scăpa de serviciul militar, țăranii liberi se vedeau siliți să intre în număr tot mai mare sub protecția marilor proprietari sau a bisericii, prin actul amintit al comendației, asemănător închinării față de rege a membrilor suitei sale. Acești țărani ruinați își cedau pămîntul protectorilor lor, de la care îi reprimeau în folosință sub diferite obligații: cens (dare) în bani, dijmă în produse, sau clacă pe moșia marelui proprietar. În felul acesta, ei își pierdeau treptat libertatea, devenind șerbi. După cum am văzut, procesul de șerbire nu se desfășura în chip egal pe întreg teritoriul statului franc. Acest proces, care arată creșterea puterii private a marilor proprietari asupra țăranimii, caracterizează nu numai regatul franc, ci și celelalte state barbare.

Statul era exploatat de rege ca o moșie particulară, fără nici o grijă pentru interesele poporului. Acesta fiind apăsător de biruri, nemulțumirea lui izbucnea uneori sub formă de răscoale. O asemenea mișcare e amintită în anul 579.

3. Organizarea administrativă și juridică sub Merovingieni

Organizarea administrativă era destul de primitivă. Dregătorii erau aleși de rege dintre vitejii suitei sale sau dintre servitorii săi personali printr-o confuzie între caracterul public și cel privat al slujbelor de la curte. Această confuzie a început să apară încă în Imperiul Roman decadent, ale cărui instituții au influențat organizarea statului franc și a celorlalte regate barbare. Șefii administrației provinciale se chemau *comiți*. Ei erau aleși de rege la început din suita sa, apoi din rîndul marilor proprietari ai provinciei. Pe lângă funcțiile administrative, ei îndeplineau și pe cele judecătorești, financiare și militare. În această vreme de economie naturală, cînd principala bogăție era pămîntul, iar banul era rar (din cauza decăderii meșteșugurilor și a comerțului, pricinuită de criza sclavagismului și de prădăciunile migrațiilor), regele nu putea retribui cu salarii în bani serviciile comiților și ale celorlalți slujbași ai săi, ci le dădea în folosință unele moșii regale, pe timpul slujbei lor. Întărirea nobilimii a însemnat și creșterea puterii comiților aleși din sînul ei. S-a ajuns la o slăbire a legăturii dintre curtea regală și administrația provincială.

Organizarea juridică.
Wergeld și
„judecata lui Dumnezeu”.

Statul merovingian n-avea un cod de legi unic și valabil pentru întregul popor. Sub influența sistemului gentilic, fiecare om era judecat după legea tribului său. Aceasta înseamnă că alături de legea salică exista o lege ripuară, precum și altele (burgundă, vizigotică, alamană), ca și

dreptul roman al populației cucerite.

Inegalitatea socială și etnică se oglindește în aceste „legi barbare”, în tarifele deosebite prevăzute de sistemul numit „wergeld” (prețul omului). Aici era stabilită amenda ce se plătea de vinovat victimei sau familiei acestuia, în caz de omor, rănire, furt, jignire. În cazul uciderii unui membru al suitei regelui, se plătea o taxă deosebit de mare.

La judecată, când nu erau martori sau se punea la îndoială sinceritatea jurământului depus de acuzat, el trebuia să se supună așa-zisei „judecăți a lui Dumnezeu”, fiindcă în acele vremuri de superstiții se credea că Dumnezeu intervine în această probă. Ea consta din dovedirea nevinovăției, fie prin duelul dintre împrițnați (cel învins fiind socotit vinovat), fie prin introducerea mfinii acuzatului în apă fierbinte sau prin obligația de a purta pe o distanță de câțiva pași un fier înșos în foc. Rana care nu era gravă sau se vindeca într-un termen scurt constituia o dovadă de nevinovăție. (Proba fierului roșu se întrebuița, în secolul al XIII-lea și în Transilvania, unde existau și obiceiuri asemănătoare amintitului „wergeld”).

Concluzie.

Dezvoltarea statului franc în vremea Merovingienilor se caracterizează mai ales prin două fenomene istorice importante: 1) începuturile feudalizării nobilimii, ca prevestire a raporturilor de vasalitate; 2) începuturile șerbirii țărănimii libere. Baza economică comună a

acestor două procese a fost economia naturală.

LECȚIA a VII-a

STATUL FRANC ÎN TIMPUL CAROLINGIENILOR

(a doua jumătate a secolului al VIII-lea—sec. al X-lea)

Statul francilor, slăbit în secolul al VII-lea, a fost restaurat de carolingieni și a ajuns în timpul lui Carol cel Mare în culmea puterii sale, transformându-se în imperiu. Acest imperiu s-a dezmembrat însă repede, datorită în primul rând formării relațiilor feudale.

I. Statul franc sub primii Carolingieni

Ridicarea
Carolingienilor.

Pe măsură ce autoritatea regilor merovingieni scădea, puterea majordomilor creștea. Dregătoria de majordom devenise ereditară în familia Pipinizilor. De fapt, aceștia au fost reprezentanții nobilimii doar atîta vreme, cît cu ajutorul ei au ajuns la o mare autoritate, pe care au folosit-o apoi pentru înfrînarea mării nobilimi. Așa a făcut Carol zis Martel (Ciocanul), de la care se trage și numele noii dinastii. El a apărat unitatea statului franc în fața tendințelor de fărîmițare ale nobilimii din Aquitania și Provența, precum și față de încercările burgunzilor și altor

popoare de a scutura jugul franc. Dar meritul cel mai de seamă al lui Carol în ochii contemporanilor a fost biruința obținută la *Poitiers*, în 732, asupra arabilor din Spania, care făceau dese incursiuni de pradă la nord de Pirinei.

Formarea vasalității.

Pentru a întări puterea regală și pentru a face față atât dușmanilor externi (mai ales primejdiei arabe) cât și dușmanilor interni (nobililor răzvrățiți), Carol Martel și-a organizat o oaste nouă. Elementul ei de bază era cavaleria compusă din vasali, în majoritate proprietari mici și mijlocii, în locul pedestrimii țărănești de mai înainte. *Vasalii*¹ lui Carol Martel și ai urmașilor săi erau ostași călări, care, în schimbul serviciului militar primeau pământ sub formă de *beneficiu*, adică în folosință vremelnică. Ei erau precursorii cavalerilor feudali. În urma daniilor făcute de Merovingieni, statul a sărăcit și nu se mai puteau face donații din moșiile sale, adică din cele regale (căci ele se contundau pe atunci). De aceea, luându-se după pilda regilor merovingieni din secolul al VI-lea și al VII-lea, dar dându-i proporții cu mult mai mari, Carol Martel și urmașii săi au *secularizat* (expropriat) o parte din uriașele proprietăți ale bisericii, împărțindu-le vasalilor, în chip de beneficii. În schimb, pe lângă serviciul militar, datorat statului, vasalii vor trebui, sub urmașii lui Martel, să plătească o dîjmă bisericii. În același timp, ei erau legați de stăpînul lor prin jurămîntul de credință, după exemplul comendației de mai înainte. Înființarea beneficiilor militare, ca retribuire a serviciului militar călare, trebuie pusă în legătură și cu faptul că țărănimea ruinată și pe cale de șerbire nu putea face față cheltuielilor acestui serviciu și deselor războaie.

Raporturile de vasalitate, ca legătură de dependență între oamenii liberi, mari proprietari, și oamenii din suita lor, au început să se formeze, pe baza unor relații mai vechi (cum erau instituția cetelor militare și comendația), înainte de măsurile luate de Carol Martel, care le-a dat însă un îndemn hotărîtor. Aceste raporturi vor lua o dezvoltare tot mai mare, devenind caracteristice, după cum vom vedea, relațiilor din sînul nobilimii feudale.

Carolingienii
(noua dinastie francă)
și întemeierea
statului papal.

Fiul lui Martel, *Pipin cel Scurt*, poreclit astfel din cauza staturii sale scunde, a înlăturat, în 751, dinastia Merovingienilor, punînd să fie închis în mănăstire ultimul „rege trîndav” și, cu aprobarea papei, s-a urcat el pe tronul regalului franc. Așa s-a ajuns la o alianță între noul rege și papă, amenințat de longobarzi. Împotriva acestora Pipin a făcut două expediții, cucerînd de la ei țînutul Ravennei și alte posesiuni din Italia centrală, pe care le-a dăruit papei, printr-un act de danie (din 754), punînd astfel bazele *statului papal*.

Papă pretindea că aceste teritorii îi aparțineau de drept, în virtutea unui *act de donație al împăratului Constantin cel Mare*, care ar fi cedat papalității întreaga parte apuseană a Imperiului Roman. În realitate, acest document, care va fi des invocat de papă în sprijinul pretențiilor sale

¹ Cuvînt de origine celtică, cu înțelesul de „slujitor”.

politice și în veacurile următoare, este un fals. Statul papal va juca un rol însemnat în istoria Italiei, fiind o piedică importantă în calea unității ei politice.

2. Carol cel Mare (768—814)

Urmașul lui Pipin, Carol cel Mare, face parte dintre figurile de seamă ale istoriei generale. Destoinic și energic, el a desfășurat o activitate neobosită în domeniile cele mai variate: politic, militar, economic, religios și cultural. Dar ca om al epocii sale, ca reprezentant al clasei stăpînitoare, Carol servea interesele nobilimii france și ale bisericii creștine, aliata ei, sprijinindu-le în șerbirea maselor țărănești și purtînd în slujba clasei dominante războaie de cîmpire, împotriva popoarelor vecine. El incuraja, prin toate mijloacele, formarea noii orînduirii, a celei feudale.

Războaiele de cucerire.
Cucerirea regatului
longobard.

Lunga sa domnie a fost un lanț aproape neîntrerupt de războaie de cucerire, prilej de jaf în dauna celor învinși, dar și de ruinare și șerbire a țărănimii libere france. Folosindu-se de oastea puternică ce i-o asigura vasalitatea, Carol relua și completă politica de cucerire a lui Pipin.

Astfel, el cuceri, în 774, *regatul longobard*, care încercînd să-și întindă stăpînirea, primejduia statul papal, aliatul Carolingienilor. Carol își adăugă acum la titlul său de rege al francilor pe acela de rege al longobarzilor, detronînd pe ultimul lor monarh. Împotrivirea unor duci longobarzi, susținuți de bizanțini și de ducele Bavariei, a fost în curînd zdrobită și ea.

Cucerirea Saxoniei
și Bavariei.

Neasemănat mai grea și mai îndelungată a fost însă subjugarea *saxonilor*, care a durat peste 30 de ani (772—804). Popor numeros — trăind ca și vechii germani, în triburi, în stadiul de descompunere al comunei primitive, — saxonii încăleau des granițele răsăritene ale statului franc. Țărănimea liberă saxonă a opus o rezistență înverșunată expedițiilor de cucerire și de convertire la creștinism ale lui Carol, care tindeau la subjugarea și șerbirea ei. În fruntea acestei rezistențe s-a găsit cîțva timp *Widukind*, din nobilimea gentilică saxonă. Dar el și alți conducători au renunțat apoi la luptă și s-au supus lui Carol. Deși părăsită, țărănimea saxonă a continuat lupta pentru libertate. Pentru a

Carol cel Mare (statuetă de bronz din sec. IX).

înfrînge rezistența acestui popor viteaz, regele franc a recurs la măsuri de teroare, poruncind, în 782, să fie decapitați 4500 de ostateci. Cu toate acestea, saxonii se răsculau împotriva cuceritorilor. Înăbușind aceste mișcări, Carol a deportat o parte din saxoni în alte ținuturi ale statului franc. În ciuda vitejiei lor, saxonii au fost pînă la urmă subjugați, căci triburile lor erau dezbinăte, iar organizația lor gentilică era inapoiată față de nivelul de dezvoltare al francilor, care la începutul secolului al IX-lea se aflau într-o fază înaintată a formării orînduirii feudale.

În acest crîncen război, francii au luat contact și cu *triburile slave* de la răsărit de Elba, vecine și dușmane saxonilor. Dintre ele, *abodriții* se supuseră lui Carol și se aliară cu dînsul contra saxonilor.

Spre deosebire de Saxonia, ducatul *Bavariei*, deschis de mult înfluenței france, a fost ocupat fără nici o greutate (în 788).

Regatul lui Carol se învecina acum cu *statul avarilor* din cîmpia vechii Panonii. Ei atacau cînd Bavaria, cînd Italia de nord-est. Pentru a înlătura această primejdie, Carol a organizat între 791 și 797 mai multe expediții împotriva lor. În cele din urmă, francii, în alianță cu

Războaiele cu avarii.

slovenii, i-au subjugat. Ei au pus stăpînire asupra marilor comori, strînse din atîtea jafuri în Orient și în Occident, de hagianii (șefii) avari, care păzeau aceste bogății într-o tabără întărită. Pentru apărarea ținuturilor cucerite de la avari, Carol a întemeiat *Marca de Est (Ostmark)*, din care se va dezvolta mai tîrziu Austria. Din motive militare, precum și pentru transporturi de oști, el se gîdea chiar la săparea unui canal între Rin și Dunăre, prin valea Mainului. Dar Carol a trebuit să renunțe la acest gînd, prea îndrăzneț pentru posibilitățile tehnice ale statului franc. (El va fi înfăptuit abia în secolul al XIX-lea).

Carol interveni și în *Spania*, fiind chemat de unii șefi arabi, nemulțumiți de emirul din Cordova. Expediția din 778 n-avu însă succes și, în retragerea peste Pirinei, ariergarda francă, sub conducerea lui Roland, fu nimicită de basci. În legătură cu această luptă se

Războaiele cu arabii.

va forma, în secolul al XI-lea, *Cintecul lui Roland*, cel mai vestit dintre poemele cavaleresti franceze ale evului mediu. Expedițiile următoare pe care le trimise regele în Peninsula Iberică avură ca scop cucerirea ținuturilor de la sud de Pirinei. Ele au fost organizate sub numele de *Marca Spaniolă*, care va constitui sîmburele viitoarei Catalonii.

Carol a reunit cu spada, în bună parte, teritoriul fostului Imperiu Roman de Apus, care trei veacuri fusese fărîmițat în mai multe state barbare. Sub influența tradiției romane, reunirea acestui teritoriu uriaș a atras după sine schimbarea titlului regal al lui Carol. În anul 800,

Intemeierea Imperiului Carolingian.

papa l-a încoronat la Roma, ca împărat roman. Astfel s-a înființat *Imperiul Carolingian*.

Acesta a fost recunoscut de Imperiul Bizantin abia în 812, după tratative îndelungate. S-ar părea că s-a restabilit situația dinainte de anul 476: alături de Imperiul de Răsărit, exista iar un Imperiu de Apus. În realitate, împărații bizantini n-au făcut decît o concesie forțată și de mo-

ment, căci ei vor considera, de obicei, imperiul restaurat în apus ca o uzurpare barbară. Dimpotrivă, pentru contemporanii apuseni, Imperiul Carolingian era singurul imperiu legitim, consfințit de Roma, în locul celui bizantin.

Imperiul Carolingian era numai în aparență o restaurare a celui roman. În realitate, e vorba de o nouă fază în dezvoltarea statului franc, de un imperiu franc, în care elementul german era precumpănit față de cel romanic. Acest nou imperiu, era un stat continental, cu capitala la *Aachen*, aproape de Rin, nu un stat mediteranean, cu capitala la Roma. Dar, mai ales, el era un stat al orînduirii noi, feudale, spre deosebire de Imperiul Roman, care fusese un stat al orînduirii sclavagiste, vechi și depășite.

Relațiile externe și caracterul șubred al Imperiului Carolingian.

Noul imperiu a exercitat, la început, o mare influență pe plan internațional. Pe lângă legăturile sale cu Bizanțul, Carol, după cum arată izvoarele franceze, s-ar fi aflat în raporturi și cu califatul arab din *Bagdad*, în timpul lui Harun-al-Rașid și a schimbat cu acesta mai

multe solii. Carol căuta să-și lărgească influența și în Europa apuseană, nordică și răsăriteană.

În ciuda întinderii și prestigiului său extern, imperiul franc era o înjghebare șubredă, făurită prin cuceriri, o uniune de popoare diferite, ca origine și limbă, care se găseau pe trepte diferite de dezvoltare socială. De pildă, saxonii erau în stadiul comunei primitive, alături de francii aproape feudalizați. Economia naturală și formarea relațiilor feudale nu erau nici ele potrivite pentru asigurarea unității trainice a unui stat atât de întins. De aceea, Imperiul Carolingian n-a durat mult, după moartea făuritorului său.

LECȚIA a VIII-a

3. Dezvoltarea economică și socială a Imperiului Carolingian

Dezvoltarea economică.

Baza economică a imperiului era *economia naturală*; fiecare mare domeniu alcătuiă o unitate economică aproape izolată. De aceea, legăturile economice de la un domeniu la celălalt și comerțul, fie intern fie exterior, erau slab dezvoltate. Faptul că în timpul Carolin-

gienilor s-au bătut monede de o valoare foarte mică (dinarul și obolul) arată că se simțea nevoia banului, mai ales pentru schimbul local, iar nu pentru comerțul mare, care era foarte redus.

Spre deosebire de perioada merovingiană, marea proprietate laică și bisericească (în urma creșterii ei continue, prin donații, cuceriri și șerbirea țărănimii) a ajuns acum predominantă, ca și în epoca romană. Dar în locul latifundiului sclavagist se formează *marele domeniu feudal*.

În agricultură se constată, în secolul al VIII-lea și al IX-lea, *creșterea simțitoare a producției*, prin împărțirea mai chibzuită a pământului în vederea culturii, prin folosirea unui plug mai bun, prin gunoiere, precum și prin cultivarea tot mai intensă a cerealelor, prin dezvoltarea grădinaritului și a viticulturii.

Dezvoltarea socială:
șerbirea în masă a
țăranimii; lupta de
clasă.

În perioada carolingiană s-a încheiat în linii generale orînduirea feudală, atît în ceea ce privește relațiile de producție dintre marii proprietari și țărani, cît și raporturile economice și sociale din sînul clasei stăpînitoare: dintre seniori și vasali.

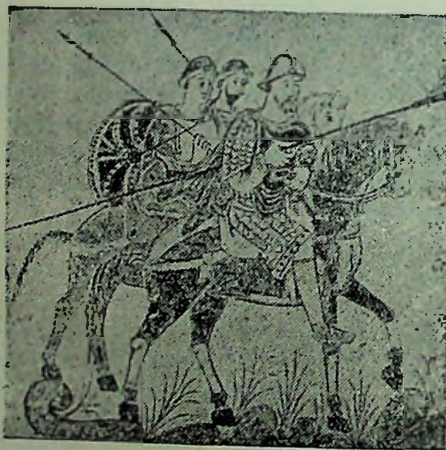
Războaiele aproape neîntreprinse ale lui Carol cel Mare și luptele dintre urmașii săi au grăbit șerbirea țărănimii, transformarea masei țaranilor liberi în țărani dependenți. Ca să poată scăpa de serviciul militar prea apăsător și costisitor, ei se vedeau siliți să se pună sub protecția marilor proprietari și a bisericii, pierzînd dreptul de proprietate asupra pămînturilor și libertatea lor personală. Carol cel Mare și urmașii săi au sprijinit întărirea clasei dominante și a bisericii, prin înzestrarea lor cu privilegii și danii, ajutînd la șerbirea țărănimii de cîtrea această clasă.

Nemulțumirile țaranilor șerbiți se manifestau sub mai multe forme: fuga de pe moșiile unde situația lor era deosebit de grea; *conspirații*, *revolte* sau chiar *răscoale* mai mari, amintite în izvoare din secolul al IX-lea. Cea mai importantă a fost aceea a țărănimii saxone din 841—842, în timpul luptelor interne dintre Carolingieni. Aceste mișcări spontane, neorganizate, îndreptate împotriva relațiilor feudale în curs de formare, au putut fi înăbușite de clasa stăpînitoare, cu sprijinul puterii centrale.

Pe măsură ce se accentua procesul de șerbire a țărănimii, se întăreau și raporturile de dependență personală în sînul clasei dominante, prin dezvoltarea continuă a vasalității.

Întărirea vasalității.

Aceasta, împreună cu formele sale anterioare, a rezultat din baza economiei naturale a societății și era strîns legată de nevoile militare și administrative ale statului. Vasalii, care le îndeplineau, erau răsplătiți mai ales cu *beneficii*. În urma ruînării țărănimii libere, serviciul militar a devenit îndatorirea principală a clasei stăpînitoare. Războaiele purtate de Carol cel Mare și urmașii săi au făcut să crească și mai mult importanța vasalității. De aceea statul carolingian ajuta pe toate căile răspîndirea și întărirea raporturilor de vasalitate.

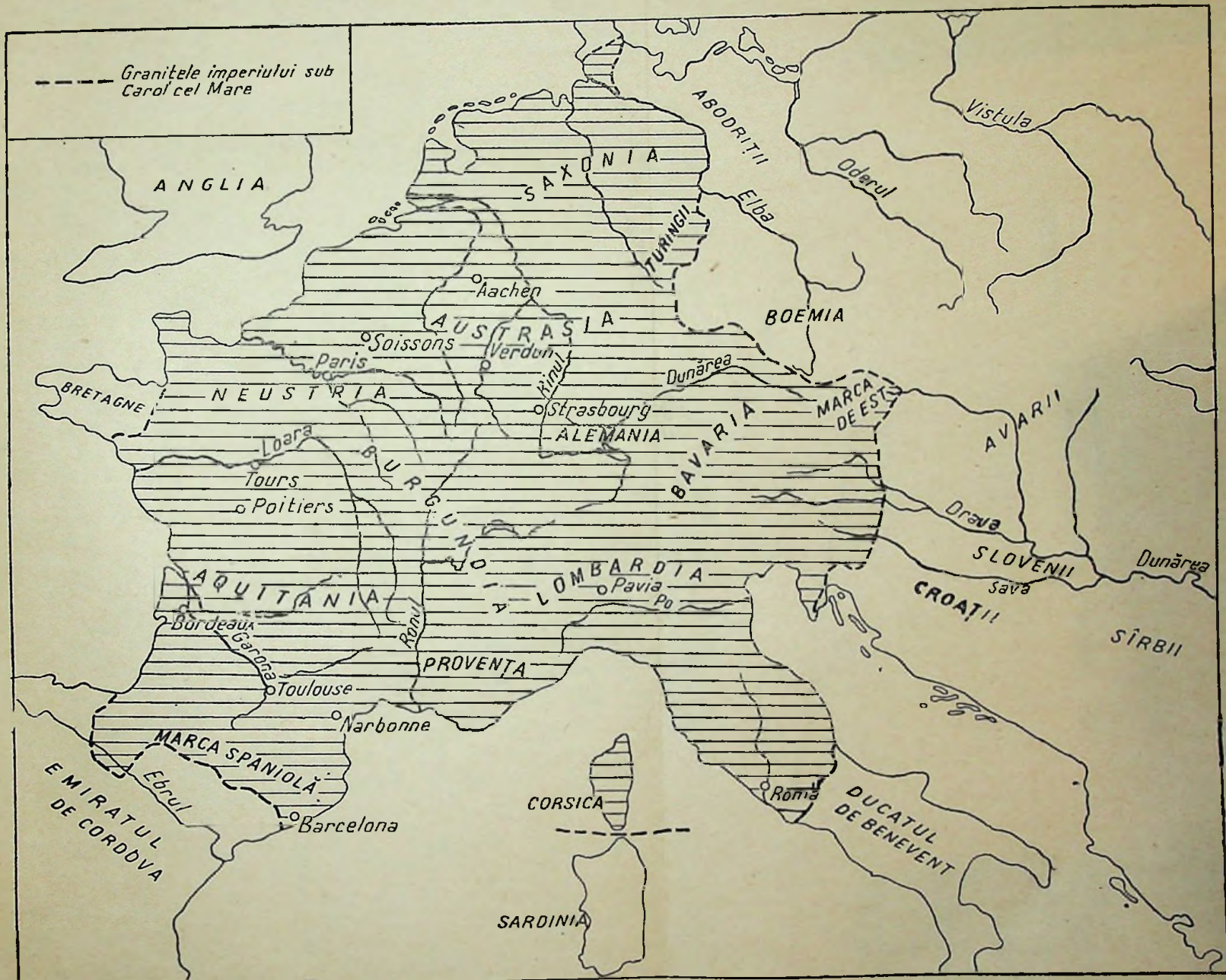
Călăreți franți (miniatură, sec. IX).

Erau două categorii de vasali.

1) *Vasalii regali*, din jurul monarhului, care formau sîmburele oastei. Din ei se alegeau și comiții administrației provinciale.

2) *Vasalii particulari*, alcătuiu ceala militară a marilor proprietari, care, în schimbul serviciului, le acordau beneficii din moșiile lor. Stăpînii de moșii, fie laici, fie ecleziaștici, trebuiau să ia parte la război, în fruntea vasalilor lor. Adesea vasalii particulari erau chiar vasali ai vasalilor regali.

Vasalii erau legați de stăpînii lor — de monarhi sau de seniorul particular — prin jurămîntul de credință, care se cheamă și jurămînt de vasalitate sau *omagiu*.

Imunitatea. Vasalitatea, scoțind de sub dependența directă a puterii centrale un număr tot mai mare de supuși, va contribui la slăbirea și destrămarea Imperiului Carolingian. Autoritatea seniorilor asupra vasalilor și țăranilor de pe moșiile lor a fost consfințită prin *imunitate*. Prin imunitate se înțelegea privilegiul acordat de capul statului unor mari proprietari, pe baza cărui domenii lor erau scoase de sub autoritatea judecătorească, fiscală și militară a comiților din ținutul respectiv, marii proprietari exercitând ei înșiși această autoritate publică. Ei deveneau astfel tot mai independenți față de puterea centrală.

4. Organizarea administrativă a Imperiului Carolingian

Sub primii Carolingieni, mai ales în timpul lui Carol cel Mare, autoritatea centrală a statului era relativ puternică. Ea se sprijinea pe clasa feudală în curs de formare, care avea nevoie de ajutorul statului, atât pentru ținerea în frâu a țăranimii, cât și pentru cucerirea de noi teritorii. În organizarea administrativă a statului carolingian supraviețuiau unele vechi instituții merovingiene, dar ele prezintă forme evoluat.

Curtea monarhului sau „palatul”, cum i se spunea, era centrul administrativ și politic al statului. În această epocă de economie naturală, ea se muta de pe o moșie regală pe alta, pentru a consuma la fața locului produsele acestor moșii. Carol se oprea însă de preferință la *Aachen*, fiind atras de izvoarele calde de aici. El convoca în fiecare an *adunarea generală*, care se compunea din reprezentanții clasei stăpînitoare (comiți, episcopi, abați) și din suitele lor. Ei făceau cunoscut monarhului cele ce se întâmplau în ținuturile lor și luau cunoștință de decretele lui, elaborate cu sfincticii săi. Aceste decrete se numeau *capitularii*, fiind împărțite pe capitole.

În fruntea administrației provinciale se aflau *comiții*, numiți de monarh, avînd aceleași atribuții și același fel de retribuire ca în perioada merovingiană. Sub urmașii lui Carol cel Mare, prin slăbirea autorității centrale, comiții au devenit tot mai independenți, transformîndu-se din slujbași în seniori ai comitatelor lor, iar oamenii liberi din acestea, în vasalii lor. *Ducii* erau conducătorii unor provincii care și-au păstrat o oarecare autonomie, ca Aquitania, Bretagne etc. *Marcgrații* (marchizii) erau comandanții regiunilor de margine, organizate pentru apărarea granițelor, ca Marca de Est, Marca Spaniolă etc. Controlul administrației provinciale se făcea de așa-ziii *missi dominici* (trimișii domnului, ai monarhului), care trebuiau să raporteze suveranului despre cele constatate în inspecțiile lor.

Veniturile statului se confundau cu ale monarhului și rezultau mai ales din produsele moșiilor acestuia, din amenzile de judecată și din vămile ce se luau în porturi și pe căile de comunicație.

5. Dezmembrarea Imperiului Carolingian și cristalizarea orînduirii feudale

Am arătat că imperiul întemeiat de Carol cel Mare era un stat șubred și că atât baza lui economică și dezvoltarea sa socială spre feudalism, cât și alcătuirea lui etnică îi subminau unitatea politică. Vechiul obicei german de a împărți statul între urmași, ca pe o moșie particulară, și noile năvăliri dinafara granițelor au grăbit destrămarea imperiului.

Dezmembrarea imperiului.

Fiul lui Carol cel Mare, *Ludovic Evlaviosul*, n-avea calitățile tatălui său, fiind un monarh slab. În anul 817, el și-a împărțit imperiul între fiii săi. Dar aceștia fiind nemulțumiți cu felul cum s-a făcut împărțirea, a început o lungă perioadă de lupte interne între ei și tatăl lor, apoi între ei înșiși. Doi dintre ei, *Carol Pleșuvul* și *Ludovic Germanicul*, au încheiat în 842 la *Strasbourg* o alianță împotriva fratelui lor mai mare, *Lothar*, întărind-o printr-un jurământ. Versiunea romanică a acestui jurământ e cel mai vechi monument de limbă franceză. Cei trei frați au încheiat apoi, în 843, *tratatul de la Verdun*, prin care imperiul s-a împărțit în trei. Ludovic a primit partea de răsărit (Germania de mai târziu), Carol apusul (care va deveni Franța), Lothar a rămas cu Italia și cu fișia intermediară dintre celelalte două părți, adică cu valea Rinului și a Ronului, păstrând și titlul de împărat. Astfel, imperiul lui Carol cel Mare s-a descompus definitiv în trei state independente, care vor forma cadrul politic a trei mari popoare din Europa apuseană: *germanii, francezii și italienii*.

Noile năvăliri.

Aceste lupte interne au slăbit forța militară a imperiului și apoi a statelor născute din dezmembrarea sa; de asemenea, au încurajat năvălirile *normanzilor, arabilor și ungurilor* din secolele al IX-lea și al X-lea, care n-au devastat numai coastele maritime, dar au pătruns adeseori adinc pe teritoriul imperiului. Puterea centrală, slăbită de luptele dinastice, nu era în stare să apere populația de năvăliri. Aceasta depindea tot mai mult de marii vasali, de ducii și comiții locali. Ei au devenit aproape independenți față de regi, care, în certurile lor dinastice, sprijineau năzuințele de neatarnare ale vasalilor, încercându-i cu beneficii și imunități, ca să-i atragă fiecare în propria lui tabără.

Cristalizarea feudalismului.

În asemenea împrejurări, slujbele comiților, ducilor și altor mari dregători, care la început erau vremelnice, s-au transformat treptat în funcții pe viață, iar de la sfârșitul veacului al IX-lea ele au devenit ereditare, cel puțin pe teritoriul Franței și al Italiei nordice. Totodată beneficiile care serveau pentru retribuirea lor s-au transformat din danii temporare în posesiuni ereditare, adică în *feude* (cuvîntul „feud“ începe să înlocuiască cuvîntul „beneficiu“, în izvoarele din aceeași vreme). Toți marii dregători laici și bisericești, deveniți seniori feudali, erau legați de rege prin omagiu. Dar acești vasali direcți ai săi aveau, la rîndul lor, vasali mai mici, iar de ei depindeau alții și mai mărunți. S-au pus astfel bazele *ierarhiei feudale*. Statele rezultate din împărțirea imperiului s-au destrămat în unități politice și mai mici, în ducate și comitate. Stăpînii acestora, marii feudali, atîrnau mai mult cu numele de puterea centrală; în realitate, își cîrmuiau feudele aproape independent, fără să simtă nevoia sprijinului puterii centrale, devenită de altminteri neputincioasă.

În felul acesta, în secolul al IX-lea, pe baza dezvoltării economice, sociale și politice, s-a încheiat procesul de feudalizare într-o bună parte a Imperiului Carolingian (cu excepția Germaniei), atît în ceea ce privește masa țărănimii, transformată în *șerbi*, cît și clasa dominantă, deve-

nită *nobilime feudală*. Astfel s-au format cele două clase fundamentale și antagoniste (opuse) ale societății feudale. Așadar, după un proces de mai multe secole, în Europa apuseană orînduirea feudală s-a cristalizat în forma ei cea mai caracteristică.

6. Formarea culturii feudale în Europa apuseană

O dată cu formarea relațiilor feudale a luat naștere și o cultură corespunzătoare lor. Ea s-a constituit treptat, în urma decadentei culturii antice, decadentă provocată de descompunerea orînduirii sclavagiste.

Rolul bisericii în formarea culturii feudale.

Din pricina nivelului scăzut al forțelor de producție și a slabei dezvoltări a științei, nu se cunoșteau cauzele adevărate ale fenomenelor naturii, acestea fiind atribuite unor forțe tainice, supranaturale. De aceea, biserica — instituție care dădea o explicație religioasă, mistică asupra lumii — a jucat un rol predominant în formarea culturii feudale. Biserica exercita, în apusul Europei, în evul mediu timpuriu, un adevărat *monopol cultural*. Luînd parte la exploatarea maselor populare de către clasa stăpînitoare, din care făcea parte prin conducerea ei, biserica creștină căuta să justifice orînduirea socială în care unii stăpîneau și se bucurau de privilegii, iar alții trudeau pentru stăpîni. Ea ajută astfel la formarea și întărirea relațiilor feudale. Cultura, reprezentată de biserică, era pusă în slujba clasei dominante.

Criza culturii antice a fost agravată de distrugerile migrațiilor barbare din apus. Orașele cu școlile lor au decăzut. *Rămășițele culturii antice* au fost preluate de biserică, după ce contribuise ea însăși la descompunerea ei. Ele au fost adaptate intereselor bisericii, care avea nevoie de unele elemente din această cultură pentru înțelegerea *Bibliei*, pentru pregătirea clerului și cultul religios, pentru propaganda ei împotriva păgînismului și a ereziilor. Pentru aceleași scopuri, biserica catolică a menținut și limba latină, care se potrivea de altfel organizației sale internaționale, centralizate. Ea a impus-o ca limbă oficială și statelor barbare. Sub influența dezvoltării istorice și a limbilor germane, această *latină medievală* prezintă unele deosebiri față de latina clasică.

În formarea culturii feudale un rol însemnat au jucat *mănăstirile* apărute mai întîi în răsăritul creștin, în secolul al IV-lea, apoi în apus, în veacul următor. Pe lângă îndeletnicirile lor religioase, călugării erau obligați să desfășoare și o oarecare activitate culturală, pusă în slujba bisericii. Ei copiau cărți religioase și o parte din operele antichității, scriau cronici și mai ales „vieți de sfinți”, compuneau imnuri cucernice.

Călugăr scriind (miniatură, sec. VI).
În fundul scenei un dulap cu cărți.

Renașterea carolingiană.

Regii și nobilimea barbară în curs de feudalizare, fiind preocupați numai de războaie și de exploatare, disprețuiau, cu puține excepții, activitatea culturală. În secolele al VI-lea și al VII-lea, aceasta a ajuns, mai ales în statul merovingian, la o adâncă decădere. Neștiința de carte se răspândise și printre oamenii bisericii. Abia la sfârșitul veacului al VIII-lea și în cel următor s-a produs o înviorare culturală, cunoscută de obicei sub numele de *renaștere carolingiană*. În timpul Carolingienilor, după cum am văzut, se constată o creștere a forțelor de producție și procesul de feudalizare se desfășoară intens. De aceea statul avea nevoie de accentuarea influenței bisericii asupra maselor, ca să le poată ține mai ușor în supunere. Dar autoritatea clerului nu putea fi întărită fără ridicarea nivelului său cultural. Prin întinderea teritorială din timpul lui Carol cel Mare, se simțea o lipsă tot mai mare de slujbași instruiți, care să poată întocmi actele de cancelarie într-o formă corectă, într-o latină ferită de greșeli și într-o scriere limpede și citeată.

Carol cel Mare a sprijinit reforma culturală, deși personal era foarte puțin instruit, și a încercat să învețe a scrie abia spre bătrânețe. Din porunca lui Carol s-au înființat școli noi și o *Academie palatină* (la curte). Din aceasta făceau parte cei mai buni scriitori ai Europei apusene din acel timp, în frunte cu anglo-saxonul *Alcuin*. Ei au reluat legătura cu operele autorilor latini din antichitatea clasică, pe care îi studiau însă prin prisma concepției creștine. Imitând pe scriitorii clasici, ei au reușit să îmbunătățească latina decăzută a perioadei merovingiene. Carol a încurajat apoi formarea treptată a unei noi scrieri, care a înlocuit urita scriere merovingiană. *Scrierea carolingiană*, frumoasă și citeată, prin mijlocirea umanismului din secolele al XV-lea și al XVI-lea, stă la baza scrierii (cu alfabetul latin) din zilele noastre. Manuscrisele perioadei carolingiene sînt ilustrate cu frumoase miniaturi. În timpul lui Carol cel Mare s-a dezvoltat și *arta*. Astfel, au fost construite palate și biserici, din care s-a păstrat însă numai *Capela palatină din Aachen*, zidită după modelul bisericii San Vitale, clitoria lui Iustinian la Ravenna.

Concluzie.

Statul franc în timpul Carolingienilor a jucat un rol foarte important în istoria Europei apusene. În cadrul și pe ruinele acestui stat s-a încheșat mai întîi orînduirea feudală, în forma sa cea mai caracteristică pentru Europa de vest. În această perioadă s-a întemeiat statul papal și s-a restaurat imperiul în apus, două instituții politice importante, care se vor lupta pentru întîietate în secolele următoare. Tot acum s-au pus temelile statelor moderne din Occident, rezultate din dezmembrarea imperiului carolingian. În sfîrșit, așa-zisa *renaștere carolingiană* a însemnat un progres cultural de seamă în comparație cu veacurile medievale anterioare.

ARABII ȘI ISLAMUL IN EVUL MEDIU TIMPURIU

1. Formarea statului arab

În secolul al VII-lea, la hotarele răsăritene ale Imperiului Bizantin apare o nouă putere politică și militară, aceea a arabilor. Ei formează un stat care cunoaște o rapidă și uriașă expansiune, de la Oceanul Atlantic până la hotarele Indiei și Chinei, provocând adânci transformări de ordin social, politic și cultural, în viața popoarelor din nordul Africii și din vestul Asiei. Arabii au exercitat o influență considerabilă și asupra vieții europene. Centrul inițial al formării acestui mare stat a fost peninsula *Arabia*.

Condițiile naturale
ale Arabiei.

Arabia este cea mai mare peninsulă de pe glob. E așezată în sud-vestul continentului asiatic. La apus se mărginește cu Marea Roșie, la sud cu Oceanul Indian, la răsărit cu Golful Persic. Situată în zona tropicală, are o climă caldă și, în bună parte a anului, secetoasă. Din cauza lipsei de apă și de vegetație, o treime din suprafața ei o acoperă pustiuri greu de străbătut. În cea mai mare parte, Arabia este un ținut de stepe, cu ierbururi și tufișuri ce devin mai abundente în perioada ploilor de primăvară și permit astfel pășunatul sezonier al turmelor de vite.

De-a lungul coastei Mării Roșii ploile cad mai des și îngăduie practicarea agriculturii. Din vechi timpuri se formaseră în aceste părți două ținuturi cu o populație mai numeroasă și cu o viață economică mai activă: *Iemen*, în colțul de sud-vest al peninsulei și *Hedjaz*, mai la nord. Datorită abundenței relative a vegetației și a condițiilor mai ușoare de trai pe care le oferea, Iemen-ul fusese denumit *Arabia fericită*.

Viața și organizarea
arabilor înainte de
apariția islamului.

Viața și ocupațiile locuitorilor vechii Arabii au fost influențate de condițiile naturale ale țării. Pe cea mai mare parte a teritoriului ei nu era posibil decât păstoritul, care impunea populației o viață nomadă sau seminomadă. Această ramură a arabilor e cunoscută până în timpurile noastre sub numele de *beduini*.

În Iemen și în Hedjaz populația se putea ocupa și cu agricultura. În consecință, ea era *sedentară*, spre deosebire de beduinii nomazi din interior. Arabii sedentari se îndeletniceau și cu negoțul, mijlocind, cu caravanele lor, schimbul de mărfuri între ținuturile din jurul Mării Mediterane (Egipt, Palestina, Siria) și țărmurile sudice ale Arabiei, unde ajungeau și produse din India sau din Africa de răsărit. Pe drumul acestor caravane, la popasurile din preajma rarelor izvoare, s-au dezvoltat câteva orașe. În Hedjaz, cele mai importante erau *Mecca* și *Yathreb*.

Ambele ramuri ale arabilor erau organizate, până către sfârșitul secolului al VI-lea, pe baza legăturilor gentilice. Membrii unei familii mari și ai unui trib se considerau cu toții înrudiți între dînșii, prin faptul că, potrivit tradiției, descindeau dintr-un strămoș comun. Triburile arabe trăiau separate; fiecare își avea cultul său religios. Tribul stăpânea în comun turme de vite și cămile. Foarte răspândit era obiceiul răzbunării

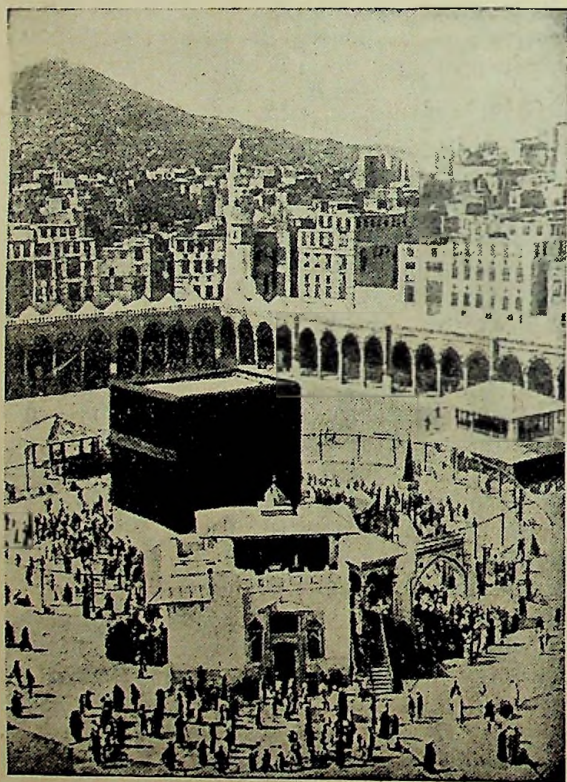
singelui, în virtutea căruia toți membrii unui trib erau solidari în apărarea intereselor fiecăruia și puteau fi făcuți răspunzători pentru o faptă săvârșită de oricare dintre ei.

**Premisele apariției
statului și ivirii
islamului.**

În triburile arabe se observă, în secolul al VI-lea, semnele vădite ale depășirii stadiului vechii egalități sociale și de avere, ce caracterizează relațiile gentilice. Proprietatea asupra turmelor trecuse cu încetul în miinile unui grup de oameni, ce formează o *aristocrație tribală*, opusă, prin bogăție și prin rolul ei de conducere, masei membrilor de rînd ai tribului. Acești bogătași încep să exploateze pe cei săraci, întrebunțîndu-i ca păstori pentru turmele lor. De asemenea, ei încep să aducă *sclavi*, mai ales din Africa. Adîncirea inegalității de avere separă interesele membrilor triburilor. În consecință și vechea organizare gentilică își pierde însemnătatea ei, rămînînd mai mult o formă, o amintire. În locul ei apare împărțirea societății arabe în clase cu interese opuse, după cum unii erau proprietari bogăți, iar alții posedau numai puțină avere sau deloc. Cu atît mai mare era deosebirea dintre aristocrația tribală și pătura de sclavi tot mai numeroasă.

Societatea arabă ajunsese deci, în a doua jumătate a secolului al VI-lea, în pragul apariției statului, a organelor permanente de conducere care să permită păturii dominante a grăbi aservirea majorității populației și a o ține în stare de supunere.

Apariția statului la arabi a fost grăbită și de anumite cauze de ordin extern. Populația peninsulei crescuse mult în comparație cu teritoriul cultivabil sau cu pășunile. Arabii căutară noi pășuni spre nord, către malul Mediteranei și spre bazinul Tigruului și al Eufratului. Aici însă se loviră de puternica organizație militară a Imperiului Bizantin și a celui iranian, care au respins cu ușurință încercările unor triburi izolate de a le trece hotarele. Statul iranian cuceră, pe la 570, Iemenul și întrerupse astfel legătura

Kaaba din Mecca. Templul e învelit într-o stofă de mătase neagră, care poartă o inscripție religioasă.

negustorilor arabi cu India și Africa răsăriteană. Atît triburile beduine cît și cele sedentare încep să simtă necesitatea de a-și uni forțele, pentru a-și putea deschide drum, cu armele, spre pămînturile de care aveau nevoie, rezolvînd criza ce cuprinsese societatea arabă.

Tendința de unificare a triburilor, care se încadrează în procesul formării statului, apare în doctrina religioasă a așa-numiților *hanifi*, care propovăduiau renunțarea la vechiul cult al zeilor tribali și închinarea la o singură divinitate. Pe lîngă învățătura hanifulor, încă un element pregăti apropierea religioasă și politică a triburilor: rolul religios al orașului Mecca, unde exista un templu, numit *Kaaba* (= cub, după forma sa), la care veneau periodic să se închine toți arabii, indiferent de cultul local al tribului lor. În acest templu se păstra o piatră „sfîntă”, despre care se spunea că ar fi căzut din cer. (Era vorba, probabil, de un meteorit.)

Apariția islamului. Mohamed.

Motivele acestea de ordin economic-social și politic explică succesul pe care l-a avut în lumea arabă noua învățătură religioasă a islamului. Prin conținutul ei, a contribuit la descompunerea vechilor relații gentilice, la unificarea triburilor și la apariția statului. Propovăduirea acestei doctrine, cu începere din primii ani ai secolului al VII-lea, se leagă de numele „profetului” *Mohamed*.

Mohamed era originar din Mecca. Făcea parte dintr-o familie săracă a puternicului trib al *koreișitilor*, care avea în grija sa templul *Kaaba*. Rămînînd orfan, a fost crescut de un unchi al său, pe care l-a întovărășit de mai multe ori, în călătorii întreprinse pentru negoț. În aceste călătorii, ajungînd în legătură cu diferiți oameni, Mohamed a cunoscut, probabil, unele din învățăturile religiei creștine și ale celei mozaice, de care va fi influențat în alcătuirea doctrinei religioase proprii.

Căsătorindu-se cu o văduvă bogată, Mohamed a putut renunța la ocupațiile lui comerciale. El s-a consacrat unei vieți retrase, meditative potrivite firii sale bolnăvicioase, sensibile, stăpînită uneori de halucinații. În cursul acestor lungi meditații a elaborat el prima formă a unei noi religii, pe care a început a o propovădui concetățenilor săi cam de prin anul 610.

Doctrina lui Mohamed e cuprinsă în *Coran*, cartea sfîntă a noii religii, care ar conține cuvintele lui Mohamed, culese chiar din gura lui.

O altă carte, numită *Sunna*, conține de asemenea unele învățături ale lui Mohamed, relatate însă de o a doua sau a treia persoană. Învățăturile cuprinse în *Sunna* nu sînt recunoscute de toți adepții mohamedanismului

O pagină din *Coran*.

Mohamed a propovăduit credința într-un singur dumnezeu, numit *Allah*, căruia toți credincioșii îi datorează supunere absolută, căci de voința lui atotputernică depinde soarta fiecărui om, și în viață și după moarte. De aici numele de *islam* (supunere), care se dă religiei și *musulman* (supus) care se dă adepților mohamedanismului. Imaginea lui Allah, stăpîn atotputernic, față de care toți sînt obligați la o supunere oarbă, este oglindirea în religie a relațiilor dintre sclavi și stăpînii lor. Islamul a întărit, prin urmare, ideea de supunere a maselor în fața celor puternici, credința într-un singur dumnezeu și obligația pelerinajului la Mecca. El a contribuit în felul acesta la grăbirea procesului de unificare a triburilor arabe.

Mohamed mai impunea musulmanilor obligația de a lupta, chiar cu armele, pentru răspîndirea noii credințe; cei ce luptau și mureau în slujba acestei cauze erau răsplătiți de Allah cu o viață de fericire veșnică, în lumea de dincolo de moarte.

Insuflarea acestui fanatism religios a întărit triburile arabe în lupta lor contra statelor și popoarelor din jur.

Mohamed considera sclavia ca o instituție firească și admitea comertul, dar a avut cuvinte aspre la adresa cămătăriei. E probabil că prin aceasta a căutat să atragă de partea sa păturile sărace, jefuite de cămătari. El a avut nevoie de sprijinul lor îndeosebi în vremea cînd aristocrația triburilor nu voia să-i primească religia, persecutîndu-l și luptînd împotriva adepților săi.

În general privit, islamul este o religie care reflectă procesul de formare a claselor, a statului, întărește dominația proprietarilor de sclavi, contribuie la unificarea arabilor și justifică expansiunea lor. Principiile sale îndrumau societatea arabă pe calea rezolvării crizei ce o cuprinsese în secolul al VI-lea. Pentru acest motiv, islamul este un fenomen progresist în viața triburilor arabe.

Unificarea triburilor arabe.

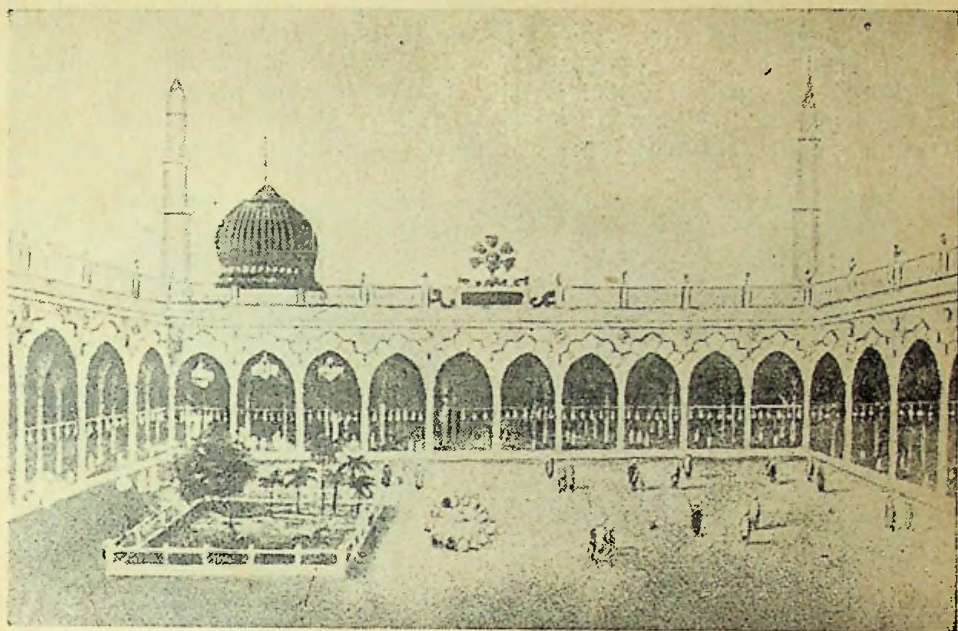
Prin propovăduirea noii credințe, Mohamed și-a atras ura aristocrației din Mecca, ce își vedea amenințate privilegiile legate de vechile culte religioase.

În anul 622 Mohamed e nevoit să fugă din Mecca la Yathreb, unde și-a găsit un număr de adepți, cu ajutorul cărora a pus stăpînire asupra orașului și a început lupta împotriva aristocrației de la Mecca. Yathreb, unde s-a întemeiat prima comunitate musulmană, condusă de însuși Mohamed, a fost numit mai tîrziu *Medina-al-Nabi*, ceea ce înseamnă *orașul profetului*.

Fuga lui Mohamed din Medina, numită *Hegira*, a fost un eveniment important în istoria islamului. Cu el începe era cronologică (numă rătoarea anilor) la musulmani.

După cîțiva ani de lupte, Mohamed și triburile care trecuseră de partea sa au reușit să constrîngă aristocrația din Mecca să capituleze. În anul 630, Mecca devine centrul statului musulman încheiat sub conducerea lui Mohamed. În următorii doi ani, cea mai mare parte a triburilor din peninsula arabă fură convertite la islam, fie prin forță, fie de bună voie.

Mohamed muri în anul 632, după ce reușise a pune bazele unui stat, prin înfăptuirea unității politice și religioase a arabilor.

Moscheea din Medina. Aici se află mormintul lui Mohamed.

LECȚIA a X-a

2. Califatul arab. Expansiunea și decăderea lui

Formarea califatului.

După moartea lui Mohamed arabii au fost conduși, rînd pe rînd, de prietenii intimi ai profetului, care au luat titlul de *califi*, adică *locuitori*. Acești urmași imediați ai lui Mohamed au reușit să supună întreaga peninsulă arabă și să cucerească într-un timp scurt întinse teritorii

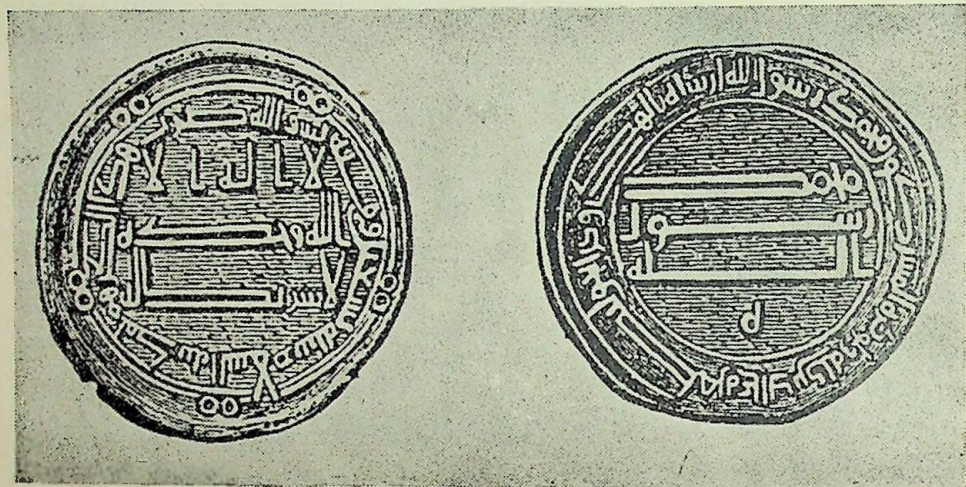
în Orientul apropiat. În doisprezece ani (632—644) arabii au ocupat Palestina, Siria, Mesopotamia și Egiptul. În anul 652, ei desființează statul iranian.

Succesele atît de rezezi și de însemnate ale tinerei puteri arabe se datoresc mai multor cauze. Triburile arabe, pentru întîia dată unificate, constituiau o forță considerabilă, atît din punct de vedere al numărului, cît și al valorii militare. Dezbinarea de pînă atunci fusese cauza de căpetenie a slăbiciunii lor. Arabii luptau însuflețiți de noua credință mohamedană, atrași de bogăția teritoriilor pe care le atacau, unde erau siguri că îi așteaptă o viață mai bună decît în patria lor săracă.

Expansiunea arabă a fost favorizată și de slăbiciunea adversarilor. Forțele Imperiului Bizantin și ale statului iranian erau măcinate de lupte interne. Vistieria bizantină, secătuită în luptele cu barbarii, nu mai putea plăti trupele; moralul armatei și al populației nu era, deci, prea ridicat.

O dată cu supunerea acestor teritorii, organizarea califatului arab a trebuit să îmbrace forme mai precise, pentru a permite cuceritorilor exploatarea și ținerea în supunere a populațiilor cucerite.

În prima epocă a expansiunii lor, arabii n-au introdus schimbări adânci nici în sistemul administrativ, nici în regimul proprietății. Ei au păstrat legile și funcționarii țărilor supuse și au respectat limba administrației publice. Ei n-au confiscat decât proprietățile statului cucerit și

Monedă de argint emisă de califul Harun al Rasid (în 806).

cele rămase fără stăpîn. De asemenea, s-au arătat destul de toleranți față de adepții altor religii. În schimb, pretindeau o supunere necondiționată și plata impozitelor, care erau după avere (proportionale cu întinderea proprietății) sau personale (în schimbul îngăduinței de a-și păstra vechea credință). Exploatarea populației supuse prin impozite a devenit un izvor principal și permanent de venituri pentru clasa conducătoare arabă.

În anul 661, în urma unor lupte interne, demnitatea de calif ajunge în mâinile unui reprezentant al puternicei familii a *Omeiazilor*, care făcea parte din aristocrația de la Mecca. Primul calif din această dinastie, *Moavia*, fusese guvernator al Siriei. Interesele sale erau legate

Califatul arab sub
dinastia Omeiazilor.

de această provincie, în care proprietatea și relațiile sclavagiste ocupau un loc însemnat.

El a mutat capitala califatului în Siria, la *Damasc*.

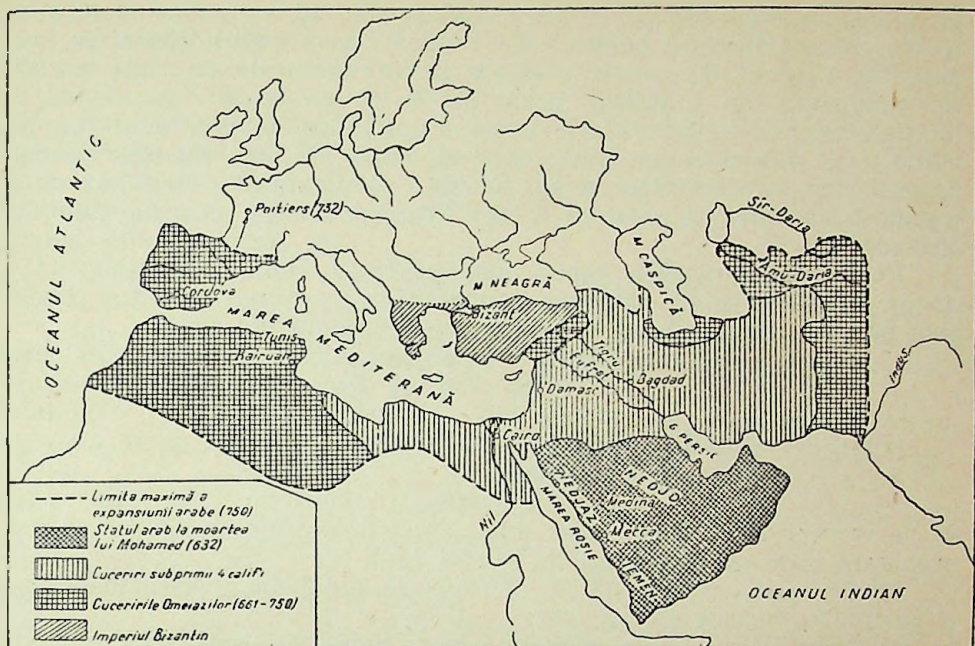
În vremea dinastiei Omeiazilor, care domnește pînă la anul 750, s-au produs trei evenimente de seamă în istoria califatului:

a) desăvîrșirea organizării administrative și fiscale;

b) expansiunea maximă a califatului arab;

c) formarea treptată a relațiilor feudale, care vor deveni predominante după răsturnarea Omeiazilor.

În privința organizării interne, califii de la sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea introduc limba arabă ca limbă

Expansiunea arabă (sec. VII—VIII).

oficială în tot cuprinsul statului. Această reformă întărește rolul elementului arab în administrație, consolidând dominația sa asupra supușilor și desăvârșește unitatea politică a califatului.

Un efect asemănător are introducerea unei monede arabe, singură admisă în circulație, în locul monedelor bizantine și iraniene, care pînă atunci circulau alături de cele arabe. Măsura aceasta e în legătură și cu intensificarea exploatării populației, prin mijlocirea impozitelor. Chiar supușii care trecuseră la religia musulmană erau obligați la impozitul personal. Se agravează astfel contradicțiile dintre elementul dominant arab și locuitorii provinciilor cucerite.

Sub dinastia Omeiazilor, califatul arab a atins cea mai mare întindere. Către sfîrșitul secolului al VII-lea, arabii cuceresc întreaga Africă de nord. În 711, ei pătrund în Spania, sub conducerea lui *Tarik*, și nimicesc regatul vizigotic, întemeiat în veacul al V-lea. Strimtoarea *Gibraltar* (Muntele lui *Tarik*) își trage numele de la acest cuceritor. Arabii au încercat să-și întindă stăpînirea și asupra Galiei, dar francii, după cum am văzut, i-au bătut la *Poitiers* (în 732).

La nord și răsărit arabii cuceresc alte ținuturi ale Imperiului Bizantin în Asia Mică. Ei asediază în citeva rînduri Constantinopolul, întrucît își construiseră între timp și o flotă puternică. Sînt însă respinși de bizantini, datorită mai cu seamă incendierii flotei lor, cu ajutorul „focului grecesc” (o substanță care ardea și în apă).

În primele decenii ale veacului al VIII-lea, arabii cuprind Asia centrală, pînă la hotarele Chinei și la fluviul Indus.

Uriașa expansiune teritorială a califatului Omeiazilor nu însemna, în același timp, o întărire corespunzătoare pe plan intern. Exploatarea

grea la care erau supuse masele populare din partea păturii dominante arabe, grupată în jurul califilor din Damasc, au prilejuit izbucnirea unor puternice *răscoale*. De aceste răscoale au profitat unele elemente ale clasei dominante din provincii, nemulțumite cu stăpînirea Omeiazilor. Se întărise, de pildă, puterea economică a familiilor de proprietari de pămînturi din Mesopotamia (Irak) și Iran, unde, pe baza relațiilor feudale de producție, se dezvoltase o agricultură înfloritoare și o activitate meșteșugărească mai intensă decît în Siria, unde era centrul stăpînirii omeiade.

În jurul anului 750, capul unei puternice familii din Iran, *Abul-Abbas*, folosindu-se de răscoalele populare, a răsturnat dinastia Omeiazilor și a întemeiat o nouă dinastie, care s-a numit *abbasidă*.

**Califatul arab
în perioada abbasidă.**

Califii abbasizi au domnit de la anul 750 pînă la 1258, cînd au fost înlăturați de năvălirea mongolilor. În vremea lor, istoria califatului arab se caracterizează prin mai multe trăsături specifice:

a) Întinderea statului nu mai este aceea de pe vremea Omeiazilor; chiar de la început se observă semne de dezmembrare, care se agravează în secolul al X-lea.

b) Se cristalizează relațiile feudale de producție, păstrîndu-se însă și puternice rămășițe sclavagiste.

c) Aceasta este epoca celei mai mari dezvoltări economice și culturale a lumii arabe, dar totodată și a celei mai aspre exploatare și oprîmări a maselor populare, fapt care determină numeroase și aprige manifestații ale luptei de clasă.

Sub dinastia abbasidă (în 762), capitala califatului se mută în orașul *Bagdad*, clădit de noii stăpînitori pe malul fluviului Tigru, în Mesopotamia, anume spre a le servi de reședință. Această regiune era și principalul centru economic al statului. Pe cîmpia din valea Eufratului și a Tigrului se practica o agricultură înfloritoare, bazată pe irigații.

În numeroase orașe, *Bagdad*, *Mossul*, *Basra* etc., iau un deosebit avînt meșteșugurile. Vestite sînt mai ales produsele textile ale meșteșugarilor arabi, diferite țesături fine, covoare, cît și cele ale giuvaergiilor și făuritorilor de arme (de ex. săbiile de Damasc).

Negustorii arabi mijloceau, în această vreme, legături comerciale între aproape toate părțile lumii cunoscute pe atunci. Corăbiile lor împînzeau Marea Mediterană, partea de apus a Oceanului Indian și Marea Roșie. Ei călătoreau din India și răsăritul Africii pînă în inima Europei.

Pe baza rolului pe care statul și negustorii arabi îl dețineau în comerțul întregii lumi, se întăresc raporturile cu alte state. Sînt știri, de pildă, despre un schimb de solii între califul Harun-al-Rașid (786—809) și Carol cel Mare.

**Lupta de clasă în
califatul abbasid.**

Prosperitatea economică a califatului se întemeia pe exploatarea nemiloasă a țărănimii și a sclavilor, atît din partea stăpînitorilor de moșii, cît și a statului.

Împotriva acestei exploatare izbucnesc în secolul al IX-lea puternice răscoale țărănești. Lupta de clasă ia adeseori forma ereziilor religioase, care n-au întîrziat să apară și în sînul islamului. Este de amintit, în primul rînd, marea

răscoală de sub conducerea lui *Babek* ce s-a desfășurat în părțile de nord ale Iranului, între anii 815—837. În a doua jumătate a veacului al IX-lea s-au răscolat *slavu negri*, aduși din Africa răsăriteană și întrebuințați la istovitoarele munci de săpare și întreținere a canalelor de irigație, trebuincioase agriculturii din Irak. La alte răscoale țărănești, de la sfârșitul veacului al IX-lea și începutul celui următor, s-au alăturat meșteșugarii și sărăcimea din unele orașe. Aceste elemente sufereau de asemenea sub povara exploatării prin impozite, constând din obiecte produse în atelierele lor.

Dezmembrarea califatului arab.

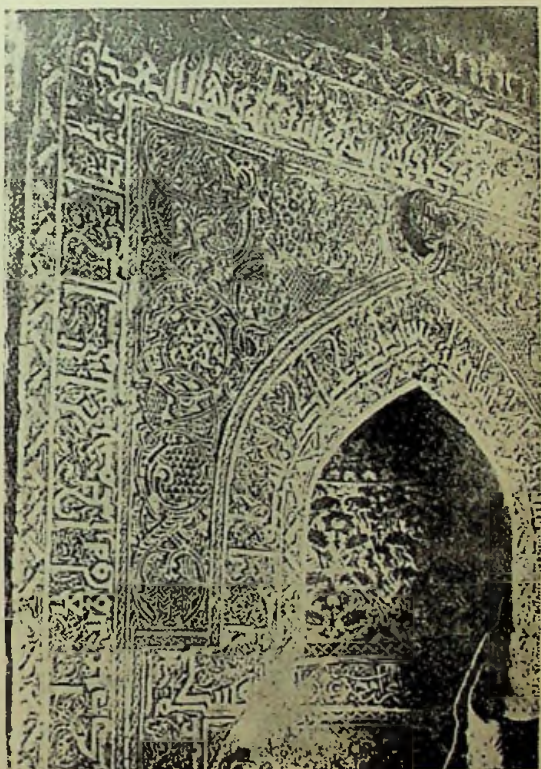
Contradicțiile dintre masele populare și clasa dominantă, puternicele răscoale din secolele al IX-lea și al X-lea constituie una din cauzele esențiale ale slăbirii și dezmembrării califatului arab.

Rind pe rind se desprind de sub autoritatea califului din Bagdad: Spania (în secolul al VIII-lea), Marocul (către sfârșitul aceluiași veac), Tunisia și Egiptul (în secolul al IX-lea și al X-lea), precum și teritoriile Asiei centrale și ale Iranului de răsărit unde se formează mai multe state independente.

Autoritatea politică a califilor înșiși alunecă în mâinile demnitarilor din jurul lor, îndeosebi în ale *vizirului*, al cărui rol s-ar putea compara întrucîtva cu acela al majordomilor din statul franc. Titlul de vizir este acaparat uneori, cu dreptul de a-l transmite din tată în fiu, de una sau alta dintre familiile marilor feudali din Iran. Califului îi rămân mai mult atribuțiile de *șef religios* al lumii musulmane.

În cursul veacului al XI-lea, statele arabe din Orientul apropiat sînt cucerite de *turcii selgiucizi*, veniți din Asia centrală. Ei ocupă și Bagdadul, fără a se atinge de persoana califului abbasid. Rolul acestuia devine însă și mai șters.

Dintre statele care se formează în urma dezmembrării califatului, cel mai însemnat este cel întemeiat în Spania, cu capitala în orașul *Cordova*. Acest stat musulman, devenit în secolul al X-lea el însuși un califat, cunoaște

Arabesc din moscheea *El Gonuși*
de la Cairo (sec. XI).

o mare dezvoltare economică și culturală. Califatul de Cordova, cum i se spune de obicei, decade însă, după veacul al X-lea, suferind și el urmările fărâmițării feudale, iar în urma acțiunii de recucerire a Peninsulei Iberice, întreprinse de micile state creștine din nordul acesteia, a pierdut cea mai mare parte a teritoriului său.

Cultura arabă.

În califatul arab, în special în perioadă abbasidă, s-a dezvoltat o cultură de un înalt nivel pentru acele timpuri, care se distinge față de cultura europeană, prin orientarea ei spre *științele naturii*. Arabii au săvârșit însemnate descoperiri în domeniul medicinei, matematicii și astronomiei. Cel mai de seamă medic musulman a fost *Avicenna*, din secolul al XI-lea. Deși călăuziți de superstiția alchimiei (prin care credeau că vor putea schimba orice metal în aur), arabii au contribuit la progresul chimiei, făcând o serie de descoperiri: procedee chimice, acizi, alcoolul etc. Ei au preluat și aplicat cifrele „arabe”, care sînt, de fapt, de origine indiană; au făcut primele studii de algebră, au adoptat de la chinezi și au transmis europenilor fabricarea hirtiei și a prafului de pușcă. În astronomie ei au descoperit multe constelații și au făcut observații sistematice asupra mișcării astrelor.

Geografia descriptivă a fost de asemenea o știință care s-a dezvoltat pe baza vastelor cunoștințe ale negustorilor și călătorilor arabi, ce au întocmit hărți mult mai exacte decît cele cunoscute pînă atunci în Europa sau în Bizanț.

Literatura și arta arabă reprezintă o sinteză de elemente variate, împrumutate din cultura popoarelor subjugate de arabi, mai ales din aceea a persilor și a grecilor. Vestitul ciclu de povestiri *O mie și una de nopți* e de origine persană, ca și anumite elemente de arhitectură arabă, ca de exemplu cupola, arcul în formă de potcoavă, ornamentația în desene geometrice și în culori vii a *arabescurilor*. Artele decorative au atins o mare perfecțiune. Printre monumentele cele mai însemnate ale arhitecturii arabe se numără *moscheea din Cordova* și palatul *Alhambra* din Granada, în sudul Spaniei.

În *filozofie*, arabii au cunoscut, direct după originalele grecești, operele marilor gînditori eleni din antichitate. Ei au tradus în limba arabă operele lui Platon și Aristotel și le-au predat în școli, într-o interpretare uneori proprie. Acesta e cazul marelui filozof arab *Ibn-Roșd* (cunoscut europenilor sub numele de Averroes), care a trăit în Spania, în veacul al XII-lea. El a scos în evidență, în operele sale, elementele materialiste ale gîndirii lui Aristotel.

Prin intermediul arabilor, europenii au cunoscut din nou o bună parte din opera filozofilor eleni, deoarece între timp, în evul mediu timpuriu, cunoașterea limbii grecești încelase aproape complet.

Concluzie: rolul arabilor în istoria evului mediu.

Preluarea și transmiterea unor valori din cultura orientală și din cea antică formează unul din meritele principale ale arabilor în istoria evului mediu.

În al doilea rînd, vasta unitate politică ce s-a încheat sub dominația lor a favorizat intensificarea legăturilor comerciale dintre diferitele părți ale lumii.

Cucerirea arabă a răspândit elementele feudalismului, determinând trecerea la aceeași orînduire mai avansată a unor popoare care se aflau încă în diferite stadii ale orînduirii sclavagiste, sau chiar în același al comunei primitive (de exemplu unele triburi din Africa de nord).

În acest sens, expansiunea arabilor a jucat un rol progresist. Nu trebuie însă neglijat faptul că ea a reprezentat, în același timp, și o grea înrobire și exploatare pentru popoarele supuse, ceea ce explică și slaba stabilitate a marelui imperiu arab.

LECTIA a XI-a

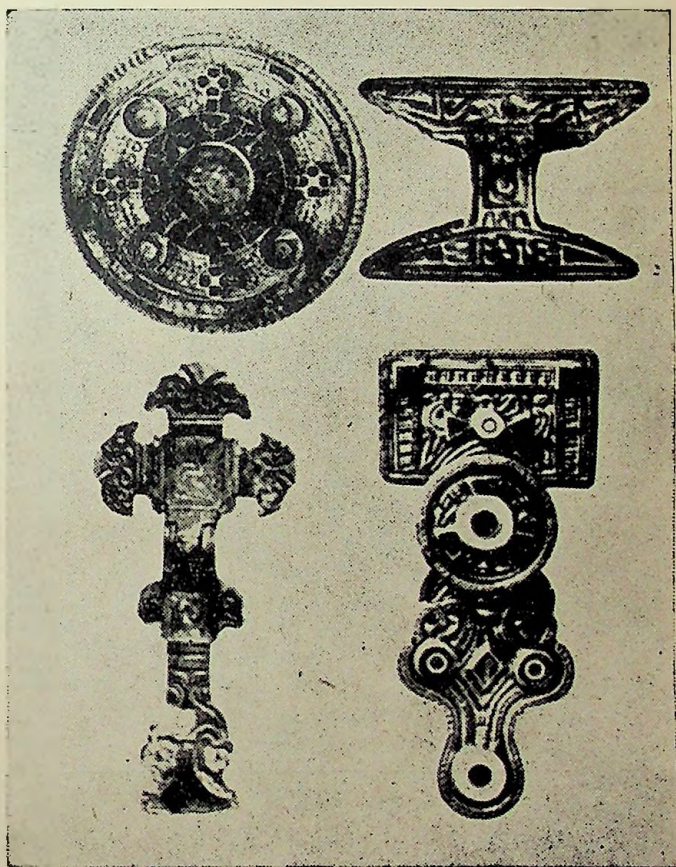
ANGLIA ȘI NORMANZII PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XI-LEA

Istoria Angliei în evul mediu timpuriu prezintă mai puține legături cu dezvoltarea istorică a statelor de pe continent decît în perioadele următoare. Relațiile feudale nu s-au cristalizat în această țară decît după ce a fost cucerită de normanzii veniți din Franța, în a doua jumătate a secolului al XI-lea. Tot în această perioadă, normanzii au întemeiat statele din Europa nordică: Danemarca, Suedia și Norvegia.

1. Anglia (secolul al V-lea — mijlocul secolului al XI-lea)

La începutul secolului al V-lea legiunile romane au fost retrase din provincia Britania (sudul Angliei), pentru a apăra Italia de invazia vizigoților. Triburile celtice de aici, în parte romanizate, s-au folosit de aceasta pentru a înlătura administrația romană și a deveni independente.

Fîind amenințate însă de atacurile altor triburi celtice din nordul insulei, ele au chemat în ajutor triburile germane ale *anglilor* și *saxonilor* din Danemarca și Germania

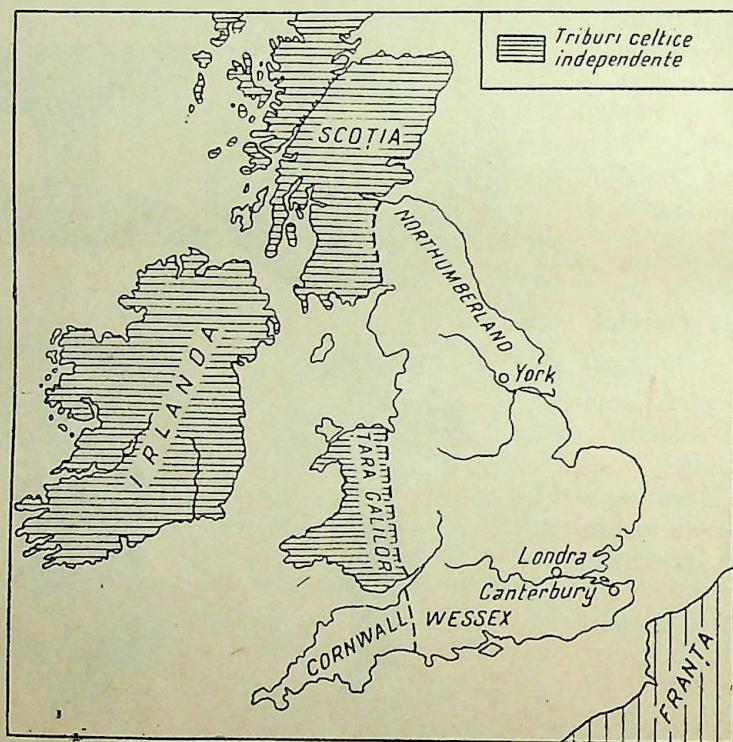
Agrafe anglo-saxone din sec. V—VII.

nordică. Dar, atrași de rodnicia și slăbiciunea politică a Britaniei, anglii și saxonii, din aliați, au devenit cuceritori. După lupte îndrjite cu populația celtică ce-și apăra independența, ei au cucerit în secolul al V-lea și al VI-lea insula britanică. Celții în parte fură supuși și transformați în sclavi, în parte împinși spre regiunile muntoase din apus (în *Cornwall* și *Tara Galilor*) și în nord (în *Scoția*). În sfârșit, o parte din ei s-au fugiat pe continent, în colțul de nord-vest al Galiei, care după ei e primit numele de *Bretagne*.

Heptarhia și unificarea regatelor anglo-saxone.

Ca și în cazul celorlalte popoare germane, cucerirea teritorială a grăbit descompunerea organizării gentilice anglo-saxone, formarea claselor și apariția unor germeni ai relațiilor feudale. Anglo-saxonii au întemeiat, în cursul cuceririi insulei, mai multe regate mici. În secolul al VII-lea, din acestea s-au constituit șapte regate mai mari, așa-zisa *heptarhie anglo-saxonă*. Creștinismul a pătruns la anglo-saxoni sub forma catolică.

În secolul al VII-lea, din acestea s-au constituit șapte regate mai mari, așa-zisa *heptarhie anglo-saxonă*. Creștinismul a pătruns la anglo-saxoni sub forma catolică.

Anglia în sec. V—XI.

Dintre cele șapte regate, care se luptau pentru hegemonia în insulă, cel mai puternic la începutul veacului al IX-lea era *Wessex* (statul „saxonilor de apus”, din sud-vestul Angliei). Regele acestuia, *Egbert*, a reușit, în 829, să unească regatele anglo-saxone într-un singur stat.

**Migrația daneză și
Alfred cel Mare.**

La sfârșitul secolului al VIII-lea începu să se abată asupra Angliei o nouă migrație germană, reprezentată de normanzii din Peninsula Scandinavă și mai ales din Danemarca. Ținuturile din nord-est și chiar Anglia de mijloc au căzut sub stăpînirea năvălitorilor, care se și

stabiliră aici. Centrul rezistenței împotriva incursiunilor daneze a devenit Wessex, unde apărarea era înlesnită de terenul păduros și mlăștinos. În vederea luptei cu danezii, *Alfred cel Mare* (871—901), regele acestei țări, și-a organizat o oaste nouă, compusă, pe lângă țărani liberi ai obștilor de marcă, din cavaleri, recrutați mai ales dintre proprietarii mici și mijlocii (asemănători vasalilor lui Carol Martel din statul franc). În schimbul feudelor lor, ei erau obligați la serviciul militar. De asemenea, el și-a alcătuit o flotă însemnată, ca să poată înfrunta pe pirații danezi. Cu aceste forțe militare, Alfred a reușit să învingă pe danezi. Prin pacea încheiată cu ei, în 879, danezii au obținut partea de nord-est a Angliei. Abia în secolul următor au putut anglo-saxonii să recucerească acest teritoriu.

**Stăpînirea daneză
în Anglia
în timpul lui Kanut.**

În curînd însă au reînceput incursiunile daneze de peste mare, înlesnite de contradicțiile interne ale regatului anglo-saxon, îndeosebi de dezbinarea dintre puterea centrală și nobilime. Aceasta chemă la tron pe principele danez *Kanut* (1016—1035). În timpul său s-a ajuns

la o unire trecătoare a Angliei cu Danemarca și Norvegia. El căuta să impace pe anglo-saxonii cu danezii, încurajînd asimilarea lor, ajutată de asemănarea de limbă și de obiceiuri. În timpul urmașilor lui Kanut, vastul său stat nordic s-a desrămat și Anglia a devenit din nou independentă, sub vechea dinastie anglo-saxonă.

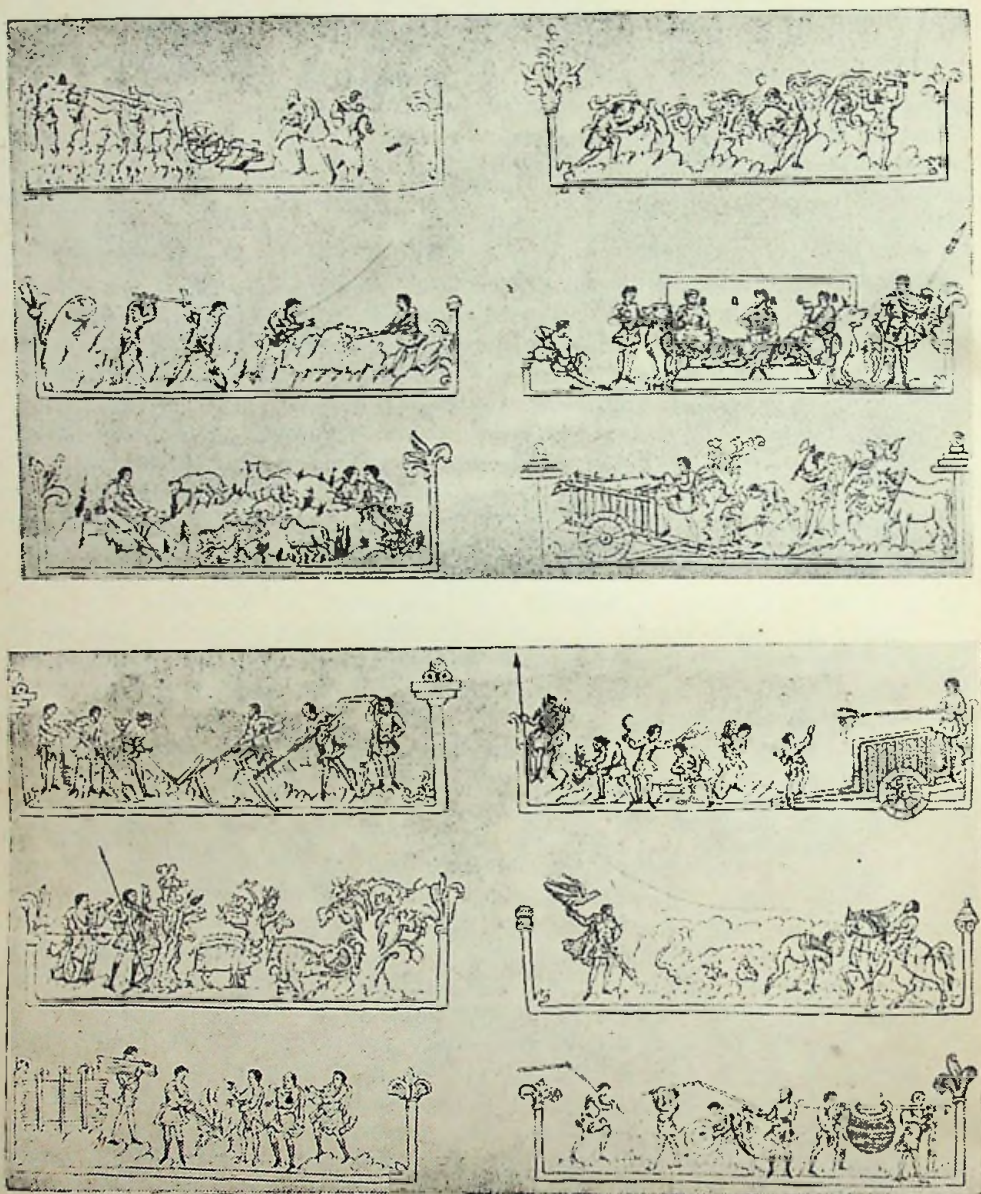
**Formarea relațiilor feudale.
Caracterul incomplet
al feudalizării.**

Anglo-saxonii au adus cu ei în insula britanică organizația gentilică, comună cu a celorlalte popoare germane. Ca și în Galia francă, obște gentilică în Anglia saxonă s-a transformat în obște sătească sau de marcă. Descompunerea acesteia, șerbirea țărănimii libere și transforma-

rea nobilimii gentilice în mare proprietară de domenii, deci formarea relațiilor feudale, s-a desfășurat aici mult mai încet. Aceasta s-a datorat faptului că Britania, fiind slab romanizată, germeii noilor relații nu apăruseră încă din timpul ocupației romane. Existau și sclavi, mai ales dintre celții subjugați. O parte din țărani anglo-saxonii s-au ruinat și au ajuns în deosebite grade de dependență față de nobilimea în curs de feudalizare. Totuși, majoritatea țărănimii și-a păstrat pămîntul și libertatea.

Năvălirile daneze — asemenea celor normande pe continent, — au ajutat la formarea relațiilor feudale. Ca și în statul franc, o parte din țărani s-au văzut siliți să se pună sub protecția *lorzilor* (seniorilor), mari proprietari. În fața pericolului danez, regalitatea, în 930, a impus țărănilor chiar obligația de a intra sub dependența nobililor, care, la rîndul lor, deveneau vasalii ei sau ai unor nobili mai puternici. Spre sfârșitul perioadei anglo-saxone a crescut numărul țărănilor ce se aflau într-o dependență mai ușoară față de lorzi. De asemenea, existau și șerbi, copleșiți de sarcini grele. Dar se mai păstra o puternică pătură de țărani liberi,

indeosebi în nord-estul Angliei, unde se așezaseră danezii, care aveau o organizare socială mai puțin dezvoltată.

Scene din viața anglo-saxonilor, privind mai ales muncile agricole (după un calendar din sec. XI).

Deși formarea relațiilor feudale făcuse, mai ales începînd din secolul al IX-lea, progrese însemnate, totuși nu se încheiase încă la mijlocul secolului al XI-lea.

Organizarea politică.

Regele era ales, la început, din nobilimea gentilică, apoi dintre membrii aceleiași familii cîrmuitoare. Autoritatea sa era însă îngrădită de „sfatul înțelepților (*witenagemot*), compus din marii dregători laici și bisericești. Totuși, puterea regală n-a ajuns atît de slabă ca în Franța. Regele, cu sfatul amintit, promulga legi valabile pentru întreg statul. De la sfîrșitul secolului al X-lea, spre a face față cheltuielilor pricinuite de războiul cu danezii, el percepea un impozit regulat, zis *darea daneză*. În fruntea comitatelor din provincie se aflau slujbașii numiți *șerifi*, reprezentanți ai puterii regale.

Inceputul culturii medievale în Anglia.

În perioada anglo-saxonă apar și primele manifestări ale culturii medievale din Anglia. Cel mai important reprezentant al ei a fost *Beda Venerabilul* (672—735), autorul unor cronică, lucrări de teologie, de gramatică, de matematici, scrise în latinește, care s-au bucurat de o mare răspîndire și printre cărturarii celorlalte țări apusene. Stăpînirea lui *Alfred cel Mare* a însemnat nu numai o perioadă de consolidare politică, ci și de avînt al *culturii anglo-saxone*. El a întemeiat școli și, la îndemnul său, învățați anglo-saxoni și străini, invitați de pe continent, și chiar el însuși, au tradus multe opere latinești în limba anglo-saxonă. Alfred a pus să se scrie o cronică în limba anglo-saxonă și să se culeagă epopeea populară anglo-saxonă *Beowulf* (numită astfel după eroul ei).

2. Migrațiile normanzilor și întemeierea statelor scandinave (sfîrșitul secolului al VIII-lea — secolul al XI-lea)

Năvălirile daneze din Anglia reprezintă numai o parte din marile invazii și cuceriri ale normanzilor, care au cuprins spații imense. Acesta a fost ultimul val al migrațiilor germane.

Așezarea normanzilor în Peninsula Scandinavă și Iutlanda.

Normanzii („oamenii din nord“, după cum li se spunea în țările apusene) alcătuiau grupul nordic al popoarelor germane, fiind împărțiți în trei ramuri. Dintre acestea, *norvegienii* și *suedezii* locuiau în Peninsula Scandinavă, iar *danezii* în Peninsula Iutlanda și în insulele învecinate din Marea Baltică. Normanzii s-au așezat în aceste ținuturi nordice ale Europei în jurul erei noastre, venind de pe țărmurile sudice ale Balticii, de unde o altă ramură a popoarelor germane, goții, s-au mutat, după cum am văzut, spre stepele din nordul Mării Negre. Cuceritorii normanzi au împins triburile indigene (finice și lapone) în nordul Scandinaviei.

Orînduirea lor socială.

Orînduirea socială a normanzilor era, în linii mari, aceeași ca și a celorlalți vechi germani. Ei trăiau în *organizații gentilice*. Se ocupau cu creșterea vitelor, cu vîntoarea (în pădurile întinse ale Suediei și Norvegiei) și în mai mică măsură cu agricultura, solul țărilor nordice fiind mai mult stîncos sau nisipos. Lacurile numeroase din interior, vecinătatea mării, țărmurile adînc crestate, mai ales fiordurile Norvegiei și

mulțimea insulelor, le mai da posibilitatea să se îndeletnicească cu pescuitul, navigația și pirateria, îmbinată cu comerțul.

În sînul triburilor a început să apară, pe lângă țărani liberi, o nobilime gentilică. S-au format uniuni de triburi, din care au rezultat regate mărunte, asemănătoare celor anglo-saxone.

Migrațiile normanzilor.

Avînd condiții aspre de viață, normanzii erau foarte întreprinzători și se adaptau ușor oricărei situații. Ei erau corăbieri destoinici, pirai sau negustori, după ocazie. Conducătorii recrutați din nobilimea gentilică, urmați de cele strînse din membrii cei mai îndrăzneți ai

triburilor, organizau expediții de piraterie și de jefuire a coastelor altor țări, mai bogate decît cele nordice. Aceste expediții erau încurajate de lipsa unor forțe maritime și de slăbiciunea internă a statelor feudale, care constituiau ținta năvălirilor normande.

Normanzii numiți în expedițiile lor maritime și *vikingi*, își construiau corăbii lungi și ușoare, împodobite la cele două capete cu figuri sculptate în formă de balauri. Aceste corăbii aveau alit vîsle cît și pînze, spre a putea folosi și forța vînturilor. Cu navele lor repezi, normanzii au străbătut spații uriașe, între sfîrșitul secolului al VIII-lea și începutul secolului al XI-lea, prădînd nu numai țărmurile mării, ci pătrunzînd adeseori prin gurile fluviilor pe continent.

Expedițiile spre vest și sud-vest (norvegienii și danezii).

Norvegienii și mai ales *danezii*, potrivit așezării lor geografice, au urmat, în expedițiile lor, direcția vest și sud-vest. Ei au pustiit, încă de la sfîrșitul secolului al VIII-lea, coastele Angliei, iar în veacul următor au atacat și Irlanda. Norvegienii au ajuns în jurul anului

1000 pe țărmurile Islandei, Groenlandei și Labradorului, descoperind astfel *America*. Această descoperire n-a avut însă nici o urmare importantă, ea nefiind cunoscută în restul Europei.

În secolul al IX-lea norvegienii și danezii, profitînd de slăbiciunea Imperiului Carolingian din timpul urmașilor lui Carol cel Mare, l-au atacat de nenumărate ori și l-au jefuit cumplit. Ei au pătruns prin cursul fluviilor în interiorul imperiului, începînd de la Elba pînă la Garona, semănînd groaza peste tot, prădînd mai ales orașele și mănăstirile, unde puteau găsi bogății mai mari. De altfel, prădăciunile lor au atins și coastele Peninsulei Iberice, Africii de nord, Italiei, Greciei și Asiei Mici. Ultimii Carolingieni, neputincioși în fața primejdiei normande, au cumpărat în citeva rînduri, cu sume mari de bani, retragerea lor. La început, normanzii se mulțumeau doar cu incursiuni, după care se întorceau acasă, încărcăți cu prăzi, cu „secerișul lor de vară“, cum spuneau ei. Apoi începură să se așeze statornic în unele teritorii cucerite. Astfel, sub conducerea lui *Rollon*, s-au așezat în nordul Franței, care s-a numit, după ei, ducatul Normandiei. Rollon s-a recunoscut în 912 vasal al regelui Franței. Ei se francizară și adoptară instituțiile feudale. Normanzii francezi au întreprins în secolul al XI-lea noi cuceriri: în Italia sudică, în Sicilia, în Anglia și în Orient.

Expedițiile spre est
(suedezii varegii).

Novgorod și Kiev. Ei au ajuns prin Marea Neagră pînă la Constantinopol. O parte s-au angajat ca mercenari în garda împăratului bizantin.

Formarea statelor scandinave și apariția firzie a feudalismului.

Suedezii au urmat prin Marea Baltică o cale răsăriteană și s-au așezat în a doua jumătate a secolului al IX-lea sub numele de *varegi* (cum li se spunea de către slavi, cu sensul de „străin“) în puncte importante din *Rusia*, ca Regatele mărunte ale normanzilor din țările nordice, baze teritoriale ale acestor vaste migrații și expediții, au fost unite treptat, între secolele al IX-lea și al X-lea, în regate mai mari: *Danemarca*, *Suedia* și *Norvegia*.

În statele scandinave, formarea relațiilor feudale a început abia în secolul al XI-lea, după ce ele se cristalizaseră în majoritatea țărilor europene. Dezvoltarea tirzie a feudalismului în aceste părți se explică alit prin faptul că ele nu cunoscuseră orînduirea sclavagislă romană (adică germeii relațiilor feudale apărute în ea), cît și prin împrejurarea că multă vreme nobilimea gentilică găsea mai rentabilă pirateria și expedițiile de pradă în țările mai bogate decît șerbirea țărănimii.

O dată cu formarea relațiilor feudale, în statele scandinave s-a adoptat creștinismul. Biserica era sprijinită de regalitate, care îi dăruia numeroase moșii. Acest fapt, precum și introducerea dijmei ecleziastice, au contribuit și ele la feudalizarea țărilor scandinave.

Concluzie.

Migrația normandă a avut urmări importante în dezvoltarea istoriei Angliei. Ea a grăbit procesul de formare și consolidare a orînduirii feudale în Anglia. Normanzii au întemeiat mai

multe state. Ei au jucat un rol și în formarea cnezatelor rusești.

LECȚIA a XII-a

PAPALITATEA ȘI IMPERIUL. ÎNCEPUTUL LUPTELOR DINTRE ELE (secolul al XI-lea — începutul secolului al XII-lea)

Una dintre trăsăturile caracteristice ale dezvoltării istorice a Europei apusene în evul mediu au fost luptele pentru întietate dintre papalitate și Imperiul Romano-German. Prima fază a acestui conflict, care ține două veacuri, e cunoscut sub numele de *lupta pentru investitură*. Conflictul își are originea în feudalizarea bisericii și în pretenția papilor de a-și impune autoritatea chiar și împăratului.

Dezvoltarea bisericii.

Încă din secolul al IV-lea, biserica s-a adaptat intereselor clasei dominante a Imperiului Roman, devenind un sprijin ideologic al acestei clase. Acest rol l-a păstrat și în cursul formării treptate a relațiilor feudale. În fruntea ierarhiei bisericesti din Europa apuseană se afla *papa*. Acesta, în calitate de episcop al Romei, vechea capitală a imperiului și pe baza tradiției legendare de a fi urmașul lui Petru (conside-

rat primul dintre apostoli), și-a întins autoritatea asupra celorlalți episcopi apuseni. Deși Roma a încetat să mai fie reședință imperială, papa păstra multe din tradițiile imperiale romane, devenind și căpetenia politică a fostei capitale a imperiului. Baza materială a papalității, alcătuită din nenumărate domenii, creștea necontenit, ca și prestigiul papilor, care desfășurau o vie activitate de convertire printre popoarele migratoare (păgine și ariane). În această activitate ei se foloseau de ajutorul călugărilor din ordinul *benedictin* (numit astfel după *Benedict de Nursia*, întemeietorul său în secolul al VI-lea). În secolul al VIII-lea, datorită alianței papei cu Carolingienii, s-a ajuns la întemeierea unui stat papal. Dar, în secolele al IX-lea și al X-lea, papii erau adesea subordonați împăraților sau slujeau ca unelte ale partidelor rivale din sinul nobilimii romane.

Investitura (miniatură).

Feudalizarea bisericii apusene.

În schimbul moșiilor dăruite bisericii, împărații și regii pretindeau de la episcopi și de la abatii (stareții) mănăstirilor îndeplinirea obligațiilor feudale, în primul rând a serviciului militar. Din cauza aceasta, episcopii și abatii dădeau, la rândul lor, o parte din posesiunile bisericii unor vasali laici. Pentru a-și asigura îndeplinirea îndatoririlor feudale, împărații și regii numeau în fruntea episcopilor și mănăstirilor oameni devotați lor. Episcopul sau abatele obținea din partea puterii laice, sub forma simbolică a inelului și a cirjii, *investitura*, adică era pus în posesiunea funcției și în folosința veniturilor legate de ea.

Papii voiau să-și impună supremația și asupra Orientului creștin, unde peste ceilalți episcopi se ridicaseră ierarhii din centrele religioase și politice mai importante: *patriarhii* de Antiohia, Alexandria, Constantinopol și Ierusalim. Pretențiile de întâietate ale papei erau însă combătute de patriarhul de Constantinopol. Contradicțiile dintre ei s-au ascuțit în urma crizei iconoclaste (a luptei în jurul cultului icoanelor din Imperiul Bizantin), papa declarându-se în favoarea acestui cult, iar patriarhul împotriva lui. Conflictul s-a agravat prin ciocnirea zonelor lor de influență în Peninsula Balcanică, Moravia, Ungaria, Polonia, precum și prin unele deosebiri între dogmele bisericii apusene și răsăritene. În cele din urmă, în 1054 s-a ajuns la ruptura cunoscută sub numele de *marea schismă*, între cele două biserici — catolică și ortodoxă — ruptură care se menține și astăzi.

Cristalizarea feudalismului în societatea laică, între secolele al IX-lea și al XI-lea, a exercitat o puternică influență asupra organizării bisericii și asupra moravurilor clerului, atât în răsărit cât și în apus.

Atrași de aceste venituri, numeroși candidați se străduiau să cumpere funcțiile ecleziastice și, o dată ajunși în posesia lor, vindeau slujbele bisericesti mai mici, de care dispuneau. În ciuda opreliștii bisericii apusene, mulți clerici se căsătoreau și lăsau moștenire copiilor lor funcțiile și bunurile bisericesti. Fiii mai tineri ai familiilor nobile erau împinși de însuși sistemul de moștenire feudală (care favoriza în general pe primul născut) să îmbrățișeze cariera bisericască și să devină episcopi sau abați. Clerul superior, recrutat mai ales din sinul nobilimii feudale, se purta, în haina bisericască, la fel cu seniorii laici; episcopii și abații erau de regulă și ei oameni războinici, trufași, brutali.

Mișcarea de la Cluny.

Prin feudalizarea ei, biserica apuseană, în frunte cu papii, se îndepărta tot mai mult de învățătura creștină. Poporul era nemulțumit de viața pe care o ducea clerul. Întărirea disciplinei și ridicarea prestigiului acestuia în fața maselor erau în interesul bisericii înseși. Cu acest scop a pornit *mișcarea de la Cluny* (mănăstire din Burgundia, întemeiată la începutul secolului al X-lea). Mișcarea clunisiană, care a avut un răsunet puternic în întreaga creștinătate apuseană, a făcut o reformă severă a ordinului benedictinilor și, totodată, a combătut vânzarea funcțiilor bisericesti și căsătoria clerului mirean. În același timp, ea propovăduia emanciparea papalității de sub dependența imperiului.

Pentru a înțelege felul cum a ajuns papalitatea sub dependența Imperiului Romano-German, să studiem împrejurările în care s-a întemeiat acest imperiu, a cărui bază teritorială era formată din Germania și dintr-o parte a Italiei.

Feudalizarea Germaniei.

Germania, desprinsă din Imperiul Carolingian în secolul al IX-lea, era alcătuită din mai multe ducate (Saxonia, Franconia, Suabia etc.), aproape independente de puterea regală. Ducatele se găseau pe trepte deosebite ale procesului de feudalizare. Dar, în general, în Germania procesul de feudalizare se desfășura mai încet decât în Franța și Italia. Formarea orînduirii feudale s-a încheiat în linii mari în Germania abia în secolul al XI-lea, când marea masă a țărănimii își pierduse libertatea. În sinul clasei dominante feudale se distingeau mai multe pături. Astfel, ducii, comiții, episcopii și abații constituiau marea feudalitate laică și bisericască. Există și o nobilime mică, pătură numeroasă, în special din secolul al XI-lea.

Lupta pentru întărirea puterii regale. Lupta împotriva ungurilor și slavilor.

Puterea regală se afla în luptă permanentă cu ducii, care se purtau ca stăpîni de sine stătători. După stingerea ramurii germane a Carolingienilor (în 911) au urmat la conducerea Germaniei două dinastii de origine ducală: cea *saxonă* (între 919—1024) și cea *franconiană* (1024—1125).

Intemeietorul dinastiei saxone a fost *Henric I Păsărarul*. În timpul său, unгурii, prin năvălirile lor dese, prădau cumplit Germania. El a reușit să-i înringă la *Merseburg* (în 933). Tot sub Henric a început cotropirea ținuturilor de la apus de Elba, locuite de *triburi slave*.

Fiul lui Henric, *Otto I* (936—973), a fost reprezentantul cel mai de seamă al dinastiei saxone. Ca să combată tendințele de neatîrnare ale du-

cilor, el se sprijinea pe *aristocrația bisericească*, în conflict cu marii feudali laici, care uzurpau moșiile bisericii. Otto I numea cu de la sine putere, fără să țină seama de papă, pe episcopi și abai, dintre clericii devotați lui, obligându-i la serviciile vasalilor laici.

Profitând de opoziția ducilor germani, unгурii au reînceput invaziile lor. Prin victoria obținută lângă *Augsburg* (în 955) Otto a pus capăt definitiv primejdiei maghiare.

Pentru a întări poziția clerului german ca reazem al puterii regale, Otto a căutat să-și asigure sprijinul papei. Dar amestecul său în Italia a fost determinat și de legăturile comerciale dintre Germania și Italia nordică, de bogățiile orașelor italiene, precum și de slăbiciunea politică a Italiei, zbuciumată de anarhia teudală.

Situația economică și politică a Italiei.

În Italia, orașele se ridicau mai devreme decât în celelalte țări apusene. Datorită unei oarecare continuități a vieții orășenești din epoca romană, în ciuda distrugerilor provocate de năvăliri, datorită apoi legăturilor economice cu Orientul bizantin și musulman, aceste orașe

au devenit din nou, începând cu secolul al IX-lea, importante *centre meșteșugărești și comerciale*. În sudul stăpinit de *bizantini* jucau un mare rol orașele *Neapole, Salerno* și îndeosebi *Amalfi*. În nordul Italiei, fărâmițat în ducate, marchizate, stăpîniri episcopale etc., *Veneția, Genova, Pisa* și orașele lombarde, în frunte cu *Milano*, erau centre înfloritoare ale comerțului dintre Orientul apropiat și Europa apuseană.

În Italia nordică, desfăcută din statul lotharingian, marii feudali se luptau pentru coroana regală și uneori chiar pentru cea imperială. În Italia centrală, *statul papal* era zbuciumat de cea mai cruntă anarhie. Stările tulburi din Italia au fost agravate și mai mult de *năvălirile unгурilor, arabilor și normanzilor*, care au devastat în multe rînduri. *Sudul Italiei* continua să fie stăpinit de Imperiul Bizantin, cu excepția Siciliei, care i-a fost smulsă de arabi.

Intemeierea Imperiului Romano-German.

Otto a intervenit mai întîi în frămîntările din Lombardia, în 951, cînd a fost proclamat rege al Italiei. După un deceniu el apără din nou în această țară, chemat în ajutor de papa *Ioan al XII-lea*, amenințat de anarhia feudală. Consolidînd situația papei, acesta îl încoronă împărat, în 962. Curînd însă, izbucnind neînțelegeri între ei, împăratul convocă la Roma un sinod și depuse pe Ioan al XII-lea. Clerul și poporul roman au ales un alt papă, care a fost confirmat de împărat. În felul acesta, papalitatea a fost subordonată imperiului.

Imperiul restaurat de Otto va purta din secolul al XV-lea titlul pompos de *Sfîntul Imperiu Roman de națiune germană* și va dura pînă la 1806. Acest imperiu era o încercare de reînnoire a imperiului lui Carol cel Mare. În ciuda pretențiilor sale de stăpînire mondială, întinderea lui era însă mult mai redusă, cuprinzînd numai Germania și Italia, cu excepția părții sudice a acesteia.

Imperiul va juca un rol negativ în dezvoltarea Germaniei, risipind o bună parte din forțele țării în urmărirea unor ambiții străine de interesele poporului german. „Restaurarea otoniană“ va avea consecințe și mai nefavorabile asupra Italiei, care va deveni teatrul luptelor dintre imperiu și papalitate, ținta jafurilor feudalilor germani.

Grigore al VII-lea
(1073—1085)

Mișcarea de la Cluny a cuprins cu timpul și papalitatea, ridicându-i din nou autoritatea în a două jumătate a secolului al XI-lea. Un reprezentant fanatic al ideilor clunisiene, călugărul *Hildebrand*, căută să le realizeze, mai întâi ca sfetnic al papilor, apoi ca papă, cu numele de *Grigore al VII-lea*. Ajuns papă, Grigore nu s-a mulțumit să scoată papalitatea de sub tutela imperiului, ci voia să supună autorității sale și puterea imperială. Grigore proclamă, printre altele, că „biserica romană” nu poate greși; că papa nu poate fi judecat de nimeni; că el singur dispune de episcopate; că are dreptul să depună pe împărat și să dezlege pe supuși de jurământul de credință față de „cei nedrepti”.

Conflictul dintre
Grigore al VII-lea și
Henric al IV-lea.

Imperiul era condus în acest timp de *Henric al IV-lea* (1056—1106). Profitând de contradicțiile dintre împărat și marii feudali germani, papa a luat măsuri împotriva vânzării funcțiilor bisericești și a investiturii de către puterea laică. Henric considera aceste măsuri ca o știrbire a drepturilor sale și convocând un sinod în 1076, îl declară destituit pe Grigore. Papa răspunde prin destituirea monarhului german, prin *excomunicarea* sa (adică scoaterea lui prin afurisire din sinul bisericii și interzicerea pentru credincioși de a mai avea legături cu el), precum și prin dezlegarea supușilor săi de jurământul de credință.

Marii feudali germani se folosiră de aceste sancțiuni ca să se răscoale, amenințându-l pe Henric că îl vor destitui, la rîndul lor, dacă nu se împacă cu papa. Ca să-și salveze situația, Henric trecu Alpii în plină iarnă, coborî în Italia și, în ciuda firii sale trufase și violente, imploră desculț iertare papei, la *Canossa* (în 1077). Capitularea de la Canossa i-a permis împăratului să treacă la ofensivă împotriva marilor feudali. Au avut loc lupte între monarhul german și feudali, apoi un nou conflict între cei doi rivali, Henric și Grigore, care s-au destituit iar reciproc. Henric coborî din nou în Italia, în fruntea unei oștiri și cu un antipapă în suita sa, care îl încoronă împărat la Roma (în 1084).

Dar el a trebuit să se retragă în fața *normanzilor* din Italia sudică, vasalii papei. Aceștia veniseră în prima jumătate a secolului al XI-lea din Normandia franceză și, profitând de anarhia din această parte a Peninsulei Apenine, au cucerit atât Italia meridională, cât și Sicilia, întemeind aici un stat puternic, care formal a recunoscut suzeranitatea papei.

Împăratul Henric al IV-lea (după o cronică din anii 1113—1114).

Chemați acum în ajutor de papă, normanzii au prădat atît de cumplit Roma, încît, temindu-se de indignarea populației, s-a retras și el, cu aliații săi, murind în curînd la *Salerno*.

Concordatul de la Worm (1122)

Lupta contra imperiului a fost însă continuată de urmașii lui Grigore al VII-lea și ai lui Henric al IV-lea. Abia în 1122 s-a ajuns la o înțelegere între ei prin *concordatul de la Worms*. Pe baza acestuia s-a stabilit pentru clerul superior din imperiu o dublă investitură: a) *investitura laică* din partea împăratului sub forma sceptrului, pentru folosința bunurilor materiale, a drepturilor feudale legate de funcția bisericească; b) *investitura ecleziastică*, din partea papei, sub forma inelului și a cîrjii, pentru numirea în funcția bisericească.

Concluzie.

Concordatul n-a însemnat decît prima fază în conflictul dintre papalitate și imperiu, fiindcă lupta nu se ducea numai pentru investitură, ci pentru înfițate în Europa apuseană. Papalitatea a reușit să se elibereze de sub dependența imperiului și s-a întărit tot mai mult. În schimb puterea imperială a slăbit, marii feudali germani, datorită acestui conflict, au devenit din ce în ce mai independenți. Orașele lombarde, partizane ale împăratului, prin slăbirea puterii episcopilor din fruntea lor și prin activitatea lor economică, vor deveni aproape autonome.

LECȚIA a XIII-a

VIAȚA ȘI INSTITUȚIILE FEUDALE ÎN EUROPA APUSEANĂ ÎN SECOLELE AL IX-LEA — AL XI-LEA

Am studiat formarea treptată a orinduirii feudale în apusul Europei. Condițiile istorice nefiind aceleași în tot cuprinsul acestuia, constituirea deplină a feudalismului n-a avut loc în același timp. Totuși, în linii mari, orinduirea feudală s-a cristalizat în secolele al IX-lea și al XI-lea. Am arătat că în cadrul acestei perioade într-o bună parte a Imperiului carolingian (în Franța și Italia), feudalizarea s-a încheiat mai repede decît în alte părți ale imperiului (în Germania saxonă) sau în Anglia, și în țările scandinave. Principalele instituții feudale încheiate în acest răstimp și-au atins forma lor cea mai caracteristică în Franța.

1. Predominarea economiei naturale

Instituțiile feudale și modul de viață feudal se întemeiau pe dezvoltarea slabă a forțelor de producție și pe dominarea economiei naturale. Această înseamnă un regim economic în care marele domeniu (marea proprietate de pămînt) alcătuia o unitate economică aproape de sine stătătoare. Locuitorii domeniului feudal își produceau prin agricultură și meșteșugurile casnice principalele produse de care aveau nevoie, ca alimente, îmbrăcăminte, unelte, arme. Agricultură juca un rol precumpănitor; meșteșugurile erau slab dezvoltate și de obicei nu erau despărțite de agricultură.

Țăranii confecționau produsele meșteșugărești cele mai necesare. Schimbul de produse de la un domeniu la altul era cu totul întâmplător. El se mărginea la bunuri ce nu se puteau produce la fața locului, de exemplu sarea sau, pentru clasa dominantă, vinul, mirodeniile aduse din răsărit (îndeosebi piperul) și articolele de lux. De aceea comerțul și circulația banilor erau reduse.

Economia naturală a predominat în Europa apuseană în secolele al V-lea — al XI-lea, în perioada formării relațiilor feudale. Datorită, în primul rînd, existenței economiei naturale s-a ajuns la slăbirea și fărîmîțarea statului în favoarea marilor domenii, din care se compuneau ducatele și comitatele.

Dezvoltarea forțelor de producție.

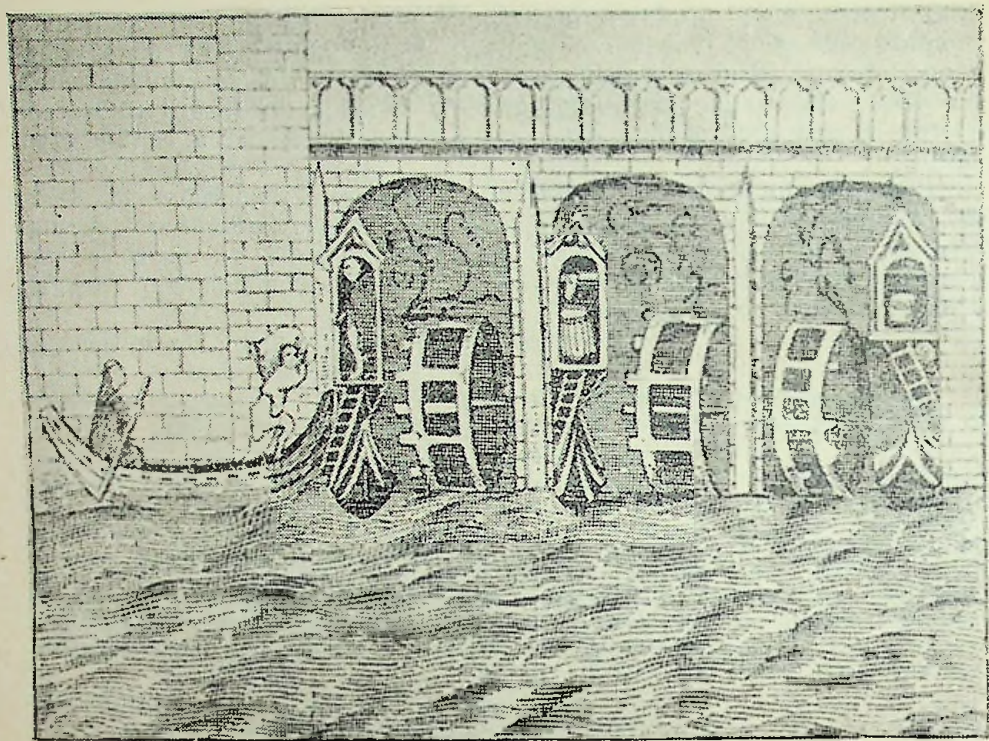
Deși nivelul forțelor de producție era în general scăzut în perioada formării relațiilor feudale, totuși în ultimele veacuri ale acestei perioade se constată o oarecare creștere a lor.

Se răspîndea întrebuițarea unui plug mai bun, pămîntul se împărțea mai chibzuit pe tarlale, în vederea culturii și se îngrășa prin gunoiere. Erau însă și numeroși țărani săraci, care trebuiau să-și muncească ogorul cu sapa. Prin tăierea tot mai intensă a pădurilor și prin secarea mlaștinilor se obțineau terenuri noi pentru agricultură. Totodată s-a răspîndit potcovirea și s-a îmbunătățit modul de înhămare a calului, mărindu-se astfel randamentul acestuia în serviciul omului. S-au răspîndit și morile de apă. La creșterea forțelor de producție a contribuit interesarea producătorului, prin faptul că el putea să-și păstreze o parte din produsele muncii sale. Această creștere era însă frînată de luptele necontenite dintre nobili și de anarhia feudală.

Formele de stăpînire și folosire a pămîntului.

Pe baza economiei naturale s-au constituit definitiv formele caracteristice ale stăpînirii și folosirii pămîntului în orînduirea feudală. Una din aceste forme era *allodiul*, adică pămîntul stăpînit în deplină *proprietate privată*, moștenit de la părinți și fără obligația vreunui serviciu. O altă formă era *proprietatea obștească* a mărcii țărănești libere. În cursul formării treptate a relațiilor feudale, prin șerbirea țărănimii libere și prin daniile făcute de regi în folosul nobilimii și bisericii, *allodiul* și *proprietatea obștească* scădeau tot mai mult în favoarea formelor de *posesiune* a pămîntului. Aceste forme se deosebeau după cum era vorba de clasa dominantă sau de țărănime. Astfel, în această epocă de economie naturală, în care, din cauza rarității banilor, serviciile membrilor clasei dominante se răsplăteau cu concesiuni de pămînt, întîlnim mai întîi dania sub formă de *beneficiu*. Prin aceasta se înțelege — după cum am văzut — concesiunea unei moși în stăpînire vremelnică, în schimbul serviciilor, mai ales militare, sau pentru înzestrarea bisericii. Prin cristalizarea feudalismului, *beneficiul* se putea transmite urmașilor, transformîndu-se în *feud*, după care e denumită și întreaga orînduire socială a evului mediu. *Beneficiul* și *feudul* erau formele succesive de stăpînire a pămîntului de către membrii clasei dominante. *Lotul țărănesc*, și anume pămîntul primit de țăranul dependent în folosință de la nobil sau de la biserică în schimbul unor sarcini servile — clacă, cens, dijmă — purta denumiri variate.

Din formele de stăpînire și de folosire a pămîntului amintite au rezultat, în fond, relațiile de dependență din sînul societății feudale și formarea celor două clase principale și opuse ale acestei societăți: *nobilimea feudală* și *țărănimea șerbită*.

Moară de apă la Paris (sec. XIV).

2. Nobilimea feudală

Nobilimea era clasa dominantă a orânduirii feudale. Membrii nobilimii se distingeau în seniori și vasali.

Seniori și vasali.

La baza relațiilor dintre aceștia se afla feudul, pe care vasalul îl primea de la seniorul său. Ceremonia închinării vasalului față de senior se chema *omagiu*. Prin această formalitate, vasalul se recunoștea, sub jurământ, ca „om”, adică subordonat, al seniorului său. Drept răspuns la omagiu, seniorul dădea vasalului o moșie ca feud, în schimbul unor obligații sau servicii. Punerea vasalului în stăpânirea feudului se numea *investitură*.

Omagiul și investitura alcătuiau așa-zisul *contract feudal* care stabilea *obligații reciproce* între vasal și senior, pentru apărarea intereselor de clasă. Ei își datorau „ajutor și sfat”. Cea mai însemnată îndatorire a vasalului era serviciul militar călare, în caz de război, când trebuia să-l ajute pe senior. În timp de pace, el trebuia să ia parte la consfăturile și la „curțile de judecată” prezidate de senior, pentru judecarea pricinilor de interes comun. Ca procedură se folosea ascultarea martorilor sub jurământ și duelul între părți. În anumite cazuri, vasalul trebuia să-și ajute seniorul cu bani. Seniorul, la rândul său, avea obligația să-și ajute vasalul, cu armele și cu sfatul său, în toate împrejurările. Obligația seniorului

era o particularitate a Europei apusene, necunoscută în feudalismul răsăritean.

Dreptul feudal prevedea sancțiuni pentru partea care nu și-ar îndeplini îndatoririle. În cazul abaterilor mai grave (trădare, răscoală), vasalul putea să-și piardă definitiv feudul. Dacă seniorul se făcea vinovat față de vasal, acesta putea să se considere dezlegat de obligațiile luate față de el, drepturile senioriale trecând în acest caz asupra *suzeranului*, care era superiorul seniorului.

Peceți de cavaleri francezi din sec. XIII. Cea din mijloc reprezintă omagiul feudal: vasalul, îngenunchiat în fața seniorului, îi jură credință.

Omagiul și investitura trebuiau *reinnoite* la moartea seniorului sau a vasalului, urmașul acestuia răscumpărând feudul printr-un dar de ex. un cal, o armură etc.) sau printr-o taxă.

Ierarhia feudală.

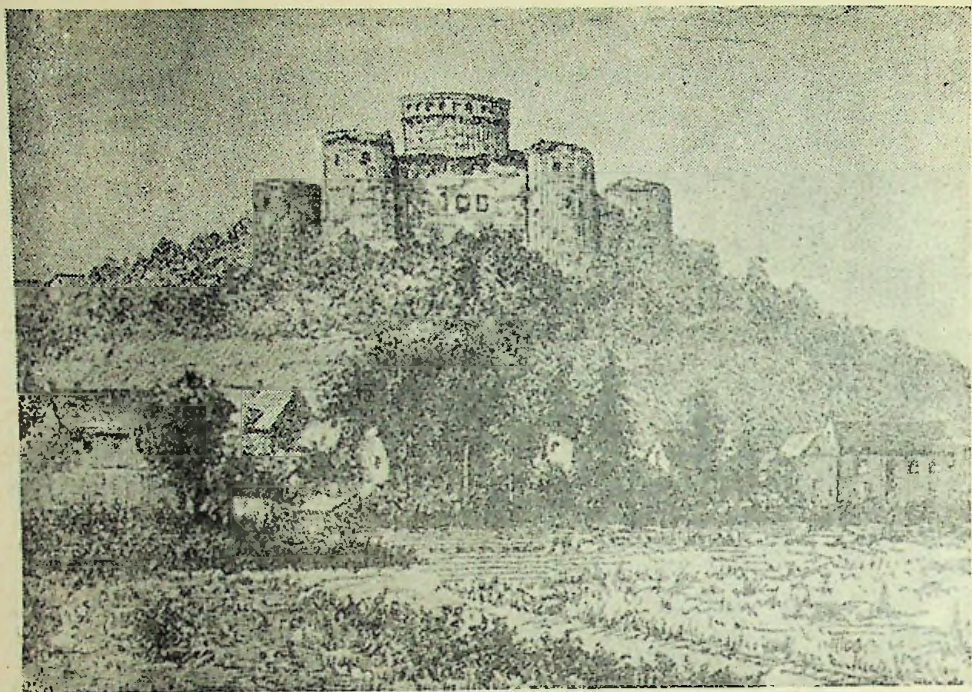
Pentru a-și păstra dominația ei de clasă și ca să-și asigure exploatarea exercitată asupra țărânimii, nobilimea era organizată într-o ierarhie cu trepte numeroase. Această ierarhie feudală oglindește totodată diferențierea de avere din sînul nobilimii. Ierarhia feudală seamănă cu o piramidă, avînd trepte tot mai înguste, care culminau cu împăratul sau cu regele. El era *suzeranul general* (suprem) al ierarhiei feudale. Fiecare nobil era vasal față de superiorul său direct și senior față de subordonatul său nemijlocit. În Franța, treptele cele mai importante ale ierarhiei feudale erau, pornind de sus în jos, după rege: *ducele, marchizul, comitele*. Termenul de *baron* avea în această perioadă înțelesul general de vasal. Feudalii cei mai mici erau *vavasorii*, numiți adeseori și *cavaleri* (deși toți nobilii, de orice grad, puteau fi, după cum vom vedea, cavaleri). În Germania, feudalii cei mai puternici erau *principii*.

Superiorul seniorului se chema *suzeran*. Împăratul sau regele nu era numai suzeranul general al ierarhiei feudale, ci în același timp și *suveran*, adică stăpînul suprem al statului. În ciuda acestor titluri, autoritatea sa efectivă, în secolele al IX-lea — al XI-lea, era destul de redusă, nobilii purtîndu-se ca stăpîni aproape independenți pe domeniile lor.

Senioria feudală și funcțiile ei statale.

Cristalizarea feudalismului, pe baza economiei naturale, a dus la slăbirea puterii centrale, în favoarea *seniorilor feudale*. Acestea erau unitățile teritoriale cuprinzînd domeniile aceluiași nobil. Senioriile și-au însușit funcțiile politice, militare, fiscale și judecătorești ale statului.

Seniorii feudali, îndeosebi marii seniori, își cîrmuiau posesiunile ca niște suverani, puneau și stringeau dări, aveau monede, oști și scaune de

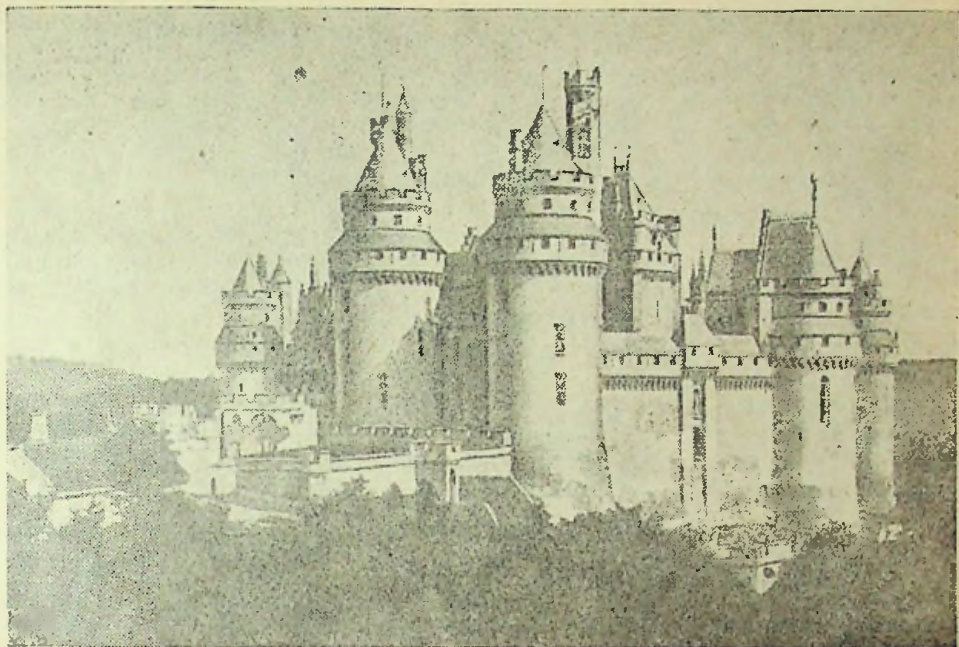
Castelul din Coucy (Franța, începutul sec. XIII).

judecată proprii. Astfel, statul s-a împucătățit într-un număr foarte mare de seniorii mai întinse sau mai mici, cele mai importante fiind principatele, ducatele și comitatele. Episcopii și abații marilor mănăstiri, în calitatea lor de seniori feudali, guvernau *domeniile bisericesti* în același fel ca și membrii nobilimii. Toate aceste seniorii, laice sau bisericesti, erau supuse mai mult cu numele — prin ierarhia feudală — puterii centrale, împăratului sau regelui, în realitate fiind aproape independente. Regele însuși, de pildă în Franța, n-avea în această vreme autoritate efectivă decât pe domeniile sale, în calitate de senior feudal. La această fărîmîtare a suveranității statului a contribuit și răspîndirea imunității feudale.

Castelul feudal.

Nobilul feudal locuia în castelul său. Acesta era reședința sa întărită, care se ridica de obicei pe domeniul său, în mijlocul moșiilor lucrate de țărani. Castelul, ca un simbol al constrîngerii feudale, servea nobilului la asigurarea stăpînirii sale asupra populației din jur și-i permitea să reziste atacurilor dușmane. La început, el se construia din lemn, apoi, începînd cu secolul al XI-lea, se zidea tot mai mult din piatră, pentru a rezista focului ce ar fi fost pus de vrăjmași.

Castelul se înălța de obicei pe un teren întărit prin însăși situația sa geografică: într-un loc abrupt, pe o culme, într-o insulă de rîu sau de lac. Era înconjurat de ziduri înalte și groase de piatră, care aveau, din loc în loc, *bastioane* (turnuri). Poarta comunica cu exteriorul printr-un pod aruncat peste un șanț adînc ce înconjura zidul și era umplut cu apă, dacă situația locului o permitea. Acest pod

Castelul din Pierrefonds (Franța, sfârșitul sec. XIV — începutul sec. XV; restaurat sec. XIX).

putea fi ridicat, în caz de primejdie, cu ajutorul unor lanțuri. Uneori, castelul avea două curți, înconjurate ambele cu ziduri. În mijlocul castelului se înălța *donjonul*, un turn masiv, în care se afla, printre altele, locuința nobilului. Ea se compunea la început dintr-o singură sală, slab luminată și prost mobilată. Abia mai târziu, din secolele al XII-lea și al XIII-lea, după ce, prin dezvoltarea schimbului, exigențele de trai ale nobilului au crescut, locuința sa a devenit mai confortabilă. În curtea sau curțile castelului erau așezate locuințele slugilor, grajdurile, magaziiile. (Multe din trăsăturile tipice amintite le întâlnim și la impunătorul castel de la Hunedoara din secolul al XV-lea, care a aparținut lui Iancu de Hunedoara, marele luptător împotriva cotoririi turcești).

Ocupațiile nobilului.

Nobilul feudal nu se îndeletnicea cu nici o muncă productivă, ci trăia din exploatarea muncii țărănești. El își inspecta ogoarele lucrate de țărani; adeseori însă lăsa această grijă numai pe seama vătafilor săi. Dar mai ales vîna în pădurile sale, atît din distracție cît și pentru a se aproviziona cu carne de vînat. Vînătoarea era un monopol feudal. Țăranii n-aveau voie să vîneze nici măcar pentru a-și apăra semănăturile de stricăciunile animalelor sălbatice. Vînătoarea clandestină se pedepsea cu moartea sau cu mutilarea.

Spre a-și putea păstra poziția ei de clasă dominantă, nobilimea se baza pe violență. Ca militar, nobilul era „cavaler”. Principala ocupație a nobilimii era războiul. În vederea acestuia, nobilul se antrena prin variate exerciții ostășești, din care cel mai important era *turnirul*.

Acesta corespundea unor adevărate manevre militare și întreceri sportive, în care se ciocneau două tabere de nobili. În cadrul unor serbări mari, organizate de regi sau seniori puternici. Lupta se dădea între cavaleri îmbrăcați în zale și se foloseau arme fără tăiș. Totuși, adeseori rămineau pe teren răniți și chiar morți. Ca și în război, cei învinși erau luați în prisoare și trebuiau să se răscumpere. Uneori turmurul se reducea la un duel, la o luptă între doi cavaleri.

Anarhia feudală.

În această epocă de predominare a senioriei feudale asupra puterii centrale, nobilimea întreținea o stare de anarhie permanentă, de lupte, de nesiguranță. Antrenamentul câștigat în exercițiile militare era folosit de nobili în războaiele lor private. Acestea constituiau un prilej de jaf, de acaparare a noi pământuri și brațe de muncă, deci un izvor de îmbogățire. Ele izbucneau în urma certurilor cu frații sau rudele pentru moștenirea feudelor sau din pricina neînțelegerilor cu vecinii. Pe lângă acestea, printr-o înclinație tilhărească, mulți nobili, așa-ziii cavalerii briganzi (numiți în limba germană *Raubritter*), și-au făcut o indeletnicire preferată din jaful la drumul mare. Ei prădau pe negustori și luau pină și avutul modest al țăranilor de pe moșiile feudailor vecini.

Nobili suferau puține pierderi în aceste lupte. Imbrăcați în zale, adevărate fortărețe ambulante, ei erau rareori răniți sau uciși. Mai des erau făcuți prizonieri, căci dacă erau scoși din șa de inamic și cădeau, ei nu se mai puteau ridica, din cauza greutatei armurii lor. Nobili se răscumpărau din captivitate cu sume de bani stoarse de la țărani. Și altminteri, aceștia erau victimele luptelor feudale, în care li se prjolea casa și recolta, li se luau sau li se ucideau vitele și erau adesea tirii ei înșiși în robie sau chiar omorâți.

Promovarea cavalerului. Figura reprezintă înarmarea și echiparea candidatului cu sabie, scut, coif, pînteni, în sunetele instrumentelor muzicale, în timp ce el invocă ajutorul divinității.

Tipuri de trubaduri (sec. XIII—XIV).

Cavalerismul.

De la sfârșitul secolului al X-lea în Europa .pu-seană a luat ființă treptat instituția *cavalerismului*.

Cavalerismul s-a cristalizat complet abia în secolele al XII-lea — al XIII-lea. Înainte de a fi promovat cavaler, fiul de nobil trebuia să facă o îndelungată ucenicie, însă nu la castelul tatălui său, ci pe lângă un alt cavaler. La curtea acestuia, el servea, la început, în calitate de *paj* (aprod), la masă și îndeplinea alte ocupații mărunte în casă. Apoi, ca adolescent, în calitate de *scutier*, el învăța meșteșugul armelor pe lângă cavaler, însoțindu-l la vânătorile, turnirele și expedițiile sale militare. Când tânărul devenea major și apt pentru serviciul de cavaler, în cadrul unei ceremonii, el era promovat cavaler.

Biserica, ale cărei moșii aveau și ele de suferit de pe urma anarhiei feudale, a căutat să dea cavalerismului o orientare în sensul moralei creștine. La promovarea sa, cavalerul trebuia să jure că va apăra biserica, femeile, oamenii simpli; că va rămâne credincios cuvântului dat și va lupta numai pentru cauze „drepte” (după concepția feudală). Aceste angajamente solemne, care ar fi trebuit să dezvolte sentimentul de onoare al membrilor clasei stăpînitoare, erau rareori respectate de cavaleri. În majoritatea cazurilor, cavalerismul n-a reușit să domolească firea violentă, brutalitatea nobilimii feudale, proslăvite și în cele mai vechi poeme epice cavalierești. Totuși, cavalerismul, în forma lui dezvoltată, prezintă și unele trăsături pozitive. Astfel cavalerismul a căutat să înrăneze brutalitatea nobililor și să introducă moravuri mai alese la curțile feudale; această nouă orientare, în care cultul și respectul pentru femeia nobilă joacă un rol deosebit, s-a numit *curtoazie*. Ea a dat naștere poeziei lirice a *trubadurilor*. Dar în general nici moda curtoaziei, nici cîntecele trubadurilor n-au putut pune capăt manifestărilor de brutalitate și de anarhie ale nobilimii feudale.

3. Țărănimea în perioada cristalizării feudalismului

Nobilii, regele și clerul superior — care alcătuiau clasa dominantă feudală — în calitate de mari proprietari sau seniori, trăiau din exploatarea muncii țărănești. După un izvor din secolul al XI-lea, nobilimea trebuia să lupte apărînd societatea, clerul avea datoria să se roage pentru ea, singură țărănimea trebuia să muncească pentru a susține întreaga societate. Una din trăsăturile caracteristice ale încheierii procesului de feudalizare a fost, după cum am arătat, șerbirea masei principale a țărănimii, în același timp cu întărirea vasalității. Întreaga povară a ierarhiei feudale apăsa pe umerii țăranilor, mai ales asupra șerbilor.

În această perioadă țărănimea se împărțea în mai multe pături, care prezintă unele deosebiri în situația lor economică și juridică. În afară de o pătură tot mai redusă de țărani liberi, marea majoritate a țărănimii se află în variate grade de dependență față de stăpînii feudali. Totuși, țărănimea dependentă, privită în ansamblu, forma o clasă destul de omogenă. Cei mai apăsați erau șerbii.

Șerbii.
Drepturile lor.

Șerbii formau majoritatea țărănimii. Ei erau pătura de țărani neliberi, care depindeau de senior, alții prin persoana, cît și prin pămîntul lor. Șerbii proveneau fie din sclavii și colonii antichității, fie din foștii țărani liberi și ruinați ai obștilor de marcă.

Șerbii aveau foarte puține drepturi. Astfel am văzut că, spre deosebire de sclav, șerbul putea să-și păstreze o parte din roadele muncii sale; de aceea era interesat în ridicarea productivității pămîntului. El era stăpîn pe gospodăria, vitele și neltele sale de muncă, dar asupra lotului pe care îl muncea n-avea decît un drept de folosință ereditară, chiar dacă acesta îi aparținuse pe vremuri, cu titlul de proprietate, lui sau înaintașilor săi. Siliți de greutatea de tot felul, aceștia trebuiau să-și caute un apărător în persoana unui mare proprietar, căruia fie că-i închinau pămîntul, fie că erau supuși de el cu forța. Deși se afla într-o dependență personală foarte strînsă de seniorul feudal, acesta n-avea dreptul să-l omoare, cum putea să facă stăpînul de sclavi cu sclavul său. Dar și șerbul putea fi vîndut sau zălogit cu lotul de care era legat. El era considerat ca un bun al feudalului, la fel cu pămîntul, pădurile, pășunile și apele.

Sarcinile lor.
Claca.

În schimb, sarcinile șerbilor erau foarte numeroase și grele. Numărul și mărimea lor depindeau adesea de bunul plac al seniorului.

Ei erau obligați la *clacă*, adică trebuiau să muncească gratuit un număr de zile pe partea de moșie rezervată seniorului. La acestea se adăuga claca sau corvoada de seceriș, cînd țăraniii trebuiau să secere și să strîngă recolta seniorului, înainte de a se ocupa de propria lor recoltă. Seniorul putea să ceară și alte corvezi: căratul lemnului, al materialelor pentru zidirea sau repararea castelului, ori putea să-i folosească pe șerbi la săparea șanțului din jurul acestuia, la construirea podurilor etc. Claca se cheamă și *rentă în muncă*.

Țăran german plătind censul (inceputul sec. XIII).

Censul și dijma.

Șerbul datora apoi seniorului și un *cens* sau arendă pentru folosința pământului. Censul se strângea uneori în natură, însă de cele mai multe ori în bani. Seniorul mai percepea de la șerb *dijma* în natură, care consta din a zecea parte din toate produsele gospodăriei și ale lotului de pământ și anume din recoltă, din animale (porci, oi) și din păsări (găini, ouă). La început, sub primii Carolingieni, dijma era dată numai bisericii. Prin abuz, ea a fost percepută apoi și de stăpînii feudali. Dijma în natură se mai numește și *rentă în produse*. În Franța ea va fi înlocuită, în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, prin taxe fixe. Astfel renta în produse se va transforma în *rentă în bani*.

Renta feudală.

laolaltă și *rentă feudală*.

Alte sarcini.

Deși cele trei forme ale rentei (în muncă, în produse, în bani) existau în același timp, importanța lor varia după epoci. În epoca formării relațiilor feudale precumpănea renta în muncă. Aceste trei categorii de rente se mai cheamă în afară de obligațiile amintite, șerbul trebuia să plătească seniorului o serie de taxe (care, de asemenea, făceau parte din renta feudală). Astfel îi datora *capitația*, ca recunoaștere a stării sale de om dependent. Apoi, cînd se căsătorea, era silit la plata unei *taxe de căsătorie*, deosebit de grea în cazul căsătoriei cu o femeie străină de moșiile stăpînului său ori cu o țărăncă liberă, deoarece copiii, în cazul din urmă, erau socotiți liberi. La moartea șerbului, urmașii săi erau datori să plătească o *taxă de moștenire*, pentru a răscumpăra avutul său, căci acesta era considerat că aparține stăpînului. Pe de altă parte, șerbii — ca de altmînterî toți ceilalți supuși ai senioriei feudale — erau obligați, în schimbul unor taxe, să macine la moara seniorului, să-și coacă pîinea la cuptorul său, să stoarcă strugurii la teascu! său. Morăritul, teascu! cuptorul erau monopoluri senioriale. Pe lângă toate acestea, seniorul putea să-și constrîngă șerbii și la plata unei taxe, a cărei mărime depindea de bunul său plac.

Șerbii de curte.

În afară de șerbii cu gospodărie, care locuiau în sate, existau și *serbi de curte*, care formau servitorimea de curte a seniorului, întreținuți de el și obligați la clacă zilnică. Ei lucrau pe moșia stăpînului cu vitele și uneltele acestuia. Unii erau meșteșugari: fierari, lemnari, croitori, cizmari, care lucrau în atelierele curții. În același timp, existau și meserii casnice, în cadrul cărora țaranul și familia sa își țeseau singuri îmbrăcămintea și confecționau obiectele mai simple necesare gospodăriei lor. Uneori își plăteau dijma cu asemenea produse.

Șerbii erau supuși și *dreptului de judecată* al stăpînului de care depindeau. În majoritatea cazurilor, pedepsele constau în amenzi, care măreau deci veniturile stăpînului feudal. Ca procedură se întrebuița adeseori „judecata lui Dumnezeu“, menționată mai înainte.

Țăranii „liberi“.

Într-o dependență ceva mai ușoară decât șerbii se găseau *țărani zși liberi*; deși legile feudale le recunoșteau libertatea personală, ei atirnau de senior pentru pămîntul lor și erau supuși judecării sale. Libertatea lor personală trebuie înțeleasă în sensul că — cel puțin la început — ei puteau să părăsească moșia seniorului, se puteau căsători fără a cere aprobarea acestuia și aveau dreptul neîngrădit de a-și lăsa averea, ca moștenire, copiilor lor. Pentru lotul pe care îl țineau în folosință ereditară, ei aveau sarcini determinate de obiceiurile feudale. Acești țărani, în bună parte, descindeau din colonii fazei de descompunere a orînduirii sclavagiste. Țăranii „liberi“ vor fi asimilați, de către feudali, tot mai mult cu șerbii, de care se vor deosebi doar prin obligații mai ușoare și mai precis reglementate.

Alte pături țărănești.

Există și o pătură de *țărani semiliberi*, proveniți din șerbi sau sclavi eliberați sub anumite îngrădiri, fiind supuși și mai departe față de senior, prin unele sarcini. Mai dăinuiau și unele *resturi sclavagiste*, neavînd însă un rol important în producție, care să poată fi asemănat cu acela a șerbilor. Aceste rămășițe erau alimentate de robii recrutați dintre prizonierii luați în luptele cu musulmanii din Spania și cu popoarele slave de la răsărit de Elba.

Era apoi o pătură de *coloruști* sau „oaspeți“, așezați de feudali în locuri pustii ori necultivate de pe domeniile lor, spre a le deșteleni. Date fiind condițiile grele cărora trebuiau să facă față la început, acestora li se acordau unele înlesniri (astfel au fost stabiliți și sașii în Transilvania, în secolul al XII-lea).

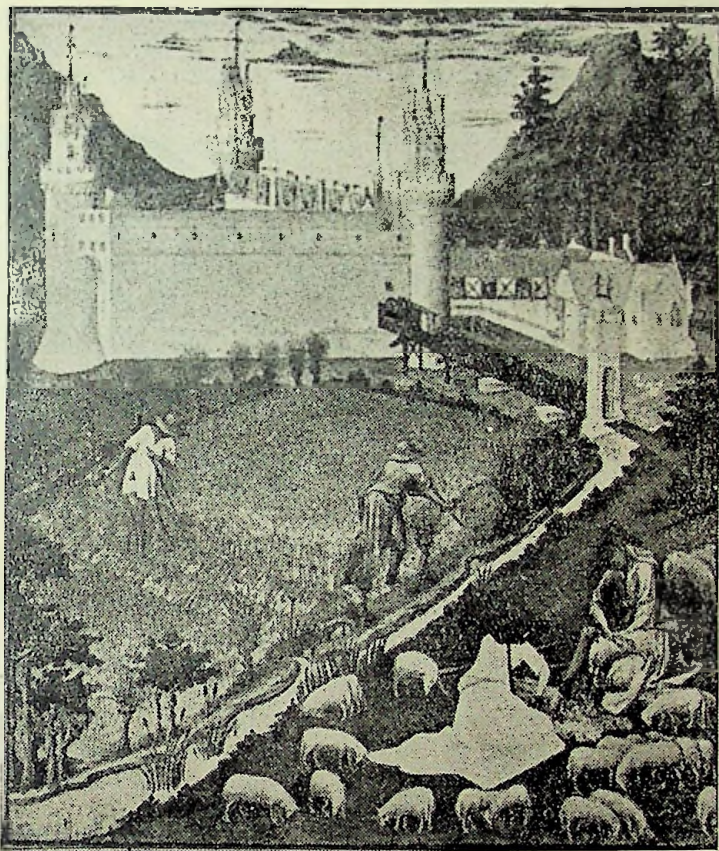
În sfîrșit, mai exista încă o pătură restrînsă de *țărani alodiari*, mici proprietari de alodii, liberi, atît în ceea ce privește persoana, cît și pămîntul lor. În urma procesului de șerbire, această pătură se subția tot mai mult în Franța. În schimb, ea s-a menținut în număr mai mare în Germania saxonă, în Anglia, în țările scandinave, adică în acele părți în care feudalizarea s-a desfășurat mai tîrziu și mai lent.

Organizarea domeniului feudal.

Țărănimea dependentă trăia pe domeniul feudal. Centrul acestuia era castelul, în cazul nobilului, sau orașul de reședință a episcopului și mănăstirea, în cazul seniorilor bisericești. De reședința feudală țineau una sau mai multe moșii ori sate, exploatate cu ajutorul unei „curții“. Pămîntul ce depindea de o curte era împărțit, potrivit unui sistem mai vechi, în două părți: rezerva seniorială și loturile țăranilor dependenți.

a) *Rezerva seniorială* era partea de moșie pe care stăpinul feudal și-a rezervat-o pentru a o exploata în parte (cînd el avea la „curte“ vile și unelte de muncă) sau în întregime, prin claca țărănească. Venitul ei aparținea în întregime seniorului, în timp ce acesta primea — sub formă de dijmă — numai o parte din produsele loturilor șerbilor și ale celorlalți țărani dependenți.

Tot din rezervă făceau parte așa-zisele „părți comune“, adică pădurile, pășunile, pămînturile necultivate și cursurile de apă. Ele făcuseră

Domenu feudal (miniatură, sec. XIV). Castelul din Poitiers și scene din viața de la țară: secerișul cîmpului și tunsul oilor.

parte din proprietățile obștești ale mărcilor de țărani liberi, iar prin șerbirea acestora au fost uzurpate de feudali. Pentru folosirea lor, țăraniii dependenți trebuiau să plătească taxă seniorului. El însă n-aveau voie să vîneze animalele sălbaticе, vînătorea fiind un monopol seniorial.

b) *Loturile țărănilor dependenți* aveau o întindere variabilă după rodnicia solului (între 5 și 30 de hectare) și după posibilitatea de a asigura existența unei familii. Cu timpul ele s-au fărîmițat prin împărțirile succesive între urmași.

Viața țăranilor.

Traiul țăranilor, mai ales al șerbilor, era deosebit de greu. Din pricina nivelului scăzut al forțelor de producție, a sarcinilor prea apăsătoare și a anarhiei feudale, țăranul nu putea să păstreze decât o mică parte din roadele muncii sale, restul trebuind să-l dea seniorului și bisericii. Pe lângă exploatarea exercitată de aceștia, se va face simțită treptat și aceea a monarhiei feudale, sub formă de impozite. După ridicarea orașelor, se va adăuga în multe cazuri și jecmăneala cămătarilor pentru țăranii înglobați în datorii. Dar țăranimea era supusă nu numai exploatării claselor posedante, ci și prădăciunilor dușmanilor interni și externi, în războaiele neconținute pe care le purtau fie nobilii între ei, fie regii.

Țăranii la muncă (miniatură franceză, sec. XIII). Se remarcă vitele slabe înjugate la plug. Un țăran împinge un vas pentru cereale.

Țăranii purtau haine grosolane de in sau de cînepă și locuiau în cocioabe acoperite cu paie sau cu trestie. În regiunile sărace și chiar în cele roditoare, în anii numeroși de secetă și în urma exploatării și anarhiei feudale, ei erau subalimentați și mureau de foame și de boli cu miile. Țăranimea era ținută în mizerie și ignoranță. Oamenii bisericii căutau să-i insufle, cu ajutorul misticismului, sentimente de supunere și de resemnare față de clasa dominantă, care o asupra și o disprețuia, deși trăia din munca grea a brațelor ei. Biserica, prin învățăturile ei ca și prin încercările de a masca exploatarea, a contribuat la împiedecarea formării unei conștiințe clare a poziției de clasă a țăranimii.

Formele luptei de clasă a țăranimii.

Exploatarea și abuzurile feudale, condițiile mizerabile de trai, întrețineau o nemulțumire permanentă în sînul țăranimii, îndeosebi al șerbilor, ațîțind ura lor față de clasa stăpînitoare. Scaunele de judecată fiind în miinile acesteia, de regulă ele nu făceau dreptate țăranilor. De aceea ei trebuiau să caute alte căi pentru a rezista nedreptăților feudale. Lupta de clasă a țăranimii în această perioadă a cunoscut mai multe forme.

Unele din ele erau forme mai simple. Obștile în care erau organizați țăranii — chiar și după șerbire — adică *mărcile*, unindu-i în grupări sătești, le permiteau să lupte cu forțe unite împotriva exploatării. O altă formă era *nesupunerea* de a îndeplini anumite sarcini sau de a plăti

unele taxe, mai ales cînd acestea erau prea grele sau au fost introduse prin abuz. O formă frecventă a luptei de clasă era *fuga șerbului* de pe moșia de care era legat. El putea să fugă pe o altă moșie, mai cu seamă pe o parte necultivată, în calitate de colonist. Mulți șerbi fugeau la orașe, unde deveneau locuitori liberi. Alteori ei se refugiau în păduri, alcătuiind (ca și haiducii în istoria Țărilor Romîne) cete, care atacau pe feudali și negustori.

În sfîrșit, forma superioară a luptei de clasă erau *răscoalele*, prin care țărani s-au împotrivit cu forța stăpînilor feudali. Între secolele al IX-lea—al XI-lea asemenea mișcări au avut loc în Germania (saxonă), în Franța și în alte părți. Ele au fost însă acțiuni izolate, neorganizate și slab înarmate, pe care clasa dominantă, cu ajutorul aparatului său militar, a reușit să le înăbușe. Prin aceste mișcări, lupta țărănimii împotriva exploatării feudale se va ascuți, dînd naștere, în secolele următoare, la răscoale tot mai numeroase și mai puternice.

Tăran cosind (basorelief, sec. XIII).

Concluzie.

Pe baza predominării economiei naturale s-au format cele două clase fundamentale: nobilii și șerbii, precum și instituțiile caracteristice orînduirii feudale. Relațiile de producție dintre nobili și șerbi erau de la exploatarea la exploatați. Nobilimea feudală, deși alcătuită numai o mică parte a societății, se bucura de toate drepturile, fiind o clasă privilegiată. Majoritatea societății, țărani șerbi, trebuiau să muncească pentru a susține clasa dominantă. Această situație nedreaptă a dat naștere la o îndirjită luptă de clasă a țărănilor împotriva feudalilor asupritori.

LECȚIA a XV-a

FORMAREA ORINDUIRII FEUDALE ÎN IMPERIUL BIZANTIN ÎN SECOLELE AL VII-LEA—AL XI-LEA

Frămîntările revoluționare prin care a trecut Imperiul Bizantin la sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul celui de-al VII-lea au avut urmări însemnate, atît pe plan intern, cit și extern. Statul era pentru moment slăbit: vistieria, armata, se epuizaseră în luptele interne. De această împrejurare profită vecinii săi: în Peninsula Balcanică *avarii și slavii*, care asediază chiar Constantinopolul și continuă să se așeze în mare număr pe teritoriul bizantin; în răsărit, *perșii* atacă și cuceresc în cîțiva ani Siria, Palestina, Egiptul. Ei pătrund în Asia Mică și ajung pînă în fața capitalei. Cu prețul unui efort excepțional, împăratul *Heraclios* recucerește

provinciile răsăritene și impune perșilor pacea (în 628). Primejdia de pe acest front nu era însă înlăturată cu totul. Peste câțiva ani (în 636), un alt popor năvălitor, *arabii* cuceresc din nou regiunile pe care Heraclios abia le redobândise. Imperiul suferă mari pierderi teritoriale.

**Transformările interne
în secolele al
VII-lea și al VIII-lea.**

Răscoalele, colonizarea masivă a slavilor, războaiele care au bintuit în părțile de răsărit au accelerat procesul de *eliberare a sclavilor și colonilor*. În secolele al VII-lea și al VIII-lea baza populației o forma țărănimea liberă, care trăia în obști. Țărănimea liberă a contribuit la o nouă întărire a puterii imperiului. Impozitele plătite de țărani liberi au sporit resursele vistieriei imperiale; țărani prestau și serviciul militar; ei au format contingente de armată numeroase și devotate. Pentru apărarea granițelor, împărații au început a se baza pe o categorie de țărani liberi, numiți *stratioți*, scutiți de unele obligații, dar având în schimb datoria de a apăra ținuturile mărginașe, unde erau așezați. Conducătorii numiți în fruntea provinciilor aveau sub comanda lor aceste forțe armate locale; lor li se încredințează totodată și alte atribuții, cu caracter administrativ. Guvernatorii provinciilor încep să se asemene cu comișii din statul franc. Provinciile, în noua lor formă de organizare, poartă numele de *teme*.

Transformările sociale petrecute în Imperiul Bizantin în această epocă și îndeosebi prezența obștilor de țărani liberi e atestată în așa-numita *lege agrară*. Aceasta e o culegere de norme care reglementează raporturile de drept privat între membrii obștilor. Ea datează de prin veacul al VIII-lea.

**Adâncirea procesului
de feudalizare.
Ecloga legilor.**

După urcarea pe tron a împăratului Heraclios, *nobilimea militară* din provinciile răsăritene ale Asiei Mici ocupă locul cel mai important în viața statului. Contribuția pe care ea o aduce apărării hotarelor amenințate de arabi îi sporște prestigiul și puterea. Consolidarea situației economice a nobilimii noi, legată de formele exploatării feudale, se face mai ales prin luarea silnică a pământurilor deținute de obștile țărănești libere. În cursul veacurilor al VII-lea și al VIII-lea, în Imperiul Bizantin începe un nou proces de aservire a maselor țărănești. De astă dată țărani erau reduși la starea de șerbi. Obștilor li s-au impus, sub diferite pretexte (de pildă scutirea de serviciul militar), obligații față de proprietarii din partea locului, fiind astfel aservite acestora.

Noul aspect al relațiilor sociale din Imperiul Bizantin se reflectă în codul de legi emis de împărații din secolul al VIII-lea, numit *Ecloga legilor* (*Culegerea legilor*). În conținutul său începe să dispară deosebirea dintre om liber și sclav, accentuându-se în schimb tot mai mult diferența dintre bogați și săraci. În fața judecății, aceștia erau supuși la sancțiuni deosebite: bogații la amenzi, săracii la pedepse corporale. Diferențierea socială atestată în *Ecloga* oglindește o etapă a procesului de feudalizare, a întăririi clasei proprietarilor agrari, în dauna țărânimii libere.

Cearta în jurul icoanelor

O expresie a tendințelor de acaparare ale clasei dominante e așa-zisa „ceartă în jurul icoanelor“, conflict social și politic ce a frământat societatea bizantină în veacul al VIII-lea și în prima jumătate a celui următor. La anul 717 s-a urcat pe tronul bizantin o nouă dinastie, numită *isauriană*, după provincia *Isauria*

din răsăritul Asiei Mici, de unde erau originari primii ei reprezentanți. Această dinastie avea legături strânse cu nobilimea militară. Interesele nobilimii militare s-au oglindit în politica primilor împărați isaurieni: *Leon al III-lea și Constantin al V-lea*. Împărații isaurieni au făcut eforturi energice pentru apărarea granițelor și recucerirea ținuturilor răsăritene ale Asiei Mici din mâinile arabilor. Leon al III-lea a respins atacul arabilor împotriva Constantinopolului, din anii 717—718.

Nobilimea militară, în setea ei de noi averi, a îndemnat pe împărați să ia măsuri de confiscare a moșiilor bisericii. Aceste pământuri, fiind scutite de impozite și de obligația militară, împiedicau întărirea puterii imperiale. *Leon al III-lea* dădu în anul 730 un decret prin care interzicea cultul icoanelor. Călugării încearcă să se împotrivască acestei măsuri. Drept urmare, fură închise multe mănăstiri, iar pământurile lor confiscate și trecute în posesia nobilimii militare. Aderenții împăratului au primit denumirea de „*iconoclaști*“ (sfărâmători de icoane), iar adversarii lui s-au numit „*iconoduli*“ (închinători la icoane).

În rindurile iconoclaștilor au luptat și o parte a maselor populare, care vedeau în acest conflict o formă de luptă împotriva exploatării bisericii. O altă parte a maselor țărănești, mai ales din părțile apusene ale imperiului, au luptat de partea iconodulilor. Aceste mase țărănești erau înapoiate, ținute sub influența misticismului religios și a tot soiul de superstiții, de către călugării interesați.

În urma acestei lupte, biserica și mănăstirile au ieșit slăbite, pierzând o parte din moșiile lor în folosul nobilimii militare. Pentru masele țărănești acest eveniment n-a adus nici o schimbare, deoarece noii stăpâni ai moșiilor au continuat și au înăsprit exploatarea.

Procesul de creștere a proprietății feudale și de șerbire a țărânimii a întărit rezistența acesteia față de exploatare. Lupta de clasă în Imperiul Bizantin se manifestă în timpul dinastiei isauriene și prin răspîndirea ereziei *pauliciene*, care propovăduia restabilirea egalității de avere și

de condițiile socială între membrii comunității creștine. Pentru ideile lor, paulicienii au fost persecutați, dar mișcare lor n-a putut fi înăbușită. Ea s-a răspîndit și în Peninsula Balcanică, în statul bulgar, luînd forma ereziei numite a *bogomililor*.

În anul 821, în răsăritul Asiei Mici, nemulțumirile țărânimii au pricinuit izbucnirea unei mari răscoale, condusă de *Toma Slavul*, care a cuprins aproape întreaga Asie Mică, întinzîndu-se și în partea europeană a imperiului. Răsculații au asediat Constantinopolul vreme de un an. Împăratul a reușit să înăbușe mișcarea, chemînd în ajutor trupe bulgare. *Toma Slavul* a fost prins și ucis (în 823).

Desăvîrșirea șerbirii țăranilor și a constituirii marii proprietăți feudale are loc în vremea dinastiei *macedonene*. Împărații macedoneni (867—1057) au sprijinit din nou biserica, prin dăni și privilegii. Ei au restabilit legislația din vremea lui Iustinian, care cuprindea o afirmare hotărîită a puterii absolutiste a împăratului și pornea de la principiul împărțirii societății în două clase sociale bine distincte, care acum erau proprietarii feudali și iobagii dependenți.

Datorită întăririi economice și politice a clasei feudale, împărații macedoneni au putut înfringe răscoalele țărănești care au izbucnit în apusul

Asiei Mici și au trecut din nou la o politică externă ofensivă, pentru a recuceri unele teritorii pe care statul bizantin le pierduse cu începere din secolul al VII-lea.

Astfel, în anii 932—933, a fost înfrântă, deși cu mare greutate, răscoala țărănimii din apusul Asiei Mici, condusă de *Vasile*, supranumit *Mină de Aramă*. Acest nume îi venea din faptul că, fiind prins, după o primă fază a răscoalei, i s-a tăiat, drept pedeapsă, mîna dreaptă. El a fugit din nou în mijlocul țărănilor, luînd conducerea răscoalei. Pentru a putea lupta, el și-ar fi făcut o mină de aramă, la capătul căreia își legase o sabie.

Politica externă
a dinastiei macedonene.

Relațiile Imperiului Bizantin cu alte state sînt determinate, în vremea dinastiei macedonene, de mai mulți factori: 1) *întărirea clasei dominante*, a puterii imperiale, a resurselor economice ale statului; 2) *slăbirea califatului arab*, care se descompune în mai multe părți; 3) *pericolul reprezentat de statul bulgar* în Peninsula Balcanică; 4) *aparitia puternicului stat al Rusiei kievene* și rolul său în răsăritul Europei.

Împărații macedoneni, orientîndu-se cu pricepere în această situație, au obținut succese în politica lor externă. Ei au recucerit de la arabi unele părți din răsăritul Asiei Mici, o porțiune din Siria, cu importantul oraș *Antiohia*. Armatele lor au pătruns pînă în nordul Palestinei. Tot de la arabi au cucerit insula Creta și și-au consolidat dominația în sudul Italiei. Între imperiu și Rusia kiveană s-au încheiat tratate comerciale avantajoase pentru negustorii ruși. Tot cu ajutorul Rusiei kievene și a cneazului ei, *Sviatoslav*, bizantinii au provocat înfrîngerii grele statului bulgar, cucerind partea răsăriteană a acestuia. După un îndelungat război, împăratul *Vasile al II-lea* (976—1025), supranumit *Bulgaroclonul* („ucigașorul de bulgari“) a subjugat și partea de apus a Bulgariei, restabilind frontierele imperiului pe linia Dunării.

Imperiul Bizantin
în secolul al XI-lea.

În 1081, în urma unor îndelungate lupte interne, mării feudali ridică pe tronul imperial un reprezentant al intereselor lor, pe *Alexie* din familia *Comnenilor*.

Frămîntările interne au slăbit rezistența imperiului, în fața atacurilor *pecenegilor* la Dunăre, ale *normanzilor* în sudul Italiei și în vestul Peninsulei Balcanice, dar mai cu seamă ale puternicului stat al *turcilor selgiucizi*, care se formează pe teritoriul ce odinioară fusese sub autoritatea directă a califatului din Bagdad. Turcii selgiucizi pricinuiră bizantinilor o gravă înfrîngere în 1071, luînd *prizonier pe împărat*. În urma acestei înfrîngeri, Bizanțul pierde Siria și aproape toată Asia Mică. Expansiunea turcilor selgiucizi a fost stăvilită de expedițiile de cruciadă ale feudalilor apuseni, începute la sfîrșitul secolului al XI-lea.

Cultura bizantină
în secolele al VII-lea—
al XI-lea.

În perioada de cristalizare a raporturilor feudale, cultura bizantină cunoaște un mare avînt, mai ales din secolul al IX-lea. Ca și în apus, cultura bizantină se găsește sub influența religiei.

Totuși nu lipsesc unele realizări ale *științei*. La Constantinopol s-a înființat o universitate vestită, unde s-a reluat studiul antichității grecești. Bizantinii au descoperit secretul preparării

așa-numitului „foc grecesc“, întrebuințat în luptele navale. Apărarea Constantinopolului în timpul mai multor asedii din partea flotelor dușmane se datorește în primul rând focului grecesc. Un învățat bizantin, *Leo Matematicianul*, a creat un sistem de transmitere de mesaje la distanță, prin semnale luminoase. Medicina a făcut și ea progrese.

În *literatură* se distinge poemul popular *Digenis Akritis*, în care sînt povestite faptele de vitejie ale unui erou al luptelor împotriva musulmanilor. Dintre lucrările istorice amintim biografia *Alexiada*, opera principesei *Ana Comnena*, preamărind faptele tatălui ei, împăratul *Alexie Comnenul*. În scrierile unor cronicari bizantini din această vreme (*Kedrenos*) apar și știri despre romîni.

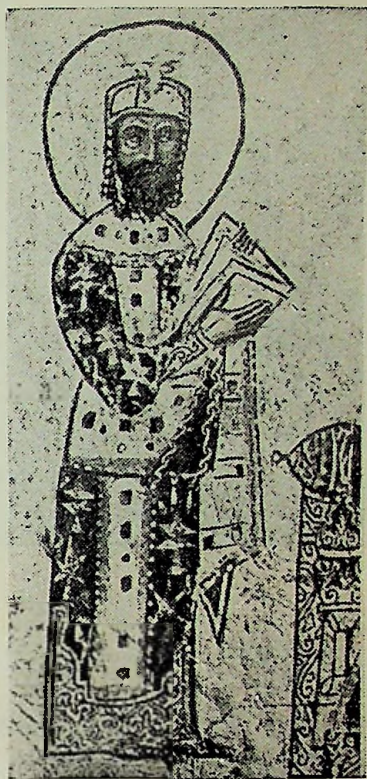
În *filozofie*, prin opera învățatului *Mihail Psellos*, din secolul al XI-lea, se răspîndește din nou studiul lui Platon.

Arhitectura religioasă se remarcă prin biserici avînd planul în formă de cruce și mai multe cupole. Decorația interioară, mozaicurile, prezintă și acum realizări admirabile. Aceași constatare se poate face cu privire la artele minore, de ex. argintăria.

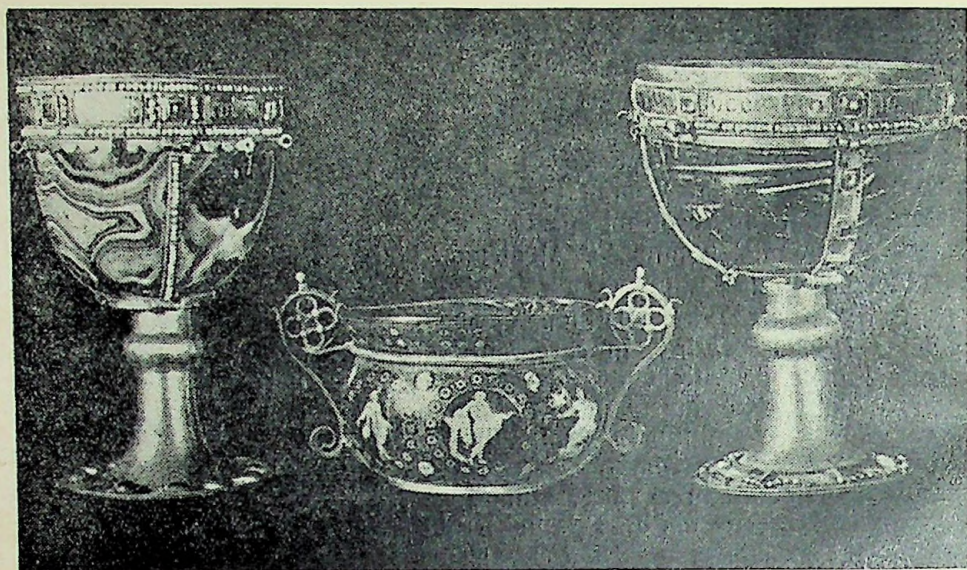
Răspîndirea creștinismului a fost una din formele prin care Bizanțul și-a lărgit influența sa culturală și politică asupra popoarelor vecine. În secolul al IX-lea se creștinează bulgarii și moravii, iar către sfîrșitul secolului al X-lea, rușii. Tot acum se desăvîrșește procesul de creștinare pe teritoriul țării noastre. Trecînd la noua religie, aceste popoare au intrat în legături mai strînse cu Bizanțul, de care au depins cîtăva vreme sub raport religios.

Concluzie.

Între secolele al VII-lea și al XI-lea Imperiul Bizantin devine un stat feudal. Procesul acesta duce la dezvoltarea forțelor de producție, a vieții economice, a forței sale militare. El generează însă și fenomene de anarhie internă, datorită creșterii puterii marilor feudali. Astfel, după o perioadă de succese, obținute mai ales în secolul al X-lea, imperiul ajunge din nou, în veacul următor, într-o grea situație internă și externă.

Impăratul Alexie Comnenul (miniatură, sec. XI).

Vase bizantine din sec. XI.

LECȚIA a XVI-a

FORMAREA ORINDUIRII FEUDALE LA SLAVII DE SUD ȘI RASARITENI

După așezarea lor în Peninsula Balcanică, slavii formează câteva uniuni de triburi, cu scopul de a se apăra împotriva atacurilor Imperiului Bizantin. Asemenea uniuni de triburi, cu caracter din ce în ce mai stabil, reprezintă o formă premergătoare statului propriu-zis atât la slavii sudici, cât și la cei din răsărit.

1. Primul țarat bulgar

Formarea statului bulgar

Pe la anul 679 au pătruns în sudul Dunării bulgarii, de origine turcă. Acest popor s-a așezat inițial în nord-estul Bulgariei de astăzi, sub conducerea unui han, cu numele *Asparuh*.

Amestecându-se cu slavii, bulgarii au format un stat căruia i-au dat doar numele și câteva instituții, care în scurtă vreme au primit un conținut slav sau au fost chiar înlocuite cu instituții slave. De pildă titlul de han, pe care-l purtau la început șefii statului bulgar, a fost înlocuit cu acela de cneaz. Bulgarii s-au slavizat complet. Ei au întărit întrucâtva, din punct de vedere militar, formațiunile politice slave pe cale de formare.

Bulgarii, în alianță cu slavii, au reușit să învingă pe bizantini și, în 681, să impună acestora încheierea unui tratat, prin care imperiul recunoaștea existența statului bulgaro-slav din sudul Dunării.

Dezvoltarea feudalismului
în statul bulgar între
secolele al VII-lea—al
IX-lea.

Pentru exploatarea acestor moșii se întrebuițau *robi*, proveniți din prizonieri de război. Treptat, boierii reușiră să cotopească și pământuri ale obștilor țărănești, supunând pe țărani la clacă și luindu-le dijmă din produsul muncii lor. Războaiele numeroase purtate de statul bulgar în primul veac după constituirea sa, au grăbit ruinarea țărănilor liberi din obști, înlesnind *iobăgirea* lor.

În scopul întăririi poziției sale, clasa dominantă a adoptat creștinismul, pe la anul 864, în vremea cneazului *Boris*. Doctrina creștină contribuia și mai mult la aservirea maselor. Bisericele și mănăstirile au primit moșii întinse. În scurtă vreme, ultimele resturi ale proprietăților țărănești și ale obștilor au fost absorbite de marea proprietate boierească și bisericească.

Rolul politic al statului
bulgar în secolele
al VII-lea—al IX-lea.

Prin unirea a numeroase triburi slave din Peninsula Balcanică, statul bulgar a ajuns la o însemnată forță politică și militară.

Imperiul Bizantin a întreprins de mai multe ori expediții militare împotriva lui. Bulgarii s-au apărat însă cu vitejie. La începutul secolului al

IX-lea, în vremea hanului *Crum*, o armată bizantină, comandată de împărat, a fost nimicită de bulgari.

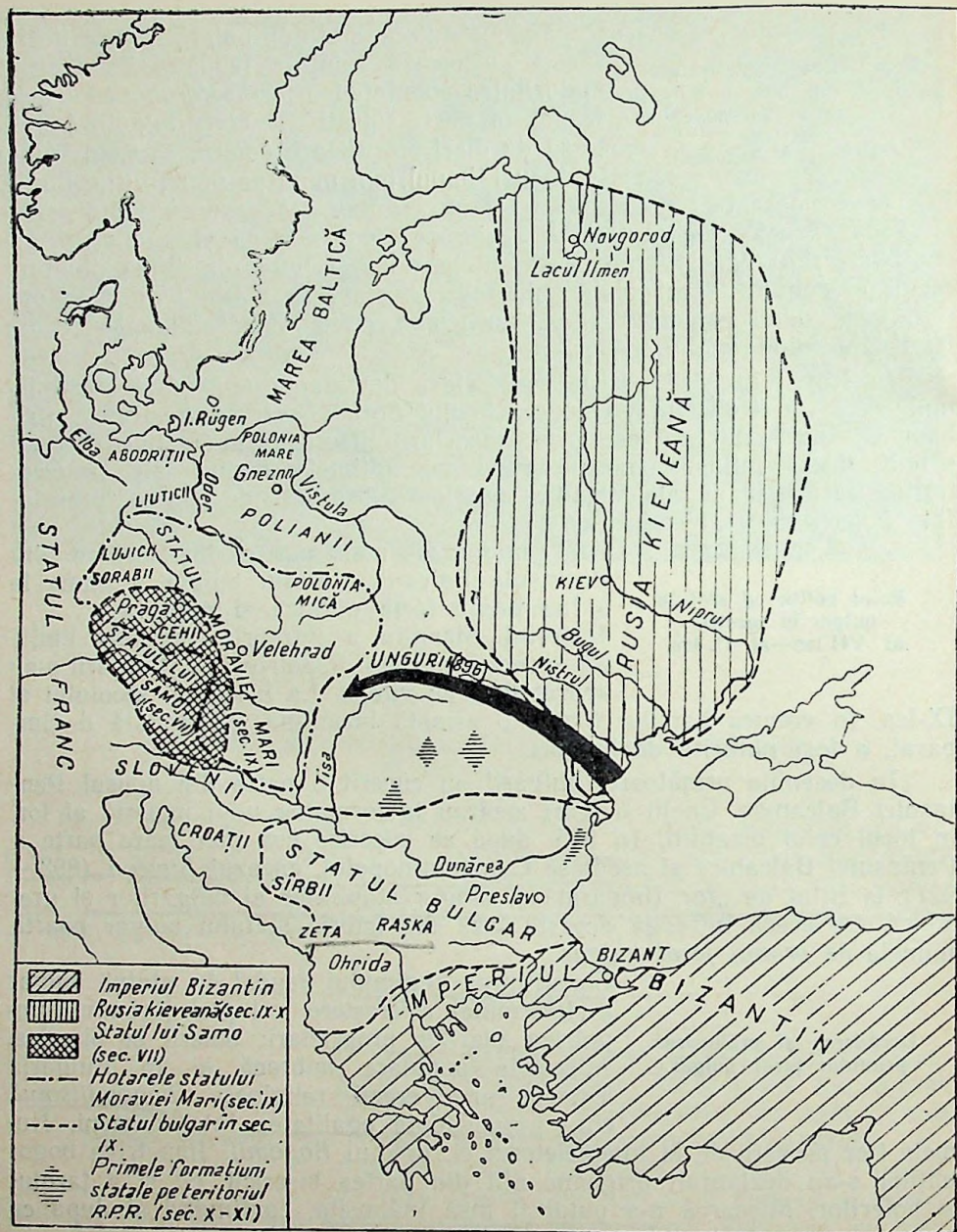
În deceniile următoare, bulgarii au cucerit o parte din apusul Peninsulei Balcanice. Cnejii bulgari aspirau la formarea unui imperiu al lor, în locul celui bizantin. În 925, după ce cucerise cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice și asediase Constantinopolul, cneazul *Simeon* (893—927) ia titlul de „țar (împărat) și singur stăpînitor al bulgarilor și grecilor“. De aceea întreagă această fază din istoria statului bulgar poartă numele de *primul țarat bulgar*.

Decăderea și prăbușirea
primului țarat bulgar.

Constituirea regimului feudal în statul bulgar a determinat o creștere a luptei țărănimii împotriva marilor proprietari: boierii și biserica. Mișcările populare îmbracă și în Bulgaria formele unei erezii religioase, *bogomilismul*, care propovăduia egalitatea între oameni. Nu-

mele i-ar proveni de la întemeietorul ei, preotul *Bogomil*. Împotriva bogomililor s-au dezlănțuit prigoane atât din partea bisericii, cât și a țarului și boierilor. Mișcarea n-a putut fi însă înăbușită, continuînd și după ce primul țarat bulgar a fost cucerit de bizantini.

Profitînd de dezmembrarea statului bulgar, bizantinii s-au aliat cu cneazul *Sviatoslav* al Kievului și au pornit, în 968, o campanie împotriva Bulgariei. Sviatoslav a obținut victorii asupra bulgarilor și intenționa să se așeze în noua lui cucerire. Bizantinii au atras atunci pe pecenegi împotriva Kievului, determinîndu-l pe Sviatoslav să se retragă din Bulgaria. Bizantinii cuceriră astfel partea de răsărit a statului bulgar, alipind-o imperiului. Partea apuseană a Bulgariei, cu capitala la *Ohrida*, a mai

Imperiul Bizantin, slavii și ungurii (sec. VII—XI).

rezistat încă 45 de ani. Ea a fost cucerită de împăratul Vasile al II-lea Bulgaroctonul, în anul 1018. Primul țarat bulgar își încheie astfel existența, căzând sub stăpînirea bizantină.

2. Formarea statului sîrb și a celui croat

Popoarele slave așezate în secolul al VI-lea și al VII-lea în apusul Peninsulei Balcanice (sîrbii, croații și slovenii) s-au dezvoltat în împrejurări mai grele decît cele de pe teritoriul statului bulgar.

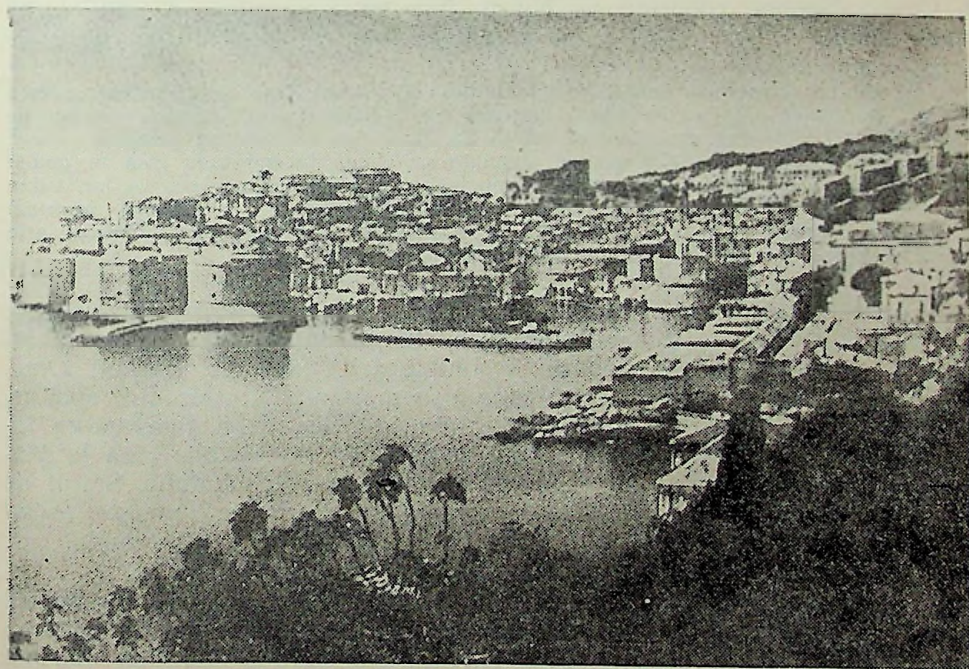
Condițiile geografice — regiunea muntoasă pe care ei o ocupau — și împrejurările de ordin politic — cîmpirea din partea francilor, a bulgarilor și mai tîrziu a ungarilor — au întîrziat dezvoltarea economică a acestor popoare și procesul de formare a claselor și a statului.

Pe la 930, cneazul sîrb *Ceaslav* din regiunea *Raška* s-a răscolat împotriva stăpînirii bulgare, punînd bazele primei formațiuni statale independente a poporului sîrb. Acest mic stat s-a fărîmițat după moartea lui Ceaslav și a căzut apoi sub stăpînire bizantină, o dată cu țaratul bulgar de la Ohrida.

Pe la mijlocul secolului al IX-lea, în urma unirii triburilor croate, în lupta contra francilor, s-a format statul croat. În 925, cneazul *Tomislav* ia titlul de rege.

În aceeași vreme, pe coasta Mării Adriatice au apărut un număr de orașe slave, centre meșteșugărești și comerciale, dintre care cel mai însemnat era *Raguza* (azi Dubrovnik). Acest oraș a jucat un rol deosebit în viața comercială a Peninsulei Balcanice și în negoțul pe Marea Adriatică, făcînd concurență *Veneției*.

La sfîrșitul veacului al XI-lea, în urma luptelor interne dintre marii feudali, statul croat a slăbit. Un factor negativ în dezvoltarea sa l-a con-

Raguza. Vechea cetate.

stituit și adoptarea creștinismului de rit catolic. Preoțimea catolică se străduia să introducă în biserică limba latină, în locul celei croate, fapt căruia masele populare i se opuneau. Subminat de aceste contradicții, trădat de unii feudali, statul croat a fost cucerit de unguri în 1102.

În ceea ce privește *slovenii*, care locuiau în extremitatea de apus a Peninsulei Balcanice, nu și-au putut constitui un stat independent. Ei au luptat împotriva avarilor și a francilor, intrând în componența unor uniuni de triburi ale slavilor de vest, sau, în parte, în cadrul statului croat.

3. Formarea statului Rusiei kievene

Slavii răsăriteni
în secolele
al VI-lea—al IX-lea.

Slavii de răsărit erau așezați de-a lungul marilor râuri: Nistru, Nipru, Don și pînă departe, spre miazănoapte, în jurul lacului Ilmen și pe cursul superior al Volgăi. Izvoarele bizantine le dau numele de *anți*.

Triburile slavilor răsăriteni se ocupau cu vînătoarea, pescuitul, creșterea vitelor, iar din veacul al VIII-lea agricultura ocupă locul cel mai de seamă în viața lor economică. Cunoșteau bine și prelucrarea metalelor.

Triburile își aveau centre întărite care cu timpul se dezvoltă ca centre economice și comerciale și devin adevărate orașe. Acestea au fost favorizate de schimbul de mărfuri ce avea loc de-a lungul drumului comercial „de la varegi la greci”, care ducea de la Marea Baltică spre Marea Neagră și Constantinopol, coborînd pe Nipru. Așa sînt, de pildă, *Novgorod*, pe malul lacului Ilmen, și *Kiev*, pe cursul mijlociu al Niprului.

Pe drumul comercial de la Marea Baltică la Marea Neagră pătrundeau adesea *varegii* (normanzii). Ei veneau din Peninsula Scandinavă, fie în expediții de jaf, fie pentru negoț. Pe la mijlocul secolului al IX-lea, unul din conducătorii varegilor, *Rurik*, a cucerit *Novgorodul*, iar alții puseră stăpînire pe *Kiev*. *Varegii* erau însă în număr mic și se confopiră destul de repede cu populația slavă. În lupta împotriva lor, triburile și cnejii slavi se uniră și se ajunse astfel la formarea primului stat mai important al slavilor de răsărit. Apariția lui fusese pregătită prin dezvoltarea economică și prin diferențierea socială tot mai adîncă din cadrul acestor popoare.

Formarea statului
kievean.

Unirea triburilor slave de răsărit într-un stat puternic și de lungă durată avu loc pe la începutul secolului al X-lea, sub cneazul *Oleg*. Acesta stăpînise mai întîi *Novgorodul*, apoi își stabilă reședința la *Kiev*. El domnea peste întreg teritoriul de la Marea Baltică pînă la Marea Neagră, de-a lungul importantului drum comercial amintit. Statul de sub conducerea sa luă numele de *Rusia*: în istorie se numește *Rusia kiveană*, spre a o deosebi de alte perioade din istoria statului feudal rus, cînd centrul său politic principal va deveni Moscova.

Întărirea clasei dominante feudale în Rusia kiveană a făcut necesară adoptarea creștinismului. Creștinismul a contribuit și aici la dezvoltarea proprietății mari asupra pămîntului și la răspîndirea relațiilor feudale în locul sclaviei patriarhale. El grăbi procesul de unificare a triburilor slave de răsărit, dezbinat pînă atunci de feluritele culte păgîne. Crești-

Scenă de vânătoare (după o frescă din biserica Sf. Sofia din Kiev, 1037).

nismul a pus în legătură mai strinsă Kievul cu cultura bizantină și a dus, în general, la o strângere a raporturilor statului kievean cu alte state din Europa centrală și chiar din apusul Europei.

Constituirea legăturilor de dependență feudală obișnuită între proprietarul pământului și țaranul devenit iobag are loc în vremea cneazului *Iaroslav cel Înțelept* (1019—1054) și a urmașilor săi.

Iaroslav a sprijinit biserica, înființând o mitropolie la Kiev. El a purtat lupte cu polonii și pecenegii, apărind și lărgind hotarele statului. A avut legături cu mai multe state europene: regii Franței, Norvegiei, Ungariei erau căsătoriți cu fiice ale lui Iaroslav, ceea ce dovedește puterea și prestigiul de care se bucura statul kievean în vremea sa.

Tot acum se alcătuiește cel dintâi cod de legi scrise: *Pravda lui Iaroslav*, care a primit o formă completă sub urmașii săi, numindu-se *Ruskaia Pravda* (legea rusească). Această legiuire, în ultima ei formă, apără interesele proprietarilor feudali (boierii), statornicind drepturile pe

Cneazul Iaroslav și familia sa (miniatură din 1073).

care le aveau asupra țăranilor dependenți și a robilor. Pedepsele pentru crime constau în amenzi mai mari sau mai mici, după starea socială a victimei. E un sistem asemănător wergeldului din Europa apuseană și care arată diferențierea în clase a societății din Rusia kieveană.

Decăderea Rusiei kievene.

Dezvoltarea relațiilor feudale a slăbit baza puterii cnejilor din Kiev, întărind în schimb pe aceea a marilor proprietari. Fărâmițarea feudală, care începe să apară, e agravată de obiceiul împărțirii statului între toți fiii cneazului decedat; obicei pe care l-am întâlnit și la Carolingieni. Acești urmași, sprijinindu-se pe boierii din teritoriul ce revenise stăpînirii lor, se războiau adesea între dînșii.

În anul 1113, în urma unei răscoale populare, în fruntea Kievului ajunse un cneaz înțelept și viteaz, *Vladimir Monomahul* (adică „singur stăpînitorul”). El reuși să oprească o vreme descompunerea statului kievean, învingînd pe *cumani*, zdrobind pe priinții și boierii nesupuși și aducînd unele îmbunătățiri soartei țăranilor aserviți.

După moartea lui (în 1125), statul kievean se descompune în cnezate mai mici, care, în veacul al XIII-lea, vor cădea sub jugul mongol.

Cultura în Rusia kieveană.

În statul kievean s-a dezvoltat o cultură reînnoșabilă, caracterizată prin îmbinarea originală a unor elemente populare rusești cu influențe provenite din Bizanț, Europa apuseană sau Transcaucazia.

Începînd cu domnia lui Iaroslav cel Înțelept s-au scris și *letopiseșe*, din care ni s-a păstrat o versiune sub numele de *Povestirea anilor trecuți*; în ea aflăm și unele din cele mai vechi știri

Cumanii mînd vitele și prizonierii luați (sec. XI).

Costume slave (după o frescă din biserica Sf. Sofia din Kiev, 1037).

despre români. De la sfârșitul veacului al XII-lea datează poemul popular *Cintec despre oastea lui Igor*, în care se descrie expediția cneazului Igor din 1185 împotriva cumanilor. Poemul cuprinde ideea necesității unirii întregului popor în lupta contra dușmanilor săi dinafară.

În arte și în primul rând în arhitectură se simte influența bizantină; meșteri greci au ridicat la Kiev, în vremea lui Iaroslav, catedrala *Sfânta Sofia*, după modelul căreia, spre sfârșitul secolului al XI-lea, s-a construit o altă catedrală, cu același nume, la Novgorod.

Concluzie.

Formarea statelor feudale la slavii de sud și de răsărit s-a petrecut în grele condiții de ordin extern. Aceste popoare au avut de înfruntat vecini puternici, ca Imperiul Bizantin, francii, cumanii, care încercau mereu să le supună. Cu toate acestea popoarele slave și-au creat state independente, care au jucat un mare rol politic și cultural în răsăritul Europei. Ele au avut o influență și asupra dezvoltării feudalismului pe teritoriul patriei noastre.

LECȚIA a XVII-a

FORMAREA ORINDUIRII FEUDALE LA SLAVII APUSENI. UNGURII PÎNA ÎN SECOLUL AL XI-LEA

1. Slavii apuseni

Așezarea triburilor
slave de vest.

Slavii

Slavii apuseni erau așezați între țărmul Mării Baltice, râurile Vistula și Elba, iar înspre sud se întindeau pînă pe cursul mijlociu al Dunării și în jurul lacului Balaton.

Ei se împărțeau în mai multe triburi. Lîngă țărmul Mării Baltice trăiau triburile abodriților și pomorlenilor. În

bazinul mijlociu al Elbei erau așezați *polabii*, iar mai spre răsărit numeroasele triburi *polone* (în bazinul riurilor Warta și Vistula). În valea superioară a Elbei trăiau triburile *cehe*, iar mai spre sud-est, pînă în cîmpia Panoniei, *moravii*.

Orînduirea socială
a slavilor de apus
în secolele
al VII-lea—al VIII-lea.

Făceau schimburi comerciale și cu alte popoare, de pildă cu francii.

Statul lui Samo
(sec. al VII-lea).

Cea dintîi încercare de constituire a unui stat al slavilor de apus a avut loc în secolul al VII-lea. Pe la 623, slavii din Moravia și din Panonia de vest se răsulară împotriva avarilor, îi înfrînseră și își cîștigară libertatea. Ei alcătuiră apoi, împreună cu cehii, o puternică uniune de triburi, pe care, datorită stabilității ei, o putem considera un adevărat stat. În fruntea ei se afla *Samo*. El a avut un conflict cu negustorii franci care veneau în țara lui. Din această cauză, francii au început un război împotriva slavilor, dar au fost bătuti în 631.

La moartea lui Samo, în 658, acest stat s-a dezmembrat. Deși a durat numai 35 de ani, el a avut o dublă însemnătate în istoria slavilor de vest: pe de o parte a consolidat eliberarea lor de sub jugul avar, iar pe de altă parte a stăvilat expansiunea francă spre răsărit. Statul lui Samo a contribuit astfel la dezvoltarea ulterioară, independentă, a slavilor apuseni.

Statul Moraviei Mari
(830—906).

Dezvoltarea vieții economice, îndeosebi a mineritului, în regiunea Cehiei și Slovaciei, adîncirea procesului de diferențiere socială și tendințele de cotropire ale feudalilor germani au dus, în veacul al IX-lea, la formarea celui de al doilea stat însemnat al slavilor de vest: *statul Moraviei Mari*. El își avea centrul în Moravia. Sub dominația acestuia mai erau Cehia, Slovacia de azi și o parte din cîmpia Panoniei. Cel dintîi cneaz al acestui stat a fost *Moimir* (830—846), sub care s-a făcut unificarea teritoriilor amintite. Feudalii germani, temîndu-se de marea stat morav, s-au amestecat în treburile sale interne, spre a-i împiedeca întărirea. Ei au detronat pe *Moimir*. Urmașul acestuia, *Rostislav* (846—870), a dus aceeași politică de apărare a independenței Moraviei. El a purtat războaie victorioase împotriva germanilor.

Chiril și Metodiu.

Feudalii germani încercau să-și întindă influența asupra statului morav și pe calea răspîndirii creștinismului de rit apusean. *Rostislav* a adresat împăratului bizantin rugămîntea de a-i trimite predicatori, care să propovăduiască creștinismul în *limba slavă*. Cneazul morav spera să consolideze astfel legăturile sale politice cu Bizanțul, pentru a obține un sprijin contra tendințelor germane de cotropire. În 863, Imperiul Bizantin

trimise în Moravia pe frații *Chiril* și *Metodiu*. Ei erau oameni învățați și cunoșteau limba slavă, putând astfel propovădui creștinismul pe înțelesul poporului din Moravia. Lor li se datorează cele dinți traduceri de cărți bisericești în limba slavă. În acest scop au folosit alfabetul slav, alcătuit de *Chiril*. Activitatea celor doi frați și orientarea politicii lui *Rostislav* spre Bizanț determinară o intervenție a germanilor în Moravia; influența lor asupra cnezilor moravi crescă din nou. După moartea lui *Chiril* și a lui *Metodiu*, discipolii lor au fost expulzați din Moravia și se refugiară în Bulgaria.

În statul morav au izbucnit lupte interne, care înlesniră cucerirea lui de către unguri, în 906.

Formarea statului ceh
(secolul al X-lea).

Până în anul 906 teritoriul Cehiei sau Boemiei, cum i se mai spunea, era cuprins în marele stat morav. Triburile cehe, care locuiau aici, alcătuiau mici formațiuni politice locale, subordonate cneazului Moraviei. După 906 ele continuă a se dezvolta autonom, sau sub vasalitatea, mai mult nominală, a Imperiului Romano-German.

În cursul secolului al X-lea procesul de feudalizare se accentuează în Cehia, pe baza dezvoltării forțelor de producție. Se îmbunătățește tehnica agricolă, se extind suprafețele cultivate. Mineritul ia un mare avânt atât în podișul Boemiei, cât și în munții care-l înconjoară. Negustorii din Europa apuseană, din Rusia, din statele arabe, veneau în această țară, atrași de bogățiile ei. *Praga* devine un important oraș comercial.

Progresele economice s-au răsfrânt și pe plan social. Noile terenuri destelenite erau acaparate de feudali și de biserică. Pe aceste pământuri sînt așezați *coloniști*, care se bucurau de unele avantaje. Ca și în alte părți, aservirea membrilor obștilor țărănești a constituit baza formării și lărgirii domeniilor feudale. Un timp oarecare pe aceste domenii s-a mai încrebunțat *munca sclavilor*.

Către sfîrșitul veacului al X-lea, asupra Cehiei se întinde autoritatea cnezilor din familia *Pr̄emysl* (cit. Pșemisl), cu reședința la *Praga*. Ei au cîștigat această autoritate datorită resurselor materiale de care dispuneau, în urma dezvoltării economice a reședinței lor. În jurul orașului *Praga*, sub autoritatea acestei familii, care a devenit mai tirziu prima dinastie regală a Cehiei, s-a realizat unificarea triburilor cehe.

Formarea statului polon
(secolele al IX-lea—
al X-lea).

Apariția statului polon în cursul veacurilor al IX-lea și al X-lea poate fi reconstituită cu oarecare greutate, din diverse știri în care adevărul istoric se întreșese cu legenda.

Închegarea unui stat a început și pe teritoriul Poloniei de azi, sub forma constituirii mai multor cnezate locale. Prezența unuia din ele e atestată în ținutul *pomorienilor*, pe coasta Mării Baltice, unde se dezvoltaseră cîteva orașe comerciale: *Szcecin* (Șcețin), *Gdansk*. Un alt cnezat s-a format pe cursul superior al Vistulei, în regiunea numită *Polonia Mică*. Centrul său era *Cracovia*. Cea mai însemnată formațiune statală, în jurul căreia s-au unificat celelalte cnezate, o aflăm însă în bazinul rîului *Warta*, un afluent al Vistulei. Pe acest teritoriu, numit *Polonia Mare*, locuia tribul *poliani*.

lor (adică „cei din cîmpie“). Cnejii din familia *Piast*, care stăpîneau peste poliani, aveau reședința la *Gnezno*.

În a doua jumătate a veacului al X-lea, în vremea cneazului *Mieszko I* (Mieșco), Polonia Mare a reușit să supună celelalte triburi sau cnezate polone, cu excepția celui din jurul Cracoviei.

Tot sub *Mieszko I* a fost introdus în Polonia creștinismul de rit catolic, care a contribuit la întărirea clasei feudale în formare.

Urmașul lui *Mieszko*, *Boleslav I cel Viteaz* (992—1025), a luat titlul de rege. El a ocupat ținuturi întinse, ca de pildă Polonia Mică, o parte din Slovacia și Moravia și, vremelnic, chiar Cehia. Aceste teritorii le-a cucerit în luptă cu Imperiul Romano-German, de sub a cărui dependență a reușit să le elibereze. Cuceririle sale au înlesnit formarea proprietății agrare și a clasei feudale.

La începutul veacului al XI-lea, statul feudal polon avea o întindere considerabilă și juca un rol însemnat în istoria Europei de răsărit. El a contribuit la oprirea expansiunii feudalilor germani spre răsărit în dauna popoarelor slave.

2. Ungurii

Constituirea statului maghiar.

În vremea în care luau naștere primele formațiuni statale la slavii de apus, Europa de răsărit era tulburată de apariția unuia din ultimele popoare năvălitoare: *ungurii*. Nomazi, de origine fino-ugrică, în migrațiile lor ei ajung, în secolul al IX-lea, în nordul Mării Negre, unde se așază pentru cîțva timp. De aici au trecut, după tradiție, pe la anul 896, peste Carpații Păduroși, instalindu-se în cîmpia Panoniei, sub conducerea lui *Arpad*, căpetenia tribului „maghiar“ (de unde și denumirea pe care ungurii au adoptat-o pentru întregul popor), unul din cele șapte triburi ale lor. *Arpad* a fost ales în fruntea uniunii acestor triburi. În timpul stabilirii în Panonia, la baza relațiilor sociale stăteau legăturile gentilice.

În prima jumătate a veacului al X-lea, ungurii, după ce distruseră statul morav (în 906), au întreprins numeroase expediții de pradă în Peninsula Balcanică și în țările Europei apusene.

Întărirea puterii statului german, în epoca dinastiei saxone, le opune o stavilă tot mai puternică. După înfrîngerea suferită la Augsburg, în 955, ungurii încetează incursiunile lor spre apus.

Faptul acesta nu trebuie privit numai ca o urmare a înfrîngerii suferite. El se explică în primul rînd prin transformările survenite în însăși societatea maghiară. În Panonia și în teritoriile învecinate, influențați și de conviețuirea cu elemente de populație slavă, ungurii au început să se ocupe cu agricultura, trecînd de la modul lor de viață nomad, la cel sedentar. Șefii de triburi, îmbogățiți din prada de război, devin proprietari de pămînturi, exploatînd populația supusă, ori pe cea a propriului trib. În veacul al X-lea are loc, prin urmare, formarea claselor, începînd trecerea treptată la modul de producție feudal. Pe la sfîrșitul secolului, șeful lor *Vaik* se creștinează și impune acest act întregului popor. El și-a luat, în 1001, titlul de rege, domnind cu numele de *Ștefan*, primit cu ocazia bote-

zului. În istorie e numit *Ștefan cel Sfânt*, în amintirea faptului că a creștinat pe unguri.

Până prin veacul al XII-lea, ungurii au cucerit Transilvania, supunând cnezatele românești sau romîno-slave ale lui *Menumorut*, *Gelu*, *Glad* și *Ahtum* de pe acest teritoriu. Au cucerit de asemenea Croația și părți din Dalmația, pe țărmul Mării Adriatice. Ei au întemeiat astfel, în centrul Europei, un puternic stat, care se va feudaliza treptat.

Concluzie.

Între secolele al IX-lea și al XI-lea, procesul de feudalizare se generalizează și la popoarele din centrul Europei. Iau naștere statul ceh și cel polon, precum și statul maghiar. Mai târziu, prin secolele al XIII—al XV-lea, prezența acestor state puternice va scuti Europa de apus

de primejdiile ultimelor năvăliri, cum a fost cea a mongolilor și expansiunea turcilor otomani.

LECȚIA a XVIII-a

FORMAREA ORINDUIRII FEUDALE PE TERITORIUL PATRIEI NOASTRE

Pe la anul 271 e. n., împăratul *Aurelian* a părăsit provincia Dacia, fixînd hotarul Imperiului Roman pe linia Dunării. Armata romană funcționarii și o parte din populație — desigur oamenii mai bogați — s-au strămutat în sudul Dunării. Majoritatea locuitorilor au rămas însă în Dacia. Unii din ei nu se îndurau să părăsească puțina lor avere, alora — îndeosebi sclavilor și colonilor — nu le convenea asuprațoarea stăpînire romană.

Patria noastră
în epoca migrațiilor.

După părăsirea Daciei, peste pămîntul țării noastre au trecut mai multe valuri de popoare migratoare. Într-o primă perioadă, din secolul al III-lea pînă în al VI-lea, aceste popoare erau de origine germană și asiatică: vizigoții, hunii, gepizii și avarii. Prezența lor pe teritoriul țării

noastre este dovedită prin descoperiri arheologice, ca morminte și diferite obiecte. Cea mai vestită descoperire de acest fel este *tezaurul de la Pietroasa*, compus din mai multe vase de aur, care au aparținut, probabil, vreunui șef vizigot. Popoarele germane și asiatice n-au exercitat o influență prea adîncă asupra populației rămase în Dacia după retragerea aureliană. Ele au înlăturat stăpînirea romană, dar, la rîndul lor, au supus populația locală, exploatînd-o în diferite forme: îi cereau hrană și îmbrăcăminte pentru oameni, nutreț pentru caii și vitele lor.

Exploatarea exercitată de barbari era însă mai ușoară decît cea romană. La barbari, sclavia nu era atît de răspîndită și nu îmbrăca forme atît de grele. Ei nu transformau în sclavi populațiile supuse, ci se mărgineau să le pretindă anumite dări. Nu dispuneau nici de organe administrative prea dezvoltate, cu ajutorul cărora să exploateze pe supuși. În scopul acesta ei s-au folosit, probabil, de conducătorii locali ai populației: cei aleși în fruntea obștilor. Pe aceștia îi făceau răspunzători de adunarea contribuțiilor de la locuitori și de predarea lor în miinile șefilor militari ai barbarilor.

În urma legăturilor cu barbarii s-au ivit, în rîndul populației autohtone, elementele unei noi clase suprapuse. Șefii locali ai obștilor au profitat de misiunea pe care o aveau pe lângă barbari, pentru a păstra unele dări și în folosul propriu.

Slavii pe teritoriul
patriei noastre.

Cu începere din veacul al VI-lea, pe teritoriul patriei noastre s-au așezat în mare număr slavii. Ei au avut o mare înrîurire asupra formării poporului și limbii romine, asupra dezvoltării vieții sale economice și a instituțiilor sociale și politice. Amestecul populației romanizate din Dacia cu slavii reprezintă etapa ultimă în formarea poporului român.

Slavii au adus în Dacia unelte și o tehnică agricolă mai perfecționată. Lucrul acesta e dovedit de unele cuvinte din limba romină, ca: *plug, grapă, lopată, brazdă, răzor*, care sînt de origine slavă. Faptul că ele au intrat în limba noastră arată că obiectele pe care le denumesc (sau cel puțin forma lor mai perfecționată) au fost cunoscute la noi prin mijlocirea slavilor. Progresele pe tărîmul forțelor de producție au grăbit *înlăturarea rămășițelor sclavagismului și trecerea treptată la noile relații de producție, feudale.*

Venirea slavilor pe teritoriul patriei noastre a adîncit *raporturile de dependență* dintre obștile sătești și șefii lor, sau dintre aceleași obști și conducătorii triburilor slave. Șefii triburilor slave sau ai obștilor populației locale devin proprietari de pămînt. Ei tind să se contopească, formînd clasa proprietarilor agrari. Numele de *boieri*, care se dă membrilor acestei clase, este de origine slavă, ceea ce dovedește că apariția marilor proprietari se situează tot în vremea conviețuirii cu slavii.

În veacul al IX-lea, asupra ținuturilor din nordul Dunării s-a întins *dominația statului bulgar*. Organizarea politică a acestui stat a contribuit la *dezvoltarea instituțiilor sociale și politice* ale feudalismului pe teritoriul țării noastre. S-a întărit clasa boierilor și exploatarea de către ei a populației, prin munci, dijme și diferite dări. Unele din aceste obligații erau datorate și statului. Pentru asigurarea îndeplinirii acestor obligații și pentru ținerea în supunere a celor exploatați au apărut slujbași însărcinați cu stringerea lor și cete militare ale boierilor.

Prin mijlocirea statului bulgar, creștinismul și organizarea bisericească se răs-pindiră și la noi. Elemente ale acestei religii pătrunseseră în Dacia încă din vremea ocupației romane, *precum și ulterior*, prin contactul cu populația romanizată din sudul Dunării. Prezența în limba noastră a unui număr de cuvinte latine legate de cultul creștin (*dumnezeu, cruce, creștin, biserică*) dovedește acest fapt. Creștinarea în masă a populației din Dacia a avut loc însă numai după creștinarea bulgarilor. Un mare număr de cuvinte sud-slave, arătînd de asemenea noțiuni din cultul creștin și din organizarea bisericii (*vîldică, rai, iad, a blagoslovi, vecernie*), probează totodată o importantă influență sud-slavă în răs-pindirea creștinismului pe teritoriul patriei noastre.

Creștinismul și organizarea bisericii au contribuit și la noi, ca la toate popoarele la care a fost adoptat relativ tîrziu, la întărirea proprietății și a relațiilor de dependență feudală.

În perioada conviețuirii cu slavii s-a format limba romină, în care au intrat un mare număr de cuvinte slave. *Structura gramaticală* a limbii și *fondul principal de cuvinte* (adică cele de o mai largă circulație) au rămas însă latine. Limba romină este astfel o limbă romanică.

Primele formațiuni
statale pe teritoriul
patriei noastre
pînă în secolul al XI-lea.

După căderea primului țarat bulgar, cucerit în parte de bizantini încă prin veacul al X-lea, pe teritoriul patriei noastre existau câteva stătulețe, sub conducerea unor șefi locali, numiți *cneji* sau *voievozi*. Ambele cuvinte sînt slave, ceea

ce arată o influență slavă și în domeniul organizării politice (cneaz înseamnă șef, principe, iar voievod, conducător de oaste).

O asemenea formațiune statală a existat, în secolul al X-lea, pe teritoriul Dobrogei, sub conducerea unui jupan, *Dimitrie*. Se pare că și pe la sfîrșitul secolului al XI-lea erau, în aceleași părți, câteva formațiuni politice slave.

Mai însemnate sînt însă voievodatele din Transilvania, aflate în această provincie în perioada ocupării ei treptate de către unguri. Unul din ele se găsea în ținutul Crișurilor, sub conducerea lui *Menumorut*. Un altul era pe valea Someșului, avînd în frunte pe *Gelu*, iar al treilea în Banat, sub stăpînirea lui *Glad*.

Prin veacul al XI-lea, în Banat stăpînea un urmaș al lui Glad, anume *Ahtum*. O formațiune politică asemănătoare exista probabil și în jurul Alba-Iuliei, al cărei nume vechi romînesc este *Bălgrad*, ceea ce în limba slavonă înseamnă *Cetatea Albă*. Acest termen e întîlnit uneori și cu sensul de „cetate de scaun“.

Izvoarele istorice, din care aflăm date privitoare la aceste formațiuni statale, ne spun că ele erau locuite de romîni și slavi. Pentru cele din Banat sînt pomeniți ca locuitori „bulgarii“, deci tot elemente slave. În cadrul lor se dezvoltase o carecare viață economică (agricultura, exploatarea sării, a aurului din nisipul rîurilor), o organizație militară și o diferențiere a păturii dominante din jurul voievodului. Unele din aceste stătulețe erau în legături politice cu Bizanțul sau cu Bulgaria.

Cucerirea maghiară a pus capăt, pe rînd, existenței de sine stătătoare a acestor state. Ele reprezintă primele încercări de constituire a unor state feudale pe teritoriul patriei noastre.

În secolele al X-lea și al XI-lea, deci în timpul cînd stăpînirea maghiară se întindea asupra Transilvaniei, în sudul și răsăritul Carpaților s-au așezat mai întii *pecenegii*, iar după ei, pe o durată ceva mai lungă, *cumanii*. Aceste popoare erau de origine asiatică. Stăpînirea lor mare asupra populației autohtone.

n-a avut o influență prea

Epoca migrațiilor în istoria patriei noastre este destul de puțin cunoscută, date fiind știrile mai rare și mai reduse care ne-au rămas, dintr-o vreme atît de frămîntată. Ea este totuși o epocă de mare însemnătate în trecutul țării și al poporului nostru. Acum s-au înlăturat stăpî-

Concluzie.

nirea romană și orînduirea sclavagistă, și încep să se formeze relațiile feudale de producție și primele formațiuni politice feudale. Tot acum se formează poporul și limba romînă, proces asupra căruia au exercitat o influență însemnată popoarele și limbile slave. Influența slavă este deosebit de importantă și pe tărîmul vieții economice, sociale și politice, contribuind la închegarea primelor formațiuni de stat pe teritoriul patriei noastre.

INDIA IN SECOLELE AL IV-LEA—AL XII-LEA

În primele veacuri ale erei noastre, India era fărâmițată în numeroase stătuțe. Fărâmițarea politică e un fenomen destul de obișnuit în istoria Indiei, întrucît această țară cuprinde un teritoriu extrem de întins și variat, care nu putea constitui în timpurile trecute o unitate economică statornică. De aceea, nici numeroasa populație a Indiei nu era unitară, ci se compunea din multe popoare, vorbind dialecte și chiar limbi diferite. Numai în perioade de timp relativ scurte s-a ajuns ca anumite state să înfăptuiască o unificare — și ea parțială — a teritoriului și popoarelor din marea peninsulă.

**India în vremea
statului Gupta.**

Un asemenea moment se întîlnește pe la începutul veacului al IV-lea e. n., cînd un suveran local de prin nordul Indiei reușește să formeze un stat mai întins, cu capitala în orașul *Pataliputra*, pe fluviul Gange. Acest suveran se chema *Ciandragupta*, iar statul și dinastia întemeiate

de el au luat numele de *Gupta*, după un înaintaș al său.

În cursul secolelor al IV-lea și al V-lea, statul Gupta, prin cuceriri și prin legături de căsătorie, și-a întins dominația asupra stătuțelor din nordul Indiei, de la gurile fluviului Gange, pînă la Marea Arabiei și la munții Himalaia.

Pe la sfîrșitul secolului al V-lea, statul Gupta începe să decadă. El este slăbit în special de atacurile continue pe care le dezlănțuie dinspre nord poporul nomad de origine mongolă al *heftaliților* sau *hunilor albi*, care trăiau în Asia Centrală.

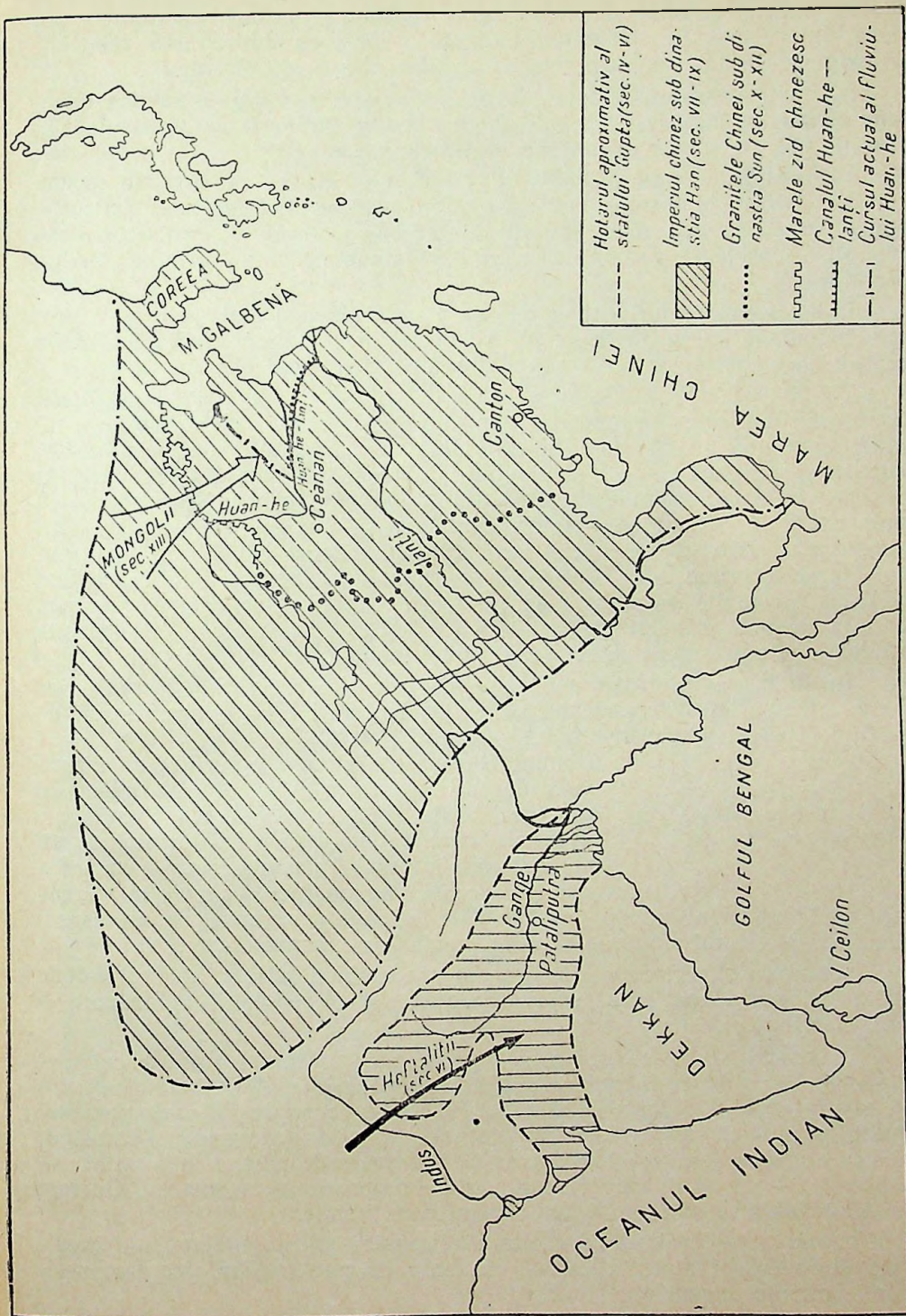
Unii dintre suveranii statului Gupta reușiră, pe la începutul veacului al VI-lea, să înfrîngă pe heftaliți, dar nu putură opri dezmembrarea statului. Diferiți conducători de provincii, folosindu-se de slăbirea puterii centrale, în urma luptelor cu năvălitorii, își reiau independența și astfel, după anul 535, statul Gupta încetează de a mai juca un rol politic.

**Viața economică
și orînduirea socială
în perioada Gupta.**

În perioada dinastiei Gupta, India cunoaște o deosebită înflorire pe tărîmul vieții economice. Agricultură, sprijinită chiar de suverani, face progrese însemnate prin întreținerea unei rețele de canale de irigație. Ei erau interesați în sporirea productivității agricole, deoarece astfel creșteau și veniturile lor provenite din exploatarea țărănimii. Meșteșugurile ating de asemenea un nivel înalt, dovedit, între altele, și de admirabilele realizări ale *artei indiene* din această vreme.

Orînduirea socială în statul Gupta se caracterizează prin coexistența unor elemente ale relațiilor comunei primitive, sclavagismului și feudalismului pe cale de formare. Particularitatea de căpetenie a societății indiene o constituie acum, ca și în antichitate, existența *castelor*, adică a unor categorii sociale cu drepturi și îndatoriri precis delimitate, nefiind îngăduit niciunui om aparținînd prin naștere unei anumite caste să încerce schimbarea situației pe care i-o fixează această apartenență.

Erau și acum persoane neîncadrate în nici o castă. Ele intrau în rîndul așa-numiților *paria*, a căror soartă era foarte grea.

India și China în sec. IV—XIII.

În cadrul acestui sistem, care dovedește puternica diferențiere de clasă, intervenită în societatea indiană o dată cu dezvoltarea relațiilor sclavagiste, se menține organizarea *obștilor sătești* ale țărănimii.

În vremea statului Gupta, obștile indiene erau obligate să dea suveranului dări în natură. Pe exploatarea obștilor țărănești s-a întemeiat, în primul rând, puterea economică a dinastiei Gupta.

Meșteșugurile erau grupate în bresle, care (la fel cu breslele medievale din Bizanț și Europa apuseană) erau supuse unei reglementări amănunțite a producției. Meșteșugarii din aceeași ramură de producție erau grupați în aceleași străzi, lucru care se poate constata, în evul mediu, prefutindeni.

India avea legături comerciale cu Persia și cu arabii, prin care produsele indiene ajungeau la negustorii bizantini și italieni. India întreținea relații de negoț și cu țările din Extremul Orient, mai ales cu China.

Tot în perioada Gupta se observă dezvoltarea unor *elemente feudale*. Suveranii Gupta dăruiau unor membri ai castei *războinicilor* pământ, împreună cu obștile țărănești aflate pe el. Obștile deveneau astfel supuse și obligate la dări și prestații în folosul acestor stăpâni, care, în schimb, trebuiau să îndeplinească slujbe militare pentru suveran. Micii proprietari de pământ cu îndatoriri militare se numeau *rajput*, adică *fiii suveranului*. Această categorie socială, asemănătoare cavalerilor din apusul Europei, primește o deosebită importanță cu începerea din secolul al VIII-lea. De multe ori ei nu aveau obligații militare direct față de suveran, ci față de unii principii mai puternici, *rajahii* și *maharajahii*. Aceștia, la rândul lor, erau supuși direct suveranului.

În India se schițează astfel, pe de o parte, o *ierarhie feudală*, iar pe de altă parte, o dependență a obștilor țărănești față de proprietarii de pământ. Acestea sînt elemente ale orînduirii feudale.

Dominația dinastiei Gupta reprezintă și o perioadă de înflorire în istoria culturii Indiei. În *artă*, realizările cele mai de seamă aparțin arhitecturii, care se caracterizează printr-un stil monumental, masiv. Templele care s-au construit în această vreme (unele săpate în stîncă)

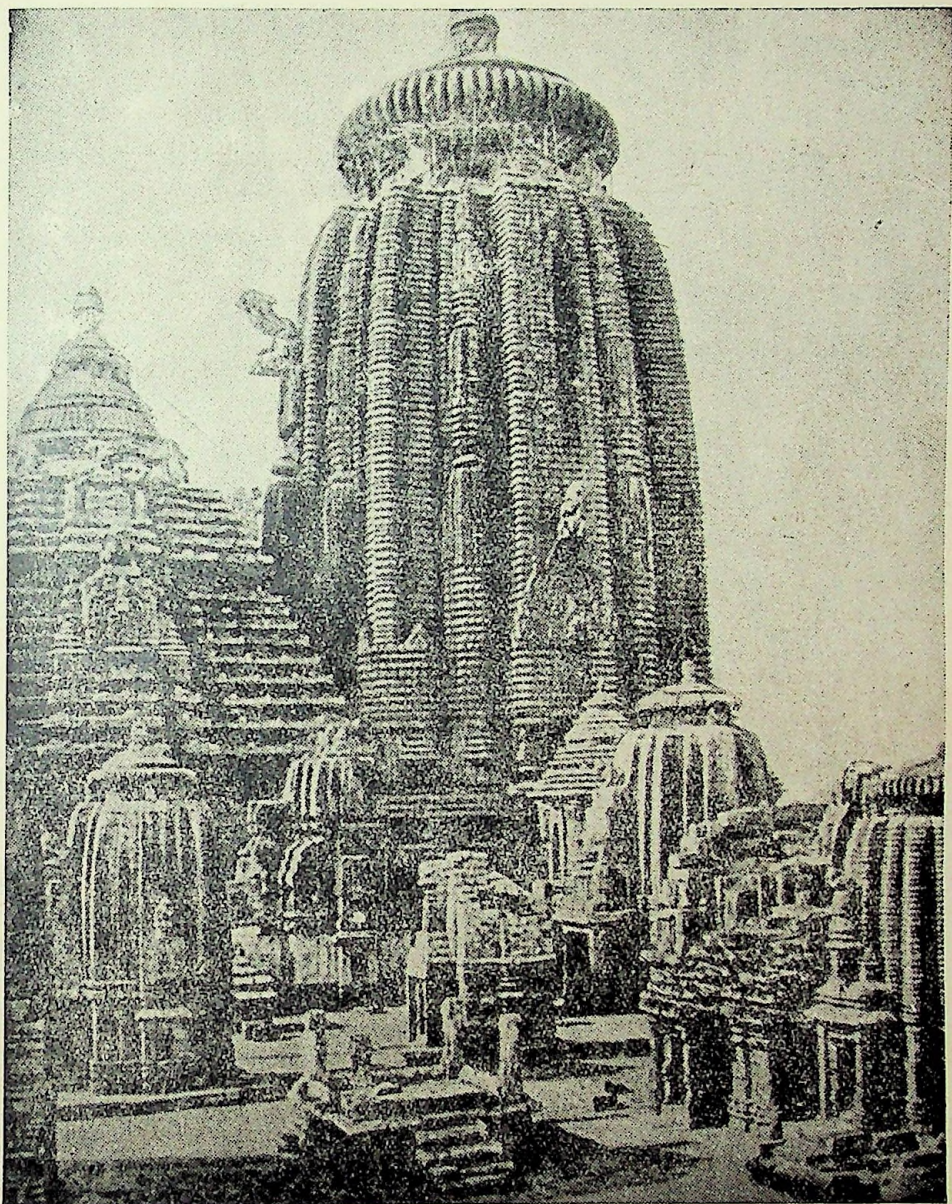
sînt de dimensiuni uriașe, cu ziduri și coloane puternice, cu un aspect greoi, cu interiorul sumbru. Ele sînt foarte bogat ornamentate.

Sculptura și pictura se inspiră din specificul naturii și al tipului fizic indian, dovedind astfel o *tendință realistă* și o deosebită îndemînare a artiștilor indieni.

În veacul al IV-lea sau al V-lea (nu se știe sigur) trăiește cel mai mare poet al literaturii indiene și unul dintre cei mai desăvîrșiți poeți din toate timpurile, *Kalidasa*, o figură învăluită de legendă. El a compus mai multe poeme epice, pe teme mitologice sau istorice-legendare, folosind, pentru scrierea lor, atît limba clasică a literaturii indiene mai vechi — *sanscrita*, — cit și diferite graiuri vorbite de popor în vremea sa. Operele lui Kalidasa au fost traduse aproape în toate limbile.

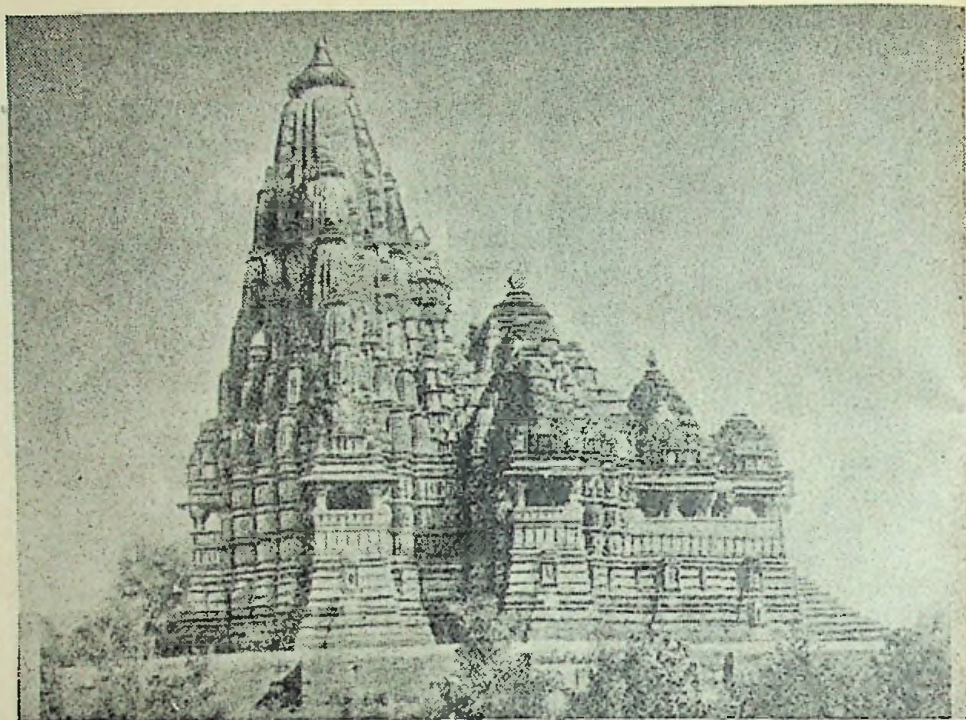
La un nivel înalt de dezvoltare ajunge și *știința* indiană, — medicina și îndeosebi matematica —, domeniu în care indienii au descoperit cifrele numite, nepotrivit, „arabe“.

În perioada Gupta se duce în India o luptă între cele două mari religii care existau aici încă dinaintea erei noastre: *brahmanismul* și *budhismul*.

Templul indian din Bhuvaneșvara (sec. IX).

Deși budhismul e sprijinit de unii suverani ai dinastiei Gupta, influența lui e în scădere. Brahmanismul suferă la rândul său transformări însemnate,

Templu indian (sec. X—XI).

Împrumutînd unele elemente din budhism, ca de pildă credința în reîntruparea sufletului de mai multe ori (*metempsihoza*). Această formă a brahmanismului, care a rămas religie dominantă a Indiei pînă în zilele noastre, poartă numele de *hinduism*.

Cuceririle musulmane în India.

În nord-vestul Indiei, pînă la fluviul Indus, încă din veacul al VIII-lea, pătrunseseră arabii. Această primă încercare arabă de a cuceri India n-a avut succes. Nici propaganda religioasă musulmană n-a prins rădăcini în mijlocul populației indiene. Prin descompunerea marelui califat arab, în Asia centrală și în vecinătatea Indiei s-au format mai multe state musulmane, a căror populație și clasă dominantă erau de origine turcă. Dintre ele, cel care se ridică, în jurul anului 1000, la o putere mai însemnată este *statul gaznevizilor*, numit astfel după capitala sa, *Gazna*, situată pe teritoriul de astăzi al Afganistanului. În vremea sultanului *Mahmud Gaznevidul* (998—1030), statul acesta cuprindea Iranul de răsărit și părți din Asia centrală, cu însemnatul oraș *Buhara*.

Mahmud Gaznevidul a pornit o serie de expediții împotriva Indiei nordice, atras fiind de bogăția orașelor de aici. Rezistența opusă de statele indiene n-a putut stăvilii năvălirile din partea acestui stat întins, avînd o puternică organizație militară.

Budha (statuie indiană, sec. V—VI).

În cursul mai multor expediții, India nordică a fost jefuită cumplit. Bogățiile sale au servit la înfrumusețarea *Gaznei*, unde, prin munca zecilor de mii de robi indieni căzuți în mâinile turcilor, s-au ridicat clădiri mărețe. India de nord, pînă la valea Gangelui, a devenit o provincie a statului gaznevid. Un mare număr de turci și afgani s-au așezat în aceste părți, introducînd astfel în India religia musulmană. Cu timpul, chiar hindușii au început, în parte, a se converti la islamism.

Sub urmașii lui Mahmud Gaznevidul, centrul stăpînirii turcești se mută în India, capitala statului devenind orașul *Delhi*. *Sultanatul de la Delhi* a cunoscut o perioadă de dezvoltare economică, politică și artistică, dar s-a dezmembrat repede. Începînd din veacul al XIII-lea, India prezintă din nou tabloul unei accentuate fărîmîțări feudale.

Urmările cuceririi musulmane în India.

Cucerirea musulmană a grăbit și adîncit procesul de feudalizare în India. Stăpînitorii turci au împărțit numeroase pămînturi luptătorilor din oastea lor, precum și unor elemente hinduse, cu scopul de a le atrage, pe acestea din urmă, de partea lor. Domeniile astfel acordate seamănă întrucîtva cu feudele din apusul Europei. Ele devin ereditare și alcătuiesc baza unor formațiuni statale independente, contribuind la fărîmîțarea feudală a sultanatului de la Delhi.

O dată cu aceasta se adîncește dominația și exploatarea de tip feudal a țărănimii indiene, din partea clasei stăpînitoare, agnavată prin cucerirea străină, prin deosebirea și intoleranța religioasă, care se iviseră între musulmani și hinduși.

Cucerirea musulmană a determinat schimbări în stilul arhitecturii indiene. Masivitatea greoaie a templelor, și clădirilor înălțate mai înainte va face loc unor construcții mai suple, mai grațioase, vădit influențate de stilul arab și persan, care se dezvoltă în faza tîrzie a culturii arabe, din vremea descompunerii califatului.

La curtea lui Mahmud Gaznevidul, care era un sprijinitor al culturii, a trăit unul dintre marii poeți lirici ai lumii, persanul *Firdusi*.

Concluzie.

Între veacurile al IV-lea și al XII-lea, care constituie în istoria Indiei perioada evului mediu timpuriu, se formează relațiile feudale de producție, coexistând cu puternice rămășițe ale orînduirii sclavagiste și ale obștilor țărănești. Acest amestec mai pronunțat și de lungă durată al unor elemente de orînduire sociale diferite este o trăsătură caracteristică pentru dezvoltarea istorică a societății și statelor orientale.

Deși au fost de multe ori dezbinată politicește și supuse unei grele exploatare din partea clasei dominante și a cuceririlor din afară, popoarele Indiei au creat în această epocă opere nepieritoare pe tărîmul artelor și literaturii, ocupînd un loc însemnat în istoria culturii.

LECȚIA a XX-a

CHINA ÎN SECOLELE AL IV-LEA—AL XIII-LEA

În secolele al IV-lea și al VI-lea, în urma unor evenimente care se aseamănă, atît în conținutul, cît și în formele desfășurării lor, cu cele pe care le trăiește, în aceeași epocă, Imperiul Roman, China trece prin adînci transformări sociale și politice.

Marele stat sclavagist de sub dominația dinastiei *Han* se prăbușește sub loviturile răscoalelor populare și ale unor popoare barbare care vin din Mongolia, dinspre nord de marele zid chinezesc, și cuceresc partea de miazănoapte a Chinei.

China în secolele
al IV-lea—al VI-lea e. n.

Pe întinsul teritoriu chinez se formează mai multe state, unele sub conducerea cuceritorilor barbari, altele sub diferite dinastii locale chineze. Aceste state duc neconținut războaie între ele. Veacurile al V-lea și al VI-lea sînt cunoscute în istoria Chinei sub numele de *perioada dinastiilor de nord și de sud*.

Năvălirile nomazilor, luptele și răscoalele care frămîntă această epocă au dat o lovitură hotărîtoare relațiilor sclavagiste din China, fără a le desființa însă cu totul. În cadrul statelor în care se fărîmîțase China, încep să se răspîndească relațiile feudale. Țărănimea este obligată la clacă și dări în natură, fie în folosul marilor proprietari de pămînturi, pe care izvoarele chineze îi numesc *casele puternice*, fie direct în folosul suveranilor locali, sau, după reunificarea Chinei, în favoarea împăratului. Existența unui mare număr de asemenea *iobagi ai împăratului* este o caracteristică a feudalismului chinez. Ea se observă tot mai hotărît în secolele al V-lea și al VI-lea și constituie baza noii întăriri a puterii imperiale de la sfîrșitul veacului al VI-lea și începutul celui următor.

Un fapt care trebuie reținut din istoria feudalismului chinez este *aparitia foarte timpurie în această țară (cu mult chiar înainte de era noastră) a elementelor relațiilor feudale*. Totuși, numai în secolele al IV-lea—al VI-lea aceste relații devin precumpănitoare în viața economică-socială a Chinei, alături de puternice rămășițe sclavagiste. Și pe teritoriul Chinei se observă, prin urmare, acea trăsătură specifică feudalismului

mului oriental, care constă în coexistența îndelungată a unor elemente din diferite orinduirii sociale.

**Unificarea Chinei.
Epoca dinastiei Tan
(618—907).**

Cu toată fărâmițarea politică și războaiele care bîntuiau, forțele de producție fac progrese în această perioadă. Se dezvoltă meseriile și producția agricolă, datorită răspîndirii relațiilor de producție feudale, care în comparație cu exploatarea sclavagistă, erau mai favorabile pentru țărani. Cresc astfel și veniturile suveranilor locali și ale *caselor puternice*, care se întăresc în așa măsură, încît de la anul 589 unul dintre conducătorii militari ai Chinei de Nord reușește să înlăture stăpînirea barbarilor, unificînd din nou China și punînd bazele dinastiei imperiale *Sui*. Unificarea țării și întărirea puterii centrale erau necesare și în vederea respingerii incursiunilor continue ale triburilor turce, dinspre nord-vest.

Din aceste părți ale Chinei, la începutul secolului al VII-lea, se ridică un nou împărat, care răstoarnă dinastia *Sui* și întemeiază dinastia *Tan*, sub care imperiul chinez va ajunge la cea mai mare întindere și putere în evul mediu.

În urma războaielor purtate de împărații din dinastia *Tan*, hotarele Chinei, socotind și statele vasale ei, se întind din Coreea pînă la lacul Aral și de la fluviul Amur, în nord, pînă la granițele Indiei și Tailandei.

Conducerea și administrarea acestui imperiu imens a făcut necesară dezvoltarea unui puternic aparat funcționăresc birocratic. În jurul împăratului s-a format un consiliu de șase înalți dregători, cu îndatoriri asemănătoare miniștrilor din zilele noastre. În fruntea provinciilor sînt numiți guvernatori, aleși în general dintre marii proprietari de pămînt din partea locului. În schimbul slujbei lor, ei primeau de la împărat moșii și privilegii. Organizarea funcționării provinciale se împletește, așadar, cu sistemul proprietății feudale asupra pămîntului.

Acest sistem de organizare a întărit proprietatea și relațiile feudale, dar a sfîrșit prin a slăbi puterea imperială. Domeniile împăratului și iobagii, pe a căror muncă se întemeiau veniturile sale, au intrat pe mîinile marilor proprietari și ale înalților funcționari provinciali. Întărirea acestora a slăbit unitatea politică a statului chinez, iar exploatarea tot mai grea a țărănimii a dus la agravarea contradicțiilor de clasă, la izbucnirea unor mari răscoale.

**Răscoala lui Huan-Ciao
și prăbușirea dinastiei Tan.**

Una dintre cele mai mari răscoale țărănești din istoria Chinei s-a desfășurat între anii 874 și 883 deci în secolul al IX-lea, care a fost și epoca marilor răscoale țărănești din Califatul arab.

Răscoala a început în provinciile de nord-est; în fruntea ei se afla *Huan-Ciao*, un ostaș din garda imperială, care se ocupase mai înainte cu negoțul de sare. În jurul său se strînsese o armată de vreo sută de mii de țărani, cu care întreprinsese un marș spre capitală, cucerind-o în anul 881. *Huan-Ciao* a fost proclamat împărat. În această calitate rămase timp de doi ani, alcătuiind un program de guvernare în care spunea că dorește „îndestularea poporului de jos“.

Împăratul detronat se refugiase la triburile nomade din nord-vestul Chinei. Cu ajutorul acestora el reuși, în anul 883, să-și reocupe tronul,

înfringînd pe răsculați. „Aliații” împăratului pustiiră China în chip groaznic. Amintirea lor s-a păstrat în cronicile chineze sub numele de „invazia corbilor negri”. Împăratul n-a pregetat să se sprijine pe barbarii străini, dușmanii de veacuri ai Chinei, și să pricinuiască țării cele mai grele suferințe, pentru a înfrînge și ține în supunere propriul său popor.

Deși înfrîntă, răscoala lui Huan-Ciao a avut urmări importante în istoria Chinei. A înlăturat rămășițele puternice ale sclavagismului, a zdrobit puterea imperiului birocratic al dinastiei Tan, care nu s-a mai putut reface, domnia ei încetînd în anul 907 și făcînd iarăși loc unei vremelnice fărîmițări teritoriale; a nimicit o bună parte din proprietarii de pămînturi și din funcționarii provinciali, prilejuind astfel trecerea în stăpînirea împăraților a moșiilor rămase fără stăpîni și a iobagilor care locuiau pe ele. Ea a lovit, așadar, în marii feudali și în abuzurile funcționării corupte.

Pe această bază s-a putut în scurtă vreme reface unitatea politică și puterea centrală a Chinei. Abuzurile marilor feudali și ale înalților funcționari au fost curmate pentru o vreme, iar în rîndurile unei părți a clasei conducătoare chineze și-a făcut loc părerea că pentru ocrotirea ei și a împăratului de furia poporului sînt necesare reforme în favoarea acestuia.

Perioada dinastiei Sun
(secolele
al X-lea—al XIII-lea).

În anul 960 pe tronul Chinei se urcă dinastia Sun, originară tot din nordul Chinei. Împărații Sun reușiră să unifice China, învingînd triburile mongole sau turce care încercaseră să pună mina pe regiunile ei de miazănoapte, în deceniile de fărîmițare politică ce urmaseră după căderea dinastiei Tan. Întinderea imperiului Sun era însă mai redusă decît în perioada precedentă.

În timpul acestei dinastii, în istoria Chinei se desprind două aspecte mai importante. *Pe tărîm economic*, în numeroase orașe din China se realizează progrese în producția de mărfuri a atelierelor meșteșugărești; în secolul al XI-lea unele orașe au aproape 1 milion de locuitori. În urma acestui fapt se întăresc legăturile comerciale maritime ale Chinei cu Japonia, India sau insulele care astăzi formează Indonezia.

Pe plan social și politic, se înăsprește lupta între două curenți din sînul clasei feudale chineze. Unii susțineau întărirea mării proprietăți, a exploatării și dominației asupra țaranului din partea feudalilor. Alții căutau să prevină nemulțumirile țărănimii, limitînd abuzurile săvîrșite împotriva ei, pentru a păstra și ridica veniturile casei imperiale și proprietățile acesteia.

Reformele lui Van-An-și.

Cel mai de seamă reprezentant al acestui curent de reforme a fost ministrul Van-An-și, care a reușit între anii 1069 și 1077, să cîștige încrederea împăratului și să aplice un program de reforme, în diverse ramuri ale vieții statului. El a obligat aristocrația funcționarească să plătească statului impozite după moșiile ei. Țăranii fură scutiți de obligațiile în muncă față de stat. În locul muncilor trebuiau să achite o dare în bani. Se organizară hambare cu cereale de rezervă, spre a stăvili foa-

metea în anii cu recolte slabe. Pentru a combate pe speculanții de grâne, Van-An-și a încercat să organizeze un comerț de stat, punând în vânzare cerealele provenite din dările în natură, luate de la iobagii de pe domeniile imperiale. Statul înființă un fel de bancă, pentru a acorda țăranilor împrumuturi cu dobinzi mult mai mici decât cele pretinse de cămătari. Oastea de mercenari a fost desființată, introducându-se un sistem de recrutare generală. Fiecare trei familii trebuiau să dea un pedestraș, iar de la câte zece case se lua un călăreț.

Reformele lui Van-An-și denotă o minte luminată și o înțelegere a suferințelor poporului. Ele sînt însă izvorite din dorința de a întări statul feudal și puterea imperială. De aceea ele au un caracter limitat. Van-An-și a crezut că, prin reforme înfăptuite „de sus”, fără sprijinul poporului, va putea îmbunătăți soarta acestuia, făcîndu-l să se impace cu o exploatare „moderată”.

Acest lucru nu era cu puțință, fapt dovedit de nereușita programului de reforme al lui Van-An-și. După cîțiva ani, marii feudali din jurul împăratului l-au înlăturat de la putere, anulînd în scurtă vreme măsurile luate de el.

**Decăderea imperiului Sun.
Cucerirea Chinei
de către mongoli.**

pierd nordul Chinei, care se constituie într-un stat aparte.

La începutul veacului al XIII-lea, puternicul stat mongol de sub conducerea lui *Ginghiz-han* atacă nordul Chinei și îl cucerește. Pînă către sfîrșitul secolului, China e ocupată în întregime de mongoli.

**Cultura Chinei
în evul mediu timpuriu.**

În evul mediu timpuriu, cultura Chinei era la un nivel cu mult superior celei europene. În domeniul științelor, chinezii au multe invenții de seamă, transmise mai tîrziu europenilor prin mijlocirea arabilor. Ei au descoperit *hirtia*, au inventat *tiparul*, *praful de pușcă*. Încă din veacul al VIII-lea, în China a început să se tipărească un ziar. Cultura

viermilor de mătase a fost adusă tot din China, mai întâi în Imperiul Bizantin, prin secolul al VI-lea. Vestita mătase chinezească ajungea la Constantinopol, fie prin Asia centrală (pe „drumul mătăsii“), fie pe cale maritimă.

Oamenii de știință primeau salarii și pensii de la stat. Ei erau constituiți, cu începere din secolul al VIII-lea, într-o Academie de științe, care e cea mai veche instituție de acest fel din întreaga lume.

Nenumărate sînt operele cronicarilor chinezi. Numai din vremea dinastiei Sun se cunosc vreo 500 de volume de cronici. Bibliotecile chineze cuprindeau sute de mii de manuscrise.

În vremea dinastiei Tan au trăit cei mai mari poeți ai literaturii chineze. Ei cîntau în versuri dragostea de viață, mulțumirea sufletească sau anumite fapte de vitejie din istoria Chinei.

Artiștii chinezi dovedesc o rară iscusință, mai cu seamă în ceramică și artele decorative. Sînt neîntrecute vasele chineze de porțelan, pictura pe porțelan, gravura și sculptura micilor obiecte de decor, lucrate cu multă migală.

Concluzie.

Orînduirea feudală apare în China din timpuri foarte vechi, dar începe să predomină în viața acestei țări numai din secolele al IV-lea—al VI-lea. Dezvoltarea feudalismului e legată de însemnate progrese în viața economică și culturală. Pe această bază China devine, în anumite momente din evul mediu timpuriu, un stat foarte puternic și întins, exercitînd o dominație politică și o influență culturală asupra Asiei de răsărit și Asiei centrale.

Politica hrăpăreață a feudalilor chinezi față de țărănime a dus însă la slăbirea statului, prin secătuirea gospodăriei țărănești, prin agravarea luptei de clasă și întărirea tendințelor anarhice, de fărîmițare politică a imperiului.

În urma acestor împrejurări, în secolul al XIII-lea, China a căzut sub jugul mongolilor pentru mai bine de un veac.

Vas chinez din epoca dinastiei Tan.